

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2005:71
ISSN 1404-0891

”Får man skriva så här?”
En feministisk undersökning av mottagandet i recensioner i svensk
dagspress av fyra romaner med bekännelsekaraktär

ANN-LOUISE JONSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS

© **Författaren**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel	”Får man skriva så här?” : En feministisk undersökning av mottagandet i recensioner i svensk dagspress av fyra romaner med bekännelsekaraktär
Engelsk titel	“Is it permitted to write like this?” : A feministic study of the reception of four novels with a trait of confession in reviews in the Swedish daily press
Författare	Ann-Louise Jonsson
Kollegium	Kollegium 1
Färdigställt	2005
Handledare	Jan Nolin
Abstract:	The purpose with this thesis is to examine how four novels with a trait of confession written between 1996 and 2001 have been received in the Swedish daily press. This is done from a feministic perspective.

The study is based on 36 reviews and the method which is used consists of a close-reading of the reviews, where the following questions are asked to the texts: Are there examples of reception in sexual analogies?; Are the novels ascribed a status of universality or are they considered to be something private?; How does the reviewers comment the exposure of the authors themselves and persons close to them?; What does the positive versus negative criticism concentrate on?; How does the reviewers comment the sexual element in the novels? The theoretical framework focuses on how women’s literature has been treated in literary criticism and the treatment of the confession novels in the 1970’s.

The analysis of the reviews has, among many other things, showed that the novels mostly are regarded as something private; that the reviewers – for different reasons – question the publishing of the novels and that there are things concerning women and sexuality that is not accepted to write about. I have also discerned that there are many similarities between the reception of the four novels in this study and the treatment of the confession novels in the 1970’s.

Citatet i uppsatsens titel är hämtat från Victoria Jäderlings recension av Livstecken och Björn Widegrens recension av Den högsta kasten. (Se Bilaga 1)

Nyckelord bekännelselitteratur, självbiografier, nyckelromaner, litteraturkritik, feministisk litteraturkritik, könsana log reception, Carina Rydberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Ämnestillhörighet	4
1.3 Syfte och frågeställningar	5
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Forskningsbaserat material	6
1.6 Disposition	8
2. Litteraturkritik	9
2.1 Vad är litteraturkritik?	9
2.2 Litteraturkritikerns roll	9
2.3 Kvinnliga litteraturkritiker	11
2.4 Recensionen	12
3. Metod	13
3.1 Urval och presentation av empiriskt material	13
3.2 Undersökningsmetod	14
3.3 Tillvägagångssätt	15
4. Teori	17
4.1 Feministisk litteraturkritik/Kvinnolitteraturforskning/Genusstudier	17
4.2 Behandlingen av kvinnliga författare och deras verk i litteraturkritiken	19
4.2.1 Könsanalog reception	21
4.3 Stjärnor utan stjärnbilder – kvinnliga författares plats i litteraturhistoriska översiktsverk	23
4.4 1970-talets bekännelselitteratur	24
4.4.2 Kerstin Thorvalls <i>Det mest förbjudna</i>	27
4.4.3 Mottagandet	28
4.4.4 Sammanfattning	31
5 Recensioner av fyra romaner med bekännelsekaraktär	33
5.1 Romanerna	33
5.1.1 Unni Drougge	33
5.1.2 <i>Andra sidan Alex</i>	33
5.1.3 Carina Rydberg	34
5.1.4 <i>Den högsta kasten</i>	34
5.1.5 Gunilla Linn Persson	35
5.1.6 <i>Livstecken</i>	35
5.1.7 Annika Sundbaum-Melin	36
5.1.8 <i>Singel i Sumpen</i>	36
5.2 Finns det exempel på könsanalog reception i recensionerna och på vilket sätt visar sig i så fall detta?	37
5.2.1 Inbjudande könsanalog reception	38
5.3 Tillskrivs romanerna allmängiltig status eller behandlas de som något privat och på vilket sätt visar sig detta?	40

5.3.1 Misslyckade försök att föra fram något allmängiltigt	40
5.3.2 Boken skriven av terapeutiskt syfte	41
5.3.3 Inriktning på det kvinnliga	41
5.3.4 Skildring av samhället och samhällsklimatet	43
5.3.5 Kluven inställning	43
5.4 Hur kommenteras romanernas utlämnande av författaren själv och människor i dess närhet?	44
5.4.1 Utlämnandet av personer i författarens närhet	44
5.4.2 Utlämnandet av författarens egen person	46
5.5 På vad inriktas positiv respektive negativ kritik?	48
5.5.1 Positiv kritik	48
5.5.2 Negativ kritik	49
5.6 Hur kommenteras de sexuella inslagen i romanerna?	53
5.7 Sammanfattande kommentarer	56
6 Diskussion	57
6.1 Finns det exempel på könsanalog reception av romanerna och på vilket sätt visar sig i så fall detta?	57
6.2 Tillskrivs romanerna allmängiltig status eller behandlas de som något privat och på vilket sätt visar sig detta?	59
6.3 Hur kommenteras romanernas utlämnande av författaren själv och människor i dess närhet?	60
6.4 På vad inriktas positiv respektive negativ kritik?	61
6.5 Hur kommenteras de sexuella inslagen i romanerna?	63
6.6 Avslutande kommentarer	64
7 Sammanfattning	66
8 Litteraturförteckning	68
Elektroniska källor	68
Tryckta källor och litteratur	68
Empiriskt material	70
Bilaga 1	73
Recensionerna	73
Bilaga 2	74

1. Inledning

Ojämsställdhet mellan könen är något som avspeglar sig på de flesta av samhällets områden, så även litteraturens. Det finns ett flertal exempel genom historien på att manliga och kvinnliga författare har behandlats på olika sätt. Karin Westman Berg berättar exempelvis om situationen i 1800-talets England, då nära hälften av romanförfattarna var kvinnor, men där ett stort antal av dessa på grund av den öppet könsdiskriminerande kritiken tvingades skriva under manlig pseudonym.¹ Enligt kritikerna skulle kvinnor nämligen helst inte skriva alls och om de ändå gjorde så accepterades de bara om de skrev för att kunna försörja sig eller om deras budskap var moraliskt. De var också tvungna att hålla sina berättelser inom den kvinnliga sfären, d v s privatlivet (som värderades lägre än samhälleliga angelägenheter). Uppfylldes dessa kriterier kunde recensenterna uppträda smickrande och till och med bete sig som gentleman. Om kvinnorna däremot inte höll sig till passande ämnen blev de istället misstänkliggjorda och nedsvärtade av kritikerna.

Antalet kvinnliga författare som idag skriver under manlig pseudonym är troligtvis inte särskilt stort och man skulle kunna tro att diskriminering av ovannämnda slag är ett fenomen som inte längre existerar. Den feministiska litteraturkritiken, eller kvinnolitteraturforskningen och genusforskningen, som den senare kallats, har dock visat att så inte är fallet. Denna hade sin startpunkt vid slutet av 1960-talet och har bland annat arbetat med att uppmärksamma kvinnliga författarskap som ”glömts bort” i litteraturhistorieskrivningen, men även sysslat med att synliggöra de orättvisor skrivande kvinnor och deras verk utsätts för i vår tid.² Det finns alltså fortfarande tecken på att kvinnors litteratur särbehandlas – ett faktum som jag som blivande bibliotekarie anser vara väl värt att uppmärksamma. Därför har jag i min uppsats valt att utgå från den litteratur som på 1970-talet kom att få beteckningen *bekännelselitteratur*.

1.1 Bakgrund

Begreppet bekännelselitteratur är något jag blivit bekant med i samband med författaren Kerstin Thorvall. Bekännelselitteratur eller bekännelseroman har nämligen fungerat som beskrivning av några av hennes romaner. Vid närmare läsning har jag förstått att genren har en lång historia (via exempelvis Augustinus och Rousseau), men att termen på 1970-talet började användas av vissa kritiker som genrebenämning av främst kvinnors litteratur. Gemensamma drag bland de böcker som då benämndes som bekännelser var bland annat att de byggde på självbiografiskt material, var utlämnande – både när det gäller den egna personen och andra och att exempelvis sexualiteten var ett framträdande tema. Som utländska föregångare för denna genre brukar exempelvis Suzanne Brøggers och Erica Jongs romaner *Fräls oss från kärleken* och *Rädd att flyga* som kom ut på svenska 1974 respektive 1975 nämnas. Det mest uppmärksammade svenska exemplet är Thorvalls roman *Det mest förbjudna* från 1976. Den så kallade bekännelselitteraturen mötte stark kritik i pressen bland annat för att den ansågs vara alltför privat och sexuell och genren fick snabbt en negativ stämpel. Maria Mattson som vid slutet av 1970-talet skrev en uppsats i ämnet inleder denna på följande sätt: ”Inom den kvinnoproducerade prosan har en ny genre vuxit fram – den s.k. bekännelselitteraturen. Den som följer kulturdebatten har inte kunnat undgå att lägga märke

¹ Westman Berg, Karin 1976. ”Litteraturvetenskap och könsrollsvärderingar”. Ingår i Westman Berg, Karin, red., *Textanalys från könsrollssynpunkt*, s. 101.

² Se exempelvis Anna Williams undersökning om kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet, som återkommer längre fram i uppsatsen.

till hur infekterad och affekterad den är på detta område.”³ Trots att det fanns män som skrev liknande böcker och till och med själva kallade dem bekännelser hamnade dessa oftast inte under benämningen bekännelselitteratur. Inte heller utsattes männen för lika stark kritik när de skrev om liknande ämnen.⁴ I *Nationalencyklopedin* står följande att läsa om bekännelselitteraturen:

Bekännelselitteratur, en under senare delen av 1970-talet använd benämning på en del av den självbiografiska litteraturen. Själva ordet kan föras tillbaka till Augustinus ”Confessiones” (”Bekännelser”). Bekännelsen har alltid spelat en stor roll i den självbiografiska traditionen, men termen bekännelselitteratur kom att främst beteckna texter skrivna av kvinnor och med kvinnlig huvudperson. /.../ Ordet bekännelselitteratur fick mycket snart en starkt nedsättande innebörd, och många kvinnliga författare tog ett par år in på 1980-talet offentligt avstånd från denna litteratur. Dess blomstringstid var mycket kort /.../”⁵

Jag har haft flera tankar om hur jag skulle kunna angripa ämnet bekännelselitteratur. Till att börja med hade jag funderingar på att undersöka 1970-talets diskussion kring denna litteratur, men upptäckte snart att sådan forskning redan gjorts. Därför gick mina tankar över till nutiden. I citatet ovan beskrivs bekännelselitteraturen som ett 70-talsfenomen och en numera död genre, men hur ser det ut idag? Finns fortfarande denna typ av litteratur? För att ta reda på detta sökte jag på ord som bekännelselitteratur och bekännelse i databaserna Presstext och Mediearkivet. Detta gav ett stort antal träffar och det visade sig att somliga av dessa behandlade nutida litteratur skriven av kvinnor – som antingen kallas för bekännelselitteratur eller nämns i sammanhanget när 1970-talets bekännelseromaner diskuteras. Exempelvis skriver Ylva Bergman i en artikel i *Aftonbladet* efter samtal med Lisbeth Larsson (kritiker och doktor i litteratur) och Cristine Sarrimo (litteraturvetare och forskare vid Lunds universitet) att det på 1980-talet skedde en tillbakagång när det gällde kvinnor som skrev om sina egna liv, men att bekännelseböckerna på 1990-talet kommit tillbaka.⁶ Även Martin Aagård talar om en kvinnlig bekännelselitteratur på 1990-talet i artikeln ”Salongens förakt för svaghet” i *Dagens Nyheter*.⁷ Jag har också i en del av den litteratur jag funnit som behandlar 70-talets bekännelser funnit att det talas om en mer nutida bekännelselitteratur. Exempelvis behandlar Anders Öhman detta ämne i boken *Apologier*.⁸ En av de romaner som ofta nämns i detta sammanhang är Carina Rydbergs självbiografiska roman *Den högsta kasten*, som väckte stor debatt i massmedierna när den kom ut 1997. Det jag själv minns från denna debatt är fragmentariskt, men jag har i efterhand förstått att Rydberg själv före publiceringen gick ut i media för att berätta om sin bok, som bland annat kretsar kring en kärlekshistoria där föremålet för hennes kärlek, advokaten Rolf, nämns vid sitt riktiga namn. Advokaten hotade med att stämna Rydberg om romanen trycktes och debatten kom att handla om Rydbergs rätt att lämna ut en annan människa på detta sätt. I ett försök att sammanfatta diskussionen skriver Samuel Karlsson, journalist på *Aftonbladet*, följande: ”Det är årtionden sedan den svenska kultureliten var så het på gröten som just nu. Alla måste bara tycka. Anledningen är Carina Rydbergs bok ’Den högsta kasten’. I den tar hon heder och ära av en man som inte har besvarat hennes kärlek. Är det verkligen okay?”⁹ En liknande frågeställning fanns även kring

³ Mattson, Maria 1979. *Kvinnlig bekännelselitteratur : Ett försök att inringa och definiera en litterär genre*, s. 1.

⁴ Ibid.

⁵ *Nationalencyklopedin* 1990. Bd 2, s. 380.

⁶ Bergman, Ylva 961028. ”- Drougge är ett mediaoffer”.

⁷ Aagård, Martin 970302. ”Salongens förakt för svaghet” *Dagens Nyheter*.

⁸ Öhman, Anders 2001. *Apologier: En linje i den svenska romanen från August Strindberg till Agnes von Krusenstjerna*.

⁹ Karlsson, Samuel 970413. ”Årets bokbråk – på tre minuter” *Aftonbladet*.

Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna* på 1970-talet, då somliga ansåg att det var fel av Thorvall att lämna ut sin mor på det sätt hon gör i romanen.

Den högsta kasten visar alltså att denna typ av litteratur kan väcka starka känslor även efter 70-talet. För att titta närmare på detta har jag bestämt mig för att undersöka hur *Den högsta kasten*, och ytterligare tre romaner, behandlas av litteraturkritiker i svensk dagspress. Urvalet av romaner har skett genom de artiklar och böcker jag funnit när jag sökt kring begreppet bekännelselitteratur¹⁰ och är förutom *Den högsta kasten* följande: Unni Drougges *Andra sidan Alex* (1996),¹¹ Gunilla Linn Perssons *Livstecken* (2001)¹² och Annika Sundbaum-Melins *Singel i Sumpen* (2001).¹³ Det förefaller dock vara så att själva begreppet bekännelselitteratur används i en tämligen liten utsträckning för dessa böcker – vissa kallar dem för bekännelseromaner medan andra ger dem andra namn. För att undvika en felaktig genrebenämning väljer jag därför att här inte kalla de aktuella böckerna för bekännelselitteratur, utan ger dem stället benämningen *romaner med bekännelsekaraktär*. Detta är alltså min egen definition och jag gör denna genrekaraktärisering för att framhålla sambandet med den litteratur som på 1970-talet hamnade under benämningen bekännelselitteratur, men ändå göra en markering av att själva begreppet inte generellt sätt används som beskrivning av dessa böcker. Emellertid har böckerna, oavsett vad man väljer att kalla dem, många gemensamma beröringspunkter både med varandra och de böcker som på 70-talet kallades för bekännelseromaner; de är skrivna av kvinnor, bygger (mer eller mindre uttalat) på självbiografiskt stoff och är mycket utlämnande – både vad gäller det egna livet och människor runt omkring dem. När det gäller just det självbiografiska draget har jag fått detta bekräftat genom att läsa intervjuer med författarna.¹⁴ Dessutom framgår detta tydligt när det gäller *Den högsta kasten*, *Livstecken* och *Singel i Sumpen*. Den sistnämnda är skriven i dagboksform med författaren själv som dagboksskrivare och huvudperson och även i de två andra romanerna är författarens egen person bokens huvudkaraktär. På baksidetexten till *Den högsta kasten* står att läsa att romanen är ”en öppet självbiografisk berättelse”¹⁵ och *Livstecken* beskrivs på bokens baksida som en ”självutlämnande roman”.¹⁶ *Andra sidan Alex* skiljer i detta sammanhang ut sig genom att ha fiktiva namn och innehålla påhittade avsnitt, men beskrivs av författaren själv som en ”relationsroman med självbiografiska inslag”.¹⁷ De fyra böckerna skiljer sig formmässigt ifrån varandra: *Den högsta kasten* är skriven i

¹⁰ De artiklar och böcker som stått till grund för urvalet av romanerna är följande:

Aagård, Martin 970302. ”Salongens förakt för svaghet” *Dagens Nyheter*.

Bergman, Ylva 961028. ”- Drougge är ett mediaoffer” *Aftonbladet*.

Boethius, Gunilla 011023. ”Ni skriver för naket, kvinnor” *Tara*.

Ericsson, Ethel G 010710. ”Konsten att sluta tala ut” *Moderna Tider*.

Lekander, Nina 970401. ”Och det var intressant” *Expressen*.

Pia 011223. ”Här har du mitt privatliv” *Göteborgs-Posten*.

Sarrimo, Cristine 1997. ”Samtida bekännelseång” . Ingår i *Litteraturens ställning* [Lundensiska synpunkter].

Waern, Carina 971103. ”Lears döttrar på parnassen” *Dagens Nyheter*.

Öhman, Anders 2001. *Apologier : En linje i den svenska romanen från August Strindberg till Agnes von Krusenstjerna*.

020422. ”Kulturens blottare och deras tittare” *Pressens Mediaservice*.

¹¹ Drougge, Unni 1996. *Andra sidan Alex*.

¹² Persson, Gunilla Linn 2001. *Livstecken*.

¹³ Sundbaum-Melin, Annika 2001. *Singel i Sumpen*.

¹⁴ Exempel på intervjuer med författarna:

Jordahl, Anneli 970302. ”Här är mitt liv” *Dagens Nyheter*.

Vallgren, Christina 010321. ”I min värld finns inga goda pappor” *Aftonbladet*.

Bergendahl, Berit 010731. ”Jag väntar mig inga applåder” *Göteborgs-Posten*.

¹⁵ Rydberg 1997. Baksidetexten.

¹⁶ Persson 2001. Baksidetexten.

¹⁷ Jordahl, Anneli 970302.

romanform; i *Livstecken* förmedlas författarens tankar i form av brev till olika personer i hennes omgivning; *Singel i Sumpan* är skriven i dagboksform och *Andra sidan Alex* bär släktskap med den så kallade nyckelromanen, vilken kännetecknas av att ”/.../ verkliga figurer och skeenden framställs under icke omedelbart genomskådad förklädnad.”¹⁸ Det finns även likheter mellan de fyra böckerna och memoaren, vilken är en ”/.../ litterär genre som består av skildringar av det förflutna, grundade på författarens egna hågkomster av privata upplevelser eller historiska händelser.”¹⁹ På biblioteken klassificeras böckerna dock som skönlitteratur.

Som nämnts inledningsvis ser jag alltså behandlingen av 1970-talets så kallade bekännelselitteratur som ett exempel på att kvinnors litteratur har särbehandlats. Det man främst reagerade på då var att bekännelselitteraturen tog upp alltför privata ämnen, som exempelvis den medelålders kvinnans sexualitet – vilket var fallet när det gällde Kerstin Thorvalls roman *Det mest förbjudna*. Hur reagerar man idag på den här typen av självutlämnande skrivande? För att ta reda på detta ska jag alltså inrikta min uppsats på hur de fyra romanerna *Andra sidan Alex*, *Den högsta kasten*, *Singel i Sumpan* och *Livstecken* har mottagits av litteraturkritiken i svensk dagspress. Uppsatsen kommer att baseras på forskning kring behandlingen av 1970-talets bekännelselitteratur, men även behandlingen (i främst recensions-sammanhang) av litteratur skriven av kvinnor i allmänhet och utgå från ett feministiskt perspektiv.

1.2 Ämnestillhörighet

Denna uppsats är en litteratursociologisk studie där litteraturkritiken står i fokus. Lars Furuland, professor i litteraturvetenskap, skriver i texten ”Litteratur och samhälle : Om litteratursociologin och dess forskningsfält” att litteratursociologins främsta uppgift bör vara att

/.../ studera växelverkan mellan samhälle och dikt och sätta in diktverken i deras receptionssammanhang, men även (vilket är lika angeläget) analysera själva diktverken med särskild hänsyn till hur samhällsstrukturerna framträder. Litteratursociologin kan också under anknytning till samhälls- och beteendevetenskaperna ge viktiga bidrag till granskningen av olika litterära delinstitutioner genom tiderna: författarkår, förlag, bokhandel, bibliotek, kritik samt skilda offentligheter och publikationer.²⁰

Furuland talar om litteraturen som en process med tre huvudled: produktion, distribution och konsumtion. Parallellt med denna väg genom det litterära systemet sker ett inordnande för litteraturen genom att den värderas. Detta sker bland annat genom den del av den litterära institutionen som litteraturkritiken utgör och är enligt Furuland av stor betydelse för verkets möjligheter att nå fram till ett nämnvärt antal läsare.²¹ Litteraturkritiken har alltså en viktig roll att spela när det gäller litteraturens väg till sina läsare, men kan även ha betydelse inom andra områden – något jag återkommer till under kapitel 2.

Bibliotekens och bibliotekariernas roll har under årens lopp genomgått stora förändringar och förmedlingen av skönlitteratur är inte längre något som står i fokus (vilket inom utbildningens

¹⁸ *Nationalencyklopedin* 1994. Bd 14, s. 321.

¹⁹ *Nationalencyklopedin* 1994. Bd 13, s. 233.

²⁰ Furuland, Lars 1997. ”Litteratur och samhälle : Om litteratursociologin och dess forskningsfält”. Ingår i Furuland, Lars och Svedjedal, Johan, red., *Litteratursociologi : Texter om litteratur och samhälle*, s. 19.

²¹ *Ibid.*, s. 38.

ram bland annat visar sig genom att litteratursociologi endast utgör en fempoängskurs inom Samhällsperspektivet på Bibliotekshögskolan). Då jag har arbetat som bibliotekarie parallellt med mina studier har jag dock kunnat se att litteraturförmedlingen (att rent konkret tipsa om böcker) fortfarande är en betydelsefull del av arbetet. Eftersom utbudet av nya böcker är stort och man som bibliotekarie gärna vill "hänga med" tror jag att påverkan av vad man läst om böcker i exempelvis recensioner kan vara stort när det gäller vilka böcker man själv väljer att läsa och sedan förmedlar vidare till låntagarna. Då den egna läsningen är begränsad händer det även att man ibland får gå direkt på vad man läst om böcker i exempelvis tidningarnas kultursidor när man tipsar andra eller diskuterar böcker. Därför anser jag att det inom Biblioteks- och Informationsvetenskap är viktigt att studera den del av den litterära processen som litteraturkritiken utgör. Att, som jag gör i denna uppsats, anlägga ett feministiskt perspektiv på studien anser jag dessutom vara extra angeläget då den feministiska forskningen har varit anmärkningsvärt frånvarande inom B&I. Något som är förvånande med tanke på kvinnodominansen både bland studenterna på Bibliotekshögskolan och bland bibliotekarierna runt om i landet.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med min uppsats är att utifrån ett feministiskt perspektiv undersöka hur litteratur med bekännelsekaraktär skriven av kvinnor under 1990- och 2000-tal mottagits av kritiker i svensk dagspress. Undersökningen ska utföras med hjälp av nedanstående frågeställningar. Frågorna är delvis utformade utifrån Maria Mattsons undersökning av dagspressens mottagande av 1970-talets bekännelselitteratur i uppsatsen *Kvinnliga bekännelselitteratur : Ett försök att inringa och definiera en litterär genre*, men även utifrån material om hur kvinnliga författare i allmänhet har behandlats både av kritiker och i andra sammanhang (se kapitel 4.5 och 4.6).

Huvudfrågeställningen är:

- Hur mottas litteratur med bekännelsekaraktär skriven av kvinnor under 1990- och 2000-tal i recensioner i svensk dagspress?

Denna fråga kommer att besvaras genom att nedanstående delfrågor ställs vid analysen av de utvalda recensionerna:

- Finns det exempel på könsanalog reception i recensionerna och på vilket sätt visar sig i så fall detta? ²²
- Tillskrivs romanerna allmängiltig status eller behandlas de som något privat och på vilket sätt visar sig detta?
- Hur kommenteras romanernas utlämnande av författaren själv och människor i dess närhet?
- På vad inriktas positiv respektive negativ kritik?
- Hur kommenteras de sexuella inslagen i romanerna?

Fråga ett behandlas under kapitel 5.2, fråga två under kapitel 5.3, fråga tre under kapitel 5.4, fråga fyra under kapitel 5.5 och fråga fem under kapitel 5.6.

²² Ett nyckelbegrepp i denna uppsats är *könsanalog reception*, vilket förklaras närmare under kapitel 4.2.1, men i korthet kan beskrivas som att man vid läsning av en text skriven av en kvinna förhåller sig till texten som om den vore hennes egen person.

1.4 Avgränsningar

Förebilder för de romaner som i Sverige kommit att kallas bekännelseromaner tycks alltså ha kommit från länder som USA och Danmark. Paralleller dras i sammanhanget ofta till utländska författare som Erica Jong och Suzanne Brøgger. Det internationella perspektivet är naturligtvis intressant, men av tids- och utrymmesskäl har jag i min undersökning valt att avgränsa mig till enbart svenska förhållanden. Tidsmässigt vill jag titta på mottagandet av romaner med bekännelsekaraktär skrivna på senare tid. Det tidsspänn det rör sig om har kommit att bli åren 1996 till 2001, vilket är den period under vilka de aktuella romanerna utkommit. Jag kommer även att göra ett urval bland recensionerna för att få ett hanterbart material. Detta urval beskrivs närmare under kapitel 3.1.

En fråga som jag från början hade tankar på att ha med i min undersökning, men sedan valde bort, var huruvida det finns någon skillnad i mottagandet mellan manliga och kvinnliga kritiker. Då jag tog del av liknande undersökningar som slagit fast att de inte kunde finna några skillnader som kunde hänvisas till recensenternas kön och jag själv vid läsningen av de aktuella recensionerna inte heller kunde finna några sådana bestämde jag mig dock för att välja bort denna fråga. Ytterligare en anledning till att jag anser att det skulle vara svårt att dra några sådana slutsatser utifrån detta material är att fördelningen mellan kvinnliga och manliga recensenter i min undersökning är mycket ojämnt fördelat, både vad gäller det totala antalet recensenter och fördelningen över böckerna (se Bilaga 2).

1.5 Forskningsbaserat material

I detta stycke presenteras den tidigare forskning och litteratur som jag kommer att använda mig av min uppsats.

När det gäller bekännelselitteraturen har denna bara behandlats i en större undersökning; Cristine Sarrimos avhandling *När det personliga blev politiskt – 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*²³ och en mindre uppsats (på motsvarande B-nivå); *Kvinnlig bekännelselitteratur – ett försök att inringa och definiera en litterär genre* skriven av Maria Mattson vid litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Avhandlingen kartlägger 1970-talets litterära offentlighet och feministiska rörelse och tittar på hur dessa bidrog till att skapa och könsbestämma bekännelsegenren som kvinnlig. Sarrimo undersöker även hur några av de enskilda kvinnliga författare som skrev självbiografiskt förhöll sig till de ideal och normer som tidens litterära institution föreskrev. Som titeln anger behandlar avhandlingen inte enbart bekännelselitteratur, utan även självbiografisk kvinnoprosa som inte hamnade under den benämningen. För Mattson står mottagandet av bekännelseromanen i fokus och hon studerar hur två bekännelseromaner; Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna* och Agneta Klingspors *Inte skära bara rispa* behandlats av recensenter.

I debattboken *Litteraturens ställning* finns Cristine Sarrimos text ”Samtida bekännelseväng”.²⁴ Boken behandlar aktuella förhållanden inom bok- och mediamarknaden i Sverige i samband med den då nyss avlagda kulturpropositionen och Sarrimos bidrag handlar om det hon kallar för 1990-talets bekännelseväng inom bokbranschen, men ger även en kortfattad beskrivning av 1970-talets bekännelselitteratur. I boken *Apologier – En linje i den*

²³ Sarrimo, Cristine 2000. *När det personliga blev politiskt : 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*.

²⁴ Sarrimo, Cristine 1997. ”Samtida bekännelseväng”. Ingår i *Litteraturens ställning* [Lundensiska synpunkter].

svenska romanen från August Strindberg till Agnes von Krusenstjerna analyserar Anders Öhman (docent i litteraturvetenskap vid Umeå universitet) en rad självbiografiska romaner med fokus på apologin, d v s försvarstalet, i dessa. I det avslutande kapitlet; ”Epilog – I beaktelseernas tid” diskuteras apologins förändrade roll på senare tid. Detta görs genom analyser av ett mindre antal beaktelseromaner skrivna under 1970- och 1990-tal.

Utöver information om 1970-talets beaktelselitteratur och kritikernas mottagande av denna har jag även tittat på behandlingen av kvinnors litteratur i allmänhet, främst i recensionssammanhang. Antologin *Textanalys från könsrollssynpunkt*²⁵ innehåller flera texter i detta ämne och jag har tagit del av följande: ”Feministisk litteraturkritik i USA” av Cheri Register²⁶ (amerikansk litteraturforskare), ”Kvinnoperspektiv på litteraturen” av Siri Nylander²⁷ (högskolelektor i Norge) och ”Litteraturvetenskap och könsrollsvärderingar” av Karin Westman Berg (docent, e. Universitetslektor i Uppsala). I *Könsdiskriminering förr och nu* beskriver Pil Dahlerup (fil. mag., amanuens i dansk litteratur vid Köpenhamns universitet) de omedvetna attityder som finns hos en recensent vid kritiken av två diktsamlingar av den danska författaren Cecil Bødker.²⁸ Litteraturforskaren och kritikern Ebba Witt-Brattström skriver om mottagandet av Moa Martinsons romaner på 30-talet i *Moa Martinson – Skrift och drift i trettioalet*.²⁹ Åsa Beckman (litteraturkritiker för *Dagens Nyheter*) talar om mottagande av Ann Jäderlunds poesi i texten ”Analys av kulturartiklar” i skriften *Att läsa perverst. Könet som faktor vid redaktionsarbete*.³⁰ Jag har även använt mig av Anna Williams (fil. dr. i litteraturvetenskap) undersökning av bilden av den kvinnliga författaren i svenska litteraturhistoriska översiktsverk i boken *Stjärnor utan stjärnbilder*³¹. Vid BHS finns magisteruppsatsen *Kvinnlig författare och popularitet – en svår kombination*³² skriven av Sara Hagström. I denna undersöks värderingsmönstret i behandlingen av Marianne Fredrikssons författarskap i litteraturkritik och i litteraturhistoriska verk. För att sätta in den feministiska forskningen kring skönlitteratur i sitt sammanhang har jag använt texten ”Feministisk litteraturkritik i förvandling”³³ av Lisbeth Larsson (docent i Lund med forskningsinriktning på kvinnolitteratur, biografism och genus).

För att få en bild av vad litteraturkritik är och vilken funktion denna har, har jag använt mig av Gunnar Hanssons (professor och litteraturhistoriker) *Litteraturen och mottagarna*³⁴ och *Den möjliga litteraturhistorien*,³⁵ liksom Tomas Forsers (docent i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet samt tidigare kulturchef på *G-P*) bok *Kritik av kritiken*.³⁶ Den svenska

²⁵ Westman Berg, Karin, red. 1976. *Textanalys från könsrollssynpunkt*.

²⁶ Register, Cheri 1976. ”Feministisk litteraturkritik i USA”. Ingår i Westman Berg, Karin, red., *Textanalys från könsrollssynpunkt*.

²⁷ Nylander, Siri 1976. ”Kvinnoperspektiv på litteraturen”. Ingår i Westman Berg, Karin, red., *Textanalys från könsrollssynpunkt*.

²⁸ Dahlerup, Pil 1972. ”Omedvetna attityder hos en recensent”. Ingår i Westman Berg, Karin, red., *Könsdiskriminering förr och nu*.

²⁹ Witt-Brattström, Ebba 1988. *Moa Martinson : Skrift och drift i trettioalet*.

³⁰ Beckman, Åsa 1993. ”Analys av kulturartiklar”. Ingår i Öjersson, Birgitta, red., *Att läsa perverst : Könet som faktor vid redaktionsarbete*.

³¹ Williams, Anna 1997. *Stjärnor utan stjärnbilder : Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*.

³² Hagström, Sara 2001. *Kvinnliga författare och popularitet – en svår kombination? : Analys av värderingsmönstret i behandlingen av Marianne Fredrikssons författarskap i litteraturkritik och i litteraturhistoriska verk*.

³³ Larsson, Lisbeth 1998. ”Feministisk litteraturkritik i förvandling. Ingår i Bergsten, Staffan, red., *Litteraturvetenskap : En inledning*.

³⁴ Hansson, Gunnar 1975. *Litteraturen och mottagarna*.

³⁵ Hansson, Gunnar 1995. *Den möjliga litteraturhistorien*.

³⁶ Forser, Tomas 2002. *Kritik av kritiken*.

litteraturkritikens historia och utveckling beskrivs i Per Rydén (professor vid litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet) *Domedagar*.³⁷ Information om recensioners utseende och innehåll har hämtats från Rolf Yrlids (docent i litteraturvetenskap) undersökning av dagskritikens utformning och dagskritikernas värdekriterier vid bedömningen av Pär Lagerkvists böcker i *Litteraturrecensionens anatomi*.³⁸

Den litteratur som är viktigast för uppsatsen är i första hand Cristine Sarrimos och Maria Mattsons texter, då dessa utförligast behandlar 1970-talets bekännelselitteratur. Tillsammans med övrig ovan nämnd litteratur som behandlar mottagandet av kvinnors litteratur utgör dessa uppsatsens teori, vilken jag drar paralleller och återknyter till i både uppsatsens resultatredovisning och dess diskussion. Det är även med utgångspunkt ur denna litteratur, och främst då Mattson men även Ebba Witt-Brattström, som jag har utformat mina frågeställningar. Det kan tyckas märkligt att låta en uppsats som Mattsons få så pass stort utrymme i en uppsats som denna. Då forskningen kring bekännelselitteraturen är så begränsad som den är och Mattson är den enda jag kunnat finna som gjort ett liknande arbete (och hennes undersökning dessutom är grundligt genomförd) har jag gjort bedömningen att detta ändå är rimligt. Den litteratur som behandlar litteraturkritiken används i första hand för att teckna en bakgrund till mitt ämne, då kritiken ju är det som står i fokus i uppsatsen. Detta sker under kapitel 2 och är alltså menat som ett underlag till ämnet och är inte något som jag i någon högre grad kommer att använda mig av i min undersökning.

1.6 Disposition

Efter detta inledande kapitel följer en redogörelse av litteraturkritikens roll och funktion. Därefter redovisas uppsatsens urvals- och undersökningsmetod, följt av ett antal kapitel med teoretiskt innehåll. Det har varit svårt att arbeta med ett samlat teoretiskt kapitel och jag har istället använt två olika forskningsområden. Ett generellt; forskning om behandlingen av kvinnors litteratur i litteraturkritik och litteraturhistoriska översiktsverk och ett specifikt; forskning om 1970-talets bekännelselitteratur. Därefter behandlar jag recensionerna av de fyra romanerna utifrån uppsatsens fem delfrågeställningar. I detta kapitel kommer vissa paralleller dras till mottagandet av kvinnors litteratur (främst mottagandet av 1970-talets bekännelselitteratur), vilket gör att texten har karaktär av både analys och resultat. Resultatredovisningen följs sedan av ett diskussionskapitel där jag för en övergripande diskussion kring uppsatsens resultat och även knyter samman detta med delar av den forskning som utgör uppsatsens teori. Avslutningsvis sker en sammanfattning av uppsatsen.

³⁷ Rydén, Per 1987. *Domedagar : Svensk litteraturkritik efter 1880*.

³⁸ Yrlid, Rolf 1973. *Litteraturrecensionens anatomi*.

2. Litteraturkritik

I boken *Domedagar* förlägger Per Rydén starten för den moderna svenska litteraturkritiken till början på 1880-talet.³⁹ Detta har sin förklaring i att det var då både den moderna litteraturen och den moderna dagspressen hade sitt genombrott. Vid denna tid blev tidningarna både fler och större, vilket gav mer utrymme för kulturmaterial och större underlag för en kritikerkår. Bland annat var det då som billighetstidningar som *Dagens Nyheter* och organisationstidningar som *Arbetet* såg dagens ljus. Recensionerna blev alltså fler, men intresset att anmäla böcker var ändå måttligt och förhållandena inte större än att de enskilda kritikernas insatser var betydelsefulla. De stora kritikernamnen från den moderna litteraturkritikens inledande period är Carl David af Wirsén och Fredrik Böök.

Litteraturkritiken i dess moderna form har alltså funnits sedan slutet på 1800-talet och har sedan dess genomgått olika faser och förändringar. I detta kapitel ska vi titta närmare på vad litteraturkritik är, vilken roll den har, hur förhållandena har varit för kvinnliga kritiker samt hur litteraturrecensionen är utformad.

2.1 Vad är litteraturkritik?

Rydén beskriver litteraturkritiken som ”.../ den gradvis institutionaliserade verksamhet, som består i att man tillägger ett litterärt verk ett värde och ger det en inplacering.”⁴⁰ Denna verksamhet skiljer sig enligt Rydén från både litteraturvetenskapen och den skapande litteraturen, vilket dock inte utesluter att dessa tre former både kan inrymma likartade moment och ha gemensamma utövare.⁴¹ Även Tomas Forser talar om att det finns en skillnad mellan litteraturkritiken och andra verksamheter och menar att det som skiljer litteraturkritiska texter från andra texter om litteratur, som exempelvis historiskt redovisande eller vetenskapliga texter, är just dess värderande drag: ”Kritikern värderar utifrån bestämda föreställningar om vad ett litterärt verk bör vara och vad han eller hon själv önskar. De värderande elementen i kritiken är mer eller mindre explicita och värderingen har såväl estetiskt formella grunder som externa skäl, där det är diktverkets intellektuella, moraliska eller politiska kvaliteter som får bestämma dess värde för kritikern.”⁴² Även Gunnar Hansson tar fasta på att skillnaden mellan litteraturkritikern och exempelvis litteraturforskaren är att kritikern inte i första hand är inriktad på att redovisa faktiska förhållanden utan istället uttrycker personliga värderingar, tolkningar och analyser.⁴³

2.2 Litteraturkritikerns roll

Utöver att ge personliga värderingar, tolkningar och analyser nämner Gunnar Hansson ytterligare ett antal uppgifter som kritikern har när han eller hon tar sig an en text: Att vända sig till författaren och ge information om hur det aktuella verket bedöms i den litterära miljön; att vända sig till förlaget i samma ärende; att agera nyhetsbevakare och informera läsekretsen om händelserna inom den litterära världen; att undervisa – bland annat genom att lära ut

³⁹ Rydén 1987, s. 452-461.

⁴⁰ Rydén 1987, s. 7.

⁴¹ Ibid., s. 7.

⁴² Forser 2002, s. 113.

⁴³ Hansson 1975, s. 14.

konsten att läsa och väcka debatt som kan öka andra läsares förmåga att kritiskt ta ställning till det de läser.⁴⁴ Syftet med den litteraturkritiska analysen kan enligt Hansson uppfattas på flera sätt.⁴⁵ Ett sätt är att se på dem som en redogörelse för hur så kallade ”kvalificerade” läsare förstår texter. Ett annat är att se dem som normativa; som något som ger riktlinjer av hur en text *bör* tolkas. Ytterligare ett sätt att se på litteraturkritiska analyser är att se dem som *förslag* på tolkningar – förslag som läsaren av dem själv kan ta ställning till. Hansson menar att det är bra och kanske till och med nödvändigt att inta den senare inställningen till litteraturkritiska analyser. Detta eftersom även experter läser verk olika.

Tomas Forser tillmäter litteraturkritiken stor betydelse och skriver i *Kritik av kritiken*: ”Som förmedlingsled mellan författaren och läsaren är kritiken central i den litterära offentligheten och utgör en ofrånkomlig del av den litterära institutionen som hör till det moderna samhällets former.”⁴⁶ Enligt honom är skönlitteraturens historia även kritikens historia eftersom denna har en avgörande roll i den selektionsprocess som historieskrivningen innebär.⁴⁷ Dessutom ser Forser kritiken som ett viktigt verktyg när det gäller förståelsen för epokbildningar och normbrott. Recensenten är ofta den första person som läser ett verk efter att det lämnat produktionssfären och recensionen är för det mesta den enda skriftliga källan som finns när det gäller läsarens möte med diktverket. Även Hansson tar upp sambandet mellan litteraturkritiken och litteraturhistorieskrivningen och skriver, med hänvisning till Karl Erik Rosengrens undersökningar, att ”/.../ den samtida kritiken har större inflytande än man kanske skulle vilja tro.”⁴⁸ Detta inflytande bygger på att samtidskritiken väljer att lyfta fram vissa författarskap medan andra sätts åt sidan och därigenom kan få svårt att finna vägen både till allmänheten och senare kritiker. De kritiker som är verksamma idag kan alltså ”/.../ markera gränser och fördela tyngdpunkter”⁴⁹ som både kritikerna av i morgon och kanske även de forskare som ska skriva litteraturhistorien tar till sig.⁵⁰ När det gäller litteraturkritikens inflytande på läsarna skriver Hansson att detta i direkt form är förhållandevis litet.⁵¹ Hansson hänvisar till en undersökning gjord av Litteraturutredningen vars resultat visar att det främst är personer med förhållandevis hög utbildning som använder sig av utlåtanen i recensioner i sina val av böcker. De vanligaste informationsvägarna för lån och köp av litteratur är annars samtal med bekanta eller besök på bibliotek. Hansson menar dock att även om det direkta inflytandet från recensioner förefaller vara lågt kan det indirekta vara desto större; den bibliotekarie som rekommenderar en bok kan ju i sin tur ha läst om denna i en recension o s v.

När det gäller dagens litteraturkritik talar Forser om att kritikerna nuförtiden lever med ett dilemma; att försöka kombinera ansvaret gentemot verket och läsaren med ”/.../ den offentlighet som är hans eller hennes bekännelse och existensberättigande.”⁵² – alltså massmedierna. Kritikerns roll har förändrats, menar Forser; tidigare hade dagskritiken makt som smakdomare och kanoniserare och den verkade i en gemensam offentlighet.⁵³ Numera är offentligheten splittrad i flera diskurser och Forser beskriver verksamheten för dagens kritiker som försäljarens eller underhållningsartistens. Det är fler böcker som anmäls på kultursidan

⁴⁴ Hansson 1975, s. 13-14.

⁴⁵ Ibid., s. 106.

⁴⁶ Forser 2002, s. 9.

⁴⁷ Ibid., s. 9.

⁴⁸ Hansson 1995, s. 43.

⁴⁹ Hansson 1995, s. 43.

⁵⁰ Ibid., s. 43-46.

⁵¹ Ibid., s. 116-117.

⁵² Forser 2002, s. 149.

⁵³ Ibid., s. 148-149.

och fler ämnen som ska diskuteras, vilket leder till ökad stress för recensenten, som inte längre kan ägna lika mycket tid och eftertanke åt varje text som tidigare. ”Tidningar som vill vara störst och först och kallar det för att vara bäst kräver en homogenisering av sin produkt som också allt starkare berör kultursidorna, som inte längre kan undandra sig ett tveeggat krav på underhållning.”⁵⁴ Kritikerns roll har närmat sig journalistens och har underlagts journalistikens värderingar, vilket har lett till att recensionen blivit ett supplement till den uppseendeväckande artikeln. Forser menar att mediekravet är på väg att ge oss en ny typ av kritiker; ”/.../ en som skriver litteraturkritik på morgonen, reflekterar över EU-kravaller och Kina som krönikör på eftermiddagen, kåserar om såpor på tv under kvällstid och kommenterar tungviktsboxning i söndagsbilagan eller lördagsmagasinet.”⁵⁵ Gränserna är utsuddade och kritikern är numera huvudsakligen varken en tjänare av verken eller läsarna, eller någon som hukar under finkulturen.⁵⁶ Forser talar om att det finns en integrationsprocess mellan kultur och nöjen som gör att allmän kulturjournalistik prioriteras högre än specialiserad kritik. Man vill ha personer som kan granska och analysera kulturfenomen över hela fältet och istället för att se gränser mellan masskultur och konstkultur betraktas alla kulturbundna samtidsyttringar som något som är värt reflektion och tolkning. Forser talar om en ”tabloidisering” av kritiken, där det ska satsas på stora rubriker, kraftiga ingresser och överdimensionerade bilder, medan kritik av det äldre slaget ses på med förakt. Det finns enligt Forser en inställning från den grupp som har den ekonomiska makten att kritikerna inte ska överdriva sin expertroll; svårläsbara och dyra frilansjournalister som gör kultursidorna exklusiva är inte alltid intressanta för tillräckligt många läsare, utan kan istället ersättas av gratisrecensenter. Forser menar att det finns en risk att detta gör att kultursidorna lämnar över initiativet till personer som spelar på behovet av kulturunderhållning, vilket riskerar att ske på den traditionella recensionstextens bekostnad.

2.3 Kvinnliga litteraturkritiker

De flesta av de stora namnen inom den svenska litteraturkritikens historia är män. Forser uppmärksammar detta och skriver att ”Kritikens offentlighet med dess offensiva upplysningsideal och myndiga påståelighet är i hög grad en manlig historia.”⁵⁷ Den tid då kritiken professionaliserades och de decennier som följde bjöd på ett litet antal kvinnliga kritiker.⁵⁸ Det fanns visserligen kvinnor som skrev i tidningarna, men det var få av dem som skrev just kritik. Inte förrän på 1990-talet förändrades situationen vad gäller könsfördelningen i svensk dagspress kritikerlag. Tidigare hade de få kvinnliga kritikerna mestadels skrivit i landsortspressen eller andra mindre inflytelserika kanaler och ofta ägnat sig åt barn- och ungdomslitteratur. Från och med 1990-talet menar dock Forser att kvinnorna är med i kritikens första led och att det är de som sätter dagordningen för flera viktiga debatter. Forser menar vidare att den ökande andelen kvinnliga kritiker både har kommit med nya perspektiv och öppnat för nya förståelser. Flera av dessa kritiker, som exempelvis Nina Björk, Åsa Beckman, Lisbeth Larsson och Ebba Witt-Brattström, är genusmedvetna och har enligt Forser givit samhällsligt och politiskt angelägna perspektiv både vad gäller diskussionen kring den nya litteraturen och läsningen av den äldre.

⁵⁴ Forser 2002, s. 150.

⁵⁵ Forser 2002, s. 151.

⁵⁶ Ibid., s. 150-153.

⁵⁷ Forser 2002, s. 139.

⁵⁸ Ibid., s. 139-140, 158-159.

Som vi kan se har det alltså hänt en hel del på kritikerområdet som gör att kritikerkåren av idag ser annorlunda mot på Kerstin Thorvalls och bekännelselitteraturens tid – både genom den ökade andelen kvinnliga kritiker och tillkomsten av en starkare genusmedvetenhet.

2.4 Recensionen

Litteraturkritikern har sitt verksamhetsfält dels i dagstidningar och dels i litterära tidskrifter.⁵⁹ Den typ av recensioner som är aktuell i denna uppsats är den som förekommer i dagstidningar. Enligt Forser finns det en skillnad mellan denna och den kritik som förekommer i glesare utgivna periodiska skrifter.⁶⁰ Detta visar sig bland annat genom att tidskrifternas recensioner drar mot essäns eftertänksamhet och större långsamhet. Gunnar Hansson berättar att innehållet i en recension kan variera i en rad olika avseenden: ”/.../ en bok inbjuder till utförliga tolkningsförsök medan en annan uppfordrar till fyllig argumentering omkring värderingar; en kritiker redogör omsorgsfullt för bokens innehåll medan en annan ägnar stort utrymme åt att beskriva sin personliga läsart, o s v.”⁶¹ Med utgångspunkt från recensioner av Pär Lagerkvists verk beskriver Rolf Yrlid dagstidningsrecensioners utseende och form. Yrlid delar upp det material en kritiker kan behandla i sin recension i litterärt och icke-litterärt stoff.⁶² Det litterära stoffet hjälper till att tala om vad recensionen handlar om och Yrlid skiljer där mellan: recenserad text (d v s den text som är ämnet för recensionen), andra texter av den recenserade författaren och texter av andra författare. Även det icke-litterära stoffet grupperas av Yrlid, i dels självbiografiskt stoff, d v s det som har att göra med författarens egen person och dels annat icke-litterärt stoff. Yrlid talar även om recensionens form – alltså hur recensionen ser ut. En aspekt när det gäller formen är vilken närvaro recensenten själv innehar i texten och Yrlid talar om att det finns två poler som recensenten kan röra sig mellan; information och analys: ”I en informativ recension placerar recensenten det recenserade verket mellan sig själv och läsaren, medan han i en analytisk recension ställer sig själv mellan läsaren och det recenserade verket.”⁶³ Med information menar Yrlid redogörelser för texters utformning, redogörelser för texters innehåll genom referat eller citat liksom redogörelser för direkta sakförhållanden.⁶⁴ Redogörelser för läsoplevelser, redogörelser för värderingar av lästa texter och värderingar av icke-litterära företeelser anser Yrlid däremot höra till analysdelen.

⁵⁹ Hansson 1975, s. 102-103.

⁶⁰ Forser 2002, s. 10.

⁶¹ Hansson 1975, s. 118.

⁶² Yrlid 1973, s. 17.

⁶³ Yrlid 1973, s. 17.

⁶⁴ Ibid., s. 16 f.

3. Metod

3.1 Urval och presentation av empiriskt material

Det empiriska materialet utgörs av recensioner ur svensk dagspress av de fyra böckerna *Andra sidan Alex*, *Den högsta kasten*, *Livstecken* och *Singel i Sumpan*. För att finna dessa recensioner har jag använt mig av Bibliotekstjänst referensdatabas Artikelsök. Artikelsök förtecknar artikelinnehållet i trettio dagstidningar och ca 550 löpande tidskrifter.⁶⁵ Således finns inte recensioner från alla svenska dagstidningar representerade i Artikelssök. De fyra aktuella böckerna recenseras i Artikelsöks urval i 23 svenska dagstidningar. Det sammanlagda antalet recensioner i dessa tidningar är 53, varav *Andra sidan Alex* recenseras i femton tidningar, *Den högsta kasten* i sjutton, *Livstecken* i tretton och *Singel i Sumpan* i sju tidningar. Då jag ansåg att det blev för mycket att ta med alla recensioner och dessa dessutom var fördelade så pass ojämnt mellan de olika böckerna bestämde jag mig för att göra ett urval bland recensionerna. Endast fyra tidningar hade recenserat alla böckerna och jag tittade då även på vilka tidningar som recenserat minst tre av dessa, vilket gav resultatet tio tidningar. Dessa visade sig utgöra ett bra urval både vad gäller antal recensioner per bok och blandning av tidningar; d v s både rikstäckande, regionalt och lokalt spridda tidningar, varför dessa valdes. Antalet recension per bok blev då nio vardera för *Andra sidan Alex*, *Den högsta Kasten* (denna bok recenserades två gånger i *Aftonbladet* och då valdes den först publicerade recensionen ut) och *Livstecken* och sju recensioner av *Singel i Sumpan*. Då jag ville ha lika många recensioner av varje bok lades ytterligare två recensioner av *Singel i Sumpan* till. Dessa fann jag via databasen Mediearkivet; en från *Göteborgs-Posten* och en från *Östersunds-Posten* – detta trots att *Östersunds-Posten* inte finns representerad när det gäller de övriga böckerna. Efter detta urval blev tidningarna följande: *Svenska Dagbladet (SvD)*, *Dagens Nyheter (DN)*, *Aftonbladet (AB)* *Göteborgs-Posten (G-P)*, *Sydsvenska Dagbladet (SDS)*, *Gefle Dagblad (GD)*, *Borås Tidning (BT)*, *Nerikes Allehanda (NA)*, *Smålands-Posten (SP)*, *Norrköpings Tidningar (NT)* och *Östersunds-Posten (ÖP)*. När det gäller fördelningen av manliga och kvinnliga kritiker är elva av kritikerna män och tjugofem kvinnor. Två av kritikerna; Åsa Beckman och Cristine Sarrimo, har i denna uppsats dubbla roller – de förekommer både i det forskningsbaserade materialet i teoriavsnittet och i det empiriska material som recensionerna utgör. I övrigt representerar kritikerna olika bakgrund och sysselsättningar; där finns bland annat författare (exempelvis Eva Ström, Ole Hessler och Anna Hallberg), litteraturvetare (exempelvis Maria Bergom Larsson och Cristine Sarrimo) och tongivande feminister (exempelvis Nina Björk och Åsa Moberg).

En förteckning över recensionerna finns under Bilaga 1 och en tabell över hur dessa är fördelade över de olika tidningarna och böckerna finns under Bilaga 2. Där markeras också om recensenten är man eller kvinna.

⁶⁵ Bibliotekstjänst 2004. Presentation av Artikelsök.

<http://www.btj.se/prodguide/databaser/artikelsok/index.html> [2004-05-14]

3.2 Undersökningsmetod

Den analysmetod jag använder mig av vid undersökningen av mitt empiriska material är en kvalitativ metod som utgörs av textanalys. När det gäller textanalysen finns det ett flertal olika metoder till hands och efter att ha studerat ett antal av dessa föll valet på *helhetsanalysen*. Holme och Solvang talar i boken *Forskningsmetodik*⁶⁶ om denna analysmetod, i vilken man pendlar mellan att se på helheten i materialet och dess olika delar. Analysarbetet vid denna metod kan delas in i tre faser.⁶⁷ I den första fasen väljer man tema eller problemområde. Genom att konkretisera detta problem formuleras i den andra fasen de frågeställningar som man sedan ska utgå från i sitt arbete. Analysmetoden innebär att man på förhand väljer ut de teman eller problemområden som man ska arbeta med, medan andra aspekter av materialet läggs åt sidan. Därför består helhetsanalysens tredje fas av en *systematisk analys*, där man med utgångspunkt från frågeställningarna analyserar det empiriska material. Enligt Holme och Solvang är det vanligt att man vid helhetanalysen även upptäcker att man behöver underrubriker eller till och med behöver skapa fler huvudkategorier än de man från början tänkt sig.

Eftersom mitt material är begränsat har jag ingen målsättning att dra några generella slutsatser om behandlingen av kvinnors litteratur av resultatet i min undersökning. Däremot hoppas jag få en förståelse för det specifika problemområde jag har valt. Holme och Solvang skriver följande om kvalitativa metoder:

Kvalitativa metoder innebär en ringa grad av formalisering. Metoden har primärt ett förstående syfte. Vi är inte inriktade på att pröva om informationen har generell giltighet. Det centrala blir i stället att vi genom olika sätt att samla in information dels kan få en djupare förståelse av det problemkomplex vi studerar, dels kan beskriva helheten av det sammanhang som detta inryms i. Metoden kännetecknas av närhet till den källa vi hämtar vår information från.⁶⁸

Holme och Solvang påpekar att man vid alla typer av undersökningar måste vara medveten om att den neutrala och värderingsfria forskningen inte existerar.⁶⁹ Vi kan aldrig frigöra oss från vår egen referensram vilket gör att olika personer kan uppleva en och samma situation på helt olika sätt. Fördomar och förförståelse är alltså en oundviklig ingrediens i forskningsarbetet. Ett krav man därför måste ställa på sig själv när man bedriver vetenskapligt arbete är att vara ärlig inför både sig själv och inför dem som sedan kommer ta del av redogörelsen genom att beskriva sina värdepremisser – i den mån man är medveten om dem. Dessutom bör man kritiskt granska vilka konsekvenser dessa värderingar kan medföra när det gäller analysen. Bristande medvetenhet om eller förnekande av dessa faktorer kan annars leda till att man hamnar helt vilse.

⁶⁶ Holme, Idar Magne och Solvang, Bernt Krohn 1997. *Forskningsmetodik*.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 141-142.

⁶⁸ Holme och Solvang 1997, s. 14.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 30-32, 95.

3.3 Tillvägagångssätt

Jag ska här redovisa för tillvägagångssättet vid min analys och börjar vid den punkt som Holme och Solvang kallar helhetsanalysens andra fas (den första fasen har redan beskrivits i uppsatsens inledande kapitel) och som alltså utgörs av formulerandet av frågeställningar. Uppsatsens fem delfrågeställningar har utformats med utgångspunkt i den litteratur som utgör uppsatsens teori. I första hand har Maria Mattson och Ebba Witt-Brattström varit inspirationsgivande, men då mycket av den övriga forskningen jag använder mig av kring mottagandet av kvinnors litteratur överrensstämmer med det som framkommer i Mattsons och Witt-Brattströms studier finns även denna implicit invävd i frågorna.

I fas tre, den systematiska analysen, har jag sedan analyserat det empiriska materialet. Detta har gjorts genom en närläsning av recensionerna med utgångspunkt ur de fem delfrågeställningarna. Jag har läst recensionerna av en bok i taget och utgått från böckernas kronologiska ordning (alltså *Andra sidan Alex* först, sedan *Den högsta kasten*, *Livstecken* och slutligen *Singel i Sumpan*) – detta för att kunna urskilja i fall det eventuellt skulle finnas någon diskussion som följt från första boken till de andra. Jag har inlett läsandet av recensionerna med att först läsa igenom varje recension en gång och sedan läsa dem igen med en fråga i åtanke åt gången, vilket lett till att varje recension har blivit läst minst sex gånger. Det har inte funnits någon inbördes ordning i läsningen recensionerna emellan, utan detta har skett slumpmässigt. För varje recension har sedan svaren på frågorna och eventuella belysande citat skrivits ned på papper. I nästa steg har jag utgått från dessa anteckningar för att hitta eventuella gemensamma mönster i mottagandet av böckerna. Då jag funnit ett flertal sådana mönster har jag valt att utgå från dessa i den text som sedan kommit att bli kapitel 5. Detta kapitel är uppdelat efter de fem delfrågeställningarna och de gemensamma mönstren bildar underrubriker till texten. Även om mina egna anteckningar har stått som grund för skapandet av denna resultatredovisning har recensionerna hela tiden funnits med vid sidan av och jag har under arbetets gång gått tillbaka till dessa för att se om jag förstått dem rätt, missat något o s v. Att samma text har lästs om och om igen har gjort min läsning mer subtil och även gjort det lättare att ge min egen text nyansrikedom.

Då jag funnit flera överrensstämmelser mellan mottagandet av böckerna i denna undersökning och mottagandet av främst 1970-talets bekännelselitteratur har jag bestämt mig för att i resultatredovisningen även dra vissa paralleller mellan de egna resultat och mina teoretiker; i första hand Witt-Brattström, Mattson och Sarrimo – som på grund av dessa överrensstämmelser har fått en mer framskjuten roll i detta sammanhang än de övriga forskarna. I diskussionen, som följer efter kapitel 5 och som även den utgår från de fem delfrågeställningarna, förs sedan en övergripande diskussion kring uppsatsens resultat där en vidare sammankoppling med den litteratur som utgör uppsatsens teori sker.

Det ska i detta sammanhang tilläggas att de paralleller jag dragit till 1970-talet i resultatredovisningen är något som gjorts *efter* att jag skrivit ihop texten kring recensionerna och alltså inte något som jag haft som utgångspunkt när jag läst recensionerna och gjort mina anteckningar kring dessa. Mottagandet av 70-talets bekännelselitteratur har dock varit en del av min förförståelse och kan naturligtvis omedvetet ha påverkat min läsning av recensionerna, även om detta i så fall inte var min tanke. Uppsatsens feministiska perspektiv i stort – alltså även mottagandet av kvinnors litteratur i allmänhet och inte bara 70-talets bekännelser, har också varit en del av min förförståelse. Detta har gjort att det har funnits en dubbelhet i min

roll; samtidigt som jag försökt vara neutral har jag utgått från ett feministiskt perspektiv när det gäller behandlingen av kvinnors litteratur och låtit detta stå som grund för mina frågeställningar. Utgångspunkten har alltså varit feministisk, men ambitionen har varit att göra en så neutral läsning av recensionerna som möjligt.

Andra faktorer som varit en del av min förförståelse är exempelvis min egen läsning av romanerna, som skedde före läsningen av recensionerna. Detta kan ha bidragit till en mer eller mindre omedveten benägenhet att hålla med eller inte hålla med i kritikernas bedömning av böckerna. Även läsningen av de tidigare recensionerna kan ha påverkat mig i min läsning av de senare; exempelvis har jag vid läsningen av recensionerna av *Singel i Sumpen* troligtvis varit färgad av läsningen av recensionerna av de övriga böckerna. Det finns alltså flera saker som har påverkat min tolkning av recensionerna och som bidragit till att resultatet har kommit att se ut som det gör - om jag hade haft andra referensramar hade troligtvis resultatet också sett ut på ett annat sätt.

4. Teori

Teoriavsnittet första del består av forskning kring behandlingen av kvinnliga författare och deras verk i litteraturkritiken. Därefter följer en genomgång av några av de tankar som lyfts fram kring den kvinnliga författarens position i litteraturhistoriska översiktsverk i Anna Williams undersökning *Stjärnor utan stjärnbilder : Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*. Jag har valt att ha med Williams undersökning trots att denna inte behandlar litteraturkritiken. Detta beror dels på att Williams tar upp behandlingen av 1970-talets bekännelselitteratur i de litteraturhistoriska översiktsverken, men även på det samband som både Tomas Forser och Gunnar Hansson menar finns mellan litteraturkritiken och litteraturhistorieskrivningen (se kap. 3.2). Teoriavsnittet avslutas sedan med en redovisning av forskningen kring 1970-talets bekännelselitteratur. För att sätta in den forskning som mitt teoriavsnitt utgörs av i sitt sammanhang inleds detta kapitel med en kortfattad beskrivning av den feministiska forskningens utveckling inom skönlitteraturens område.

4.1 Feministisk litteraturkritik/Kvinnolitteraturforskning/Genusstudier

I texten "Feministisk litteraturkritik i förvandling" ger Lisbeth Larsson en översikt över forskningen kring kvinnor och litteratur. Som portalverk för den feministiska litteraturkritiken, som forskningsområdet kallades i sin inledningsfas, står Kate Millets avhandling *Sexualpolitiken*, som kom ut 1969.⁷⁰ I *Sexualpolitiken* går Millet igenom vad en rad manliga författare som varit högt värderade inom den litterära institutionen haft att säga om kvinnor och sexualitet. Millet visar de, enligt henne, underförstått falska föreställningar om kvinnor och sexualitet som fanns i texter skrivna av män och som sedan kanoniserats inom litteraturhistorien och av litteraturkritiken. Ett annat viktigt verk inom denna tradition är Mary Ellmans *Thinking About Women* från 1968. Liksom Millet är Ellman inriktad på den bild av kvinnan som kommer till uttryck i manliga författare och kritikers verk. Ellman visar hur genomsyrad kulturen var av ett "tänkande via sexuella analogier"⁷¹ och menade att detta tog sig uttryck genom en rad stereotyper i männens texter om kvinnor. Stereotyper som exempelvis passivitet, instabilitet, irrationalitet och andlighet.

Denna inriktning på de manliga författarnas kvinnobilder var dock bara ett begränsat kapitel inom den feministiska litteraturkritiken, där intresset istället snart vändes mot de kvinnliga författarna.⁷² De frågor man nu ställde var om det överhuvudtaget fanns några kvinnliga författare, och om det fanns, varför fanns de då inte med i litteraturhistorien – berodde det på att de skrev för dåligt? Kvinnolitteraturforskarna Ellen Moers och Elaine Showalter skrev på 1970-talet sina böcker *Literary Women* (1976) respektive *A Literature of Their Own* (1977) där bortglömda författare letades fram och redan kända undersöktes för omvärdering och omtolkning. Moers och Showalter kom fram till att det fanns en annan tradition än den som framträdde i de etablerade litteraturhistorierna och som till största delen bestod av män. Ett annat viktigt verk när det gäller 1970-talets studier av kvinnlig litteratur är Sandra Gilbert och Susan Gubars *The Madwoman in the Attic* (1979). Gilbert och Gubar menade att kvinnors

⁷⁰ Larsson 1998, s. 111-112.

⁷¹ Larsson 1998, s. 112.

⁷² Ibid., s. 112-115.

berättelser alltid måste vara dubbla eftersom samhället alltid förnekat kvinnorna både som personer och som författare. I kvinnors texter finns det därför alltid en okonventionell och upprorisk text som ligger dold under den kulturellt anpassade omedelbart tillgängliga texten – ett fenomen de gav namnet *palimpsest*. Enligt Gilbert och Gubar är uppgiften för de feministiska litteraturvetarna att tolka denna kvinnornas dolda berättelse. I essän ”Feministisk litteraturkritik i vildmarken” myntade Showalter begreppet *gynokritik* för en läsart av kvinnliga författares texter där man genom en empatiskt och inkännande läsart ska sträva efter hitta det kvinnliga uttrycket. Begreppet feministisk litteraturkritik skulle istället användas för läsningen av mäns texter och *analysen* av förtrycket av kvinnor.

Moers, Showalters och Gilbert & Gubars böcker fick stor genomslagskraft även i Norden, där ett nytt forskningsfält växte fram.⁷³ Den svenska pionjären inom området var Karin Westman Berg som 1968 gav ut antologin *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet*. Ett antal år senare redigerade hon också böcker som exempelvis *Textanalys från könsrollsynpunkt* (1976). I början av 1980-talet använde sig Birgitta Holm av Gilbert och Gubars teoribildning i en nyläsning av Fredrika Bremers debutroman, där hon fann innebörder som inte upptäckts tidigare, vilket visade att Bremer borde ha en annan plats i litteraturhistorien än den hon tidigare erhållit. Danskan Pil Dahlerup använde sig i *Det moderne gennembruds kvinder* (1983) av en kombination av den feministiska litteraturkritikens attack mot manlig litteraturkritik och kanonbildning och ambitionen att genom gynokritiken göra de dolda kvinnliga författarskåpet rättvisa. Titeln refererar till Georg Brandes *Det moderne Gennembruds Mænd* (1883) som var en genomgång av enbart manliga författare. Både Holm och Dahlerup visar i sina undersökningar att kvinnorna hade en central roll när det gällde litteraturens förnyelse på 1800-talet, genom att både erövra den litterära scenen och förändra dess uttrycksformer.

Svensk och nordisk kvinnolitteraturforskning har huvudsakligen ägnat sig åt texter producerade av kvinnor.⁷⁴ Man har dock även arbetat med föreställningen om att det existerar en särskild kvinnlig läsart. Lisbeth Larsson själv har i avhandlingen *En annan historia* (1989) lagt fokus på den litteratur som kvinnor har föredragit att läsa. Undersökningen visar att de romantiska texter som kvinnor företrädesvis läser har värderats lågt och sorterats bort vid litteraturhistorieskrivningen. Det största projektet när det gäller att skriva kvinnolitteraturhistoria är flerbandsverket *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*, vars första del utkom 1995 och är skriven av flera av den första generationens feministiska litteraturforskare i Norden.

Beteckningen *feministisk litteraturkritik* som alltså användes vid forskningens inledningsfas i slutet av 1960-talet ersattes på 1970-talet av begreppet *kvinnolitteraturforskning*. På 1980-talet var det återigen dags för ett namnbyte och kvinnolitteraturforskningen blev *genusstudier*. Larsson skriver:

⁷³ Larsson 198, s. 115-116.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 115-117.

Namnskiftena visar på de radikala förändringar och teoretiska förskjutningar som skett inom fältet. Där den feministiska litteraturkritiken, som Millet, lade stor vikt vid kritiken av sexismen i det samtida samhället och i manliga författares texter, kom kvinnolitteraturforskningen, som namnet antyder, att koncentrera sig på den litteratur som skrivits av kvinnor och undersöka den ur olika aspekter. Inom genusstudierna fokuseras intresset snarast på hur kön och sexuell identitet konstrueras inom språket och den kulturella diskurser.⁷⁵

Som vi kan se har det alltså skett stora förändringar inom området.

4.2 Behandlingen av kvinnliga författare och deras verk i litteraturkritiken

I detta kapitel lyfts behandlingen av kvinnliga författare och deras verk i recensionssammanhang fram. Somliga av dessa studier har ett antal år på nacken, men jag har haft svårt att hitta relevant forskning från senare perioder vilket är anledningen till att även en del något äldre litteratur används.

Som nämnts i uppsatsens inledning gör Karin Westman Berg i *Textanalys från könsrollssynpunkt* en tillbakablick till 1800-talets England för att visa på kritikers behandling av kvinnliga författare ur ett historiskt perspektiv. Westman Berg frågar sig om en dubbelmoral liknande denna fortfarande existerar hos kritiker (texten är skriven 1976), men tror att detta i så fall knappast är medvetet.⁷⁶ Samtidigt skriver hon att mycket fortfarande tyder på att kvinnors prestationer på ett omedvetet sätt värderas lägre än mäns och att detta kvinnoförakt finns i lika hög grad hos kvinnorna själva som hos männen.

I samma bok berättar Cheri Register om undersökningar som gjorts i USA. Dessa visar enligt Register att manliga litteraturkritiker och litteraturhistoriker ofta gör sig skyldiga till könsdiskriminering och att de rådande kritiska metoderna och forskningsinriktningarna har sitt ursprung i en manlig världsåskådning.⁷⁷ Dessa passar inte när det gäller att få grepp om sådant i litteratur som ger uttryck åt kvinnliga livserfarenheter. Den manlige kritikerns kvinnofientliga hållning visar sig på flera sätt enligt Register: Bland annat bedöms kvinnliga författares verk efter hur pass kvinnligt författaren betar sig (enligt den gamla schablonmässiga betydelsen av kvinnlig); konstnärlighet hos kvinnor ses som omedveten och oavsiktlig; verk författade av kvinnor förvisas till kategorin underhållningslitteratur och anses inte förtjäna seriös kritik och erfarenheter upplevda av kvinnor bedöms som perifera och obetydliga medan de universella upplevelsena anses besittas av vita män i västvärlden.

Pil Dahlerup visar genom en undersökning av recensioner av diktsamlingar av den danska poeten Cecil Bødker de omedvetna attityder som finns hos en manlig kritiker. Dahlerup har valt ut två recensioner där recensenten första gången tror att poeten är en man och andra gången vet att hon är en kvinna (det är alltså samma recensent vid båda tillfällena).⁷⁸ Recensionerna är båda positiva, men Dahlerup visar att kritikern, när han vet att det rör sig om en kvinnlig författare, med språkets hjälp daltar med Bødker på ett sätt som oskadliggör henne. Detta sker bland annat genom att recensenten använder substantiv, adjektiv och verb på olika sätt beroende på vilket kön poeten tros ha. "Kvinnan Bødkers" lyrik beskrivs

⁷⁵ Larsson 1998, s. 112.

⁷⁶ Westman Berg 1976, s. 101-103.

⁷⁷ Register 1976, s. 141-142.

⁷⁸ Dahlerup 1972, s. 37-45.

dessutom med ett antal ”kvinnliga” standardmetaforer, medan ”mannen Bødgers” dikter skildras utan bildspråk. Även när det gäller stilen finns det en viss nyansskillnad; recensenten uttrycker sig hurtfriskt och lite grovt när han tror att han har med en man att göra, medan tonen är mildare när han förstått att det gäller en kvinna. Recensenten säger inte uttryckligen något om manliga författares överlägsenhet gentemot kvinnliga, men Dahlerup menar att han ändå får en del sagt i den riktningen på ett underförstått sätt genom att använda traditionella språkliga mönster som är olika för män och kvinnor – något Dahlerup tror att han själv är omedveten om.

Ett mer nutida exempel på mottagandet av kvinnliga poeters verk återfinns i Åsa Beckmans undersökning av recensioner av Ann Jäderlunds tredje bok. Beckman själv upplevde denna diktsamling som stark och berörande, men eftersom hon fann mottagandet av den som märkligt samlade hon in alla recensionerna av den för att se vad som fanns under ytan i texterna.⁷⁹ Beckman skriver att det verkar finnas en föreställning hos kritikerna om hur kvinnlig lyrik bör se ut och när denna inte införlivas i Jäderlunds poesi väcks både irritation och aggression. Det är bara i en recension som handlingen i Jäderlunds diktsamling diskuteras och då av en kvinnlig kritiker. Denna text är inte särskilt analyserande, men Beckman menar att det ändå märks att kritikern har känt igen sig i texten, något som är avgörande för förståelsen av den. Beckman menar att det skulle vara absurt att påstå att män inte skulle kunna läsa och förstå kvinnors texter, och tvärtom. Hon tror däremot att det kan vara så att kvinnor blivit tvungna att lära sig läsa könsöverskridande för att kunna känna sig hemma i den litterära traditionen. Denna har alltid varit starkt mansdominerad – både när det gäller författare, huvudpersoner, erfarenhetsvärldar och fantasivärldar. För att inte bli fullständigt utestängda från den litterära världen måste kvinnor läsa om män som om det handlade om dem själva, vilket inte har varit fallet för manliga läsare och kritiker när det gäller kvinnoproducerade verk. Eftersom män inte varit tvungna att läsa könsöverskridande menar Beckman att de generellt sätt kan ha svårt att känna igen sig i kvinnliga texter. De saknar koderna till kvinnornas språk och Beckman tror att detta kan vara en orsak till att män ibland kan tycka att kvinnors texter är ointressanta. Beckman menar att det finns en vanligt förekommande syn på kritikern som en stabil, konfliktfri och enhetligt tänkande varelse som ska stå utanför texten, läsa den med distans och sträva efter att förklara den. Denna kritikerroll ställer sig Beckman kritisk till, eftersom hon anser den vara som skraddarsydd för ett manligt förhållningssätt till världen, men passar betydligt sämre för kvinnor. Vidare skriver Beckman att det är helt klart att kultursidorna är präglade av manliga värderingar och att kulturkritiken förmedlar sexistiska budskap. Liksom både Dahlerup och Westman Berg menar Beckman att detta är något som sker omedvetet.

Sara Hagström undersöker i sin magisteruppsats behandlingen av Marianne Fredrikssons författarskap i litteraturkritik och litteraturhistoriska verk. Hagström menar att det finns en spänning mellan de vanliga läsarnas syn på Fredriksson och kritikerkårens; bland sina läsare har Fredriksson fått stor uppskattning medan kritikerna enligt Hagströms uppfattning varit hårda i sin bedömning av hennes författarskap.⁸⁰ Hagström vill i sin uppsats ”frilägga och analysera värderingsmönster som omger Fredrikssons författarskap i litteraturkritik och i litteraturhistoriska verk.”⁸¹ Detta gör hon genom att ställa tre frågor: Om det finns skäl att misstänka att värderingsmönstren som omger Fredrikssons författarskap i litteraturkritik och litteraturhistoriska verk präglas och styrs av att hon är en kvinnlig författare som anses skriva populärlitteratur; om det finns någon skillnad i synen på författaren beroende på om det är en

⁷⁹ Beckman 1993, s. 25-29.

⁸⁰ Hagström 2001, s. 2.

⁸¹ Hagström 2001, s. 2.

man eller en kvinna som behandlat henne; och slutligen om det finns någon överensstämmelse mellan behandlingen av författaren i litteraturkritiken och i de litteraturhistoriska verken.⁸² Hagströms undersökningsmaterial består av 88 recensioner från svensk dagspress av åtta av Fredrikssons romaner samt fem litteraturhistoriska verk. I de slutsatser Hagström för fram visar hon på att det är tydligt att det finns ett samband mellan den hårda kritik Fredriksson utsatts för och det faktum att hon är kvinna och skriver populärlitteratur. Hagström skriver: ”Genom att t. ex. dra paralleller till kvinnokroppen, omtala skapandet som intuitivt, inte sätta in verken i något idésammanhang utan se dem som tillhörande det privata området eller genom att infantiliserat texterna förminska författarskapet.”⁸³ Dessa värderingsmönster förekommer oavsett om inställningen till det aktuella verket är negativ eller positiv. Hagström menar att Fredriksson i de flesta av recensionerna och i ett par av litteraturöversiktterna framställs som ”det andra” i dubbel bemärkelse; ”Hon respekteras varken som kvinnlig författare eller populärlitterär författare i någon större utsträckning.”⁸⁴ När det gäller frågan om synen på Fredriksson skiljer sig mellan manliga och kvinnliga kritiker och historiker har inte Hagström kunnat finna några sådana.⁸⁵ Den skillnad hon har kunnat urskilja är finns istället mellan personer som behandlar Fredriksson på ett traditionellt och patriarkalt sätt och de som bryter mot detta sätt att se på författaren och hennes verk. Slutligen menar Hagström att både den litteraturkritiska och litteraturhistoriska formen är traditionstyngda när det gäller behandlingen av Fredriksson, men att det i de litteraturhistoriska verken kan skönjas en större respekt för författaren än i kritiken. Hagström hävdar att det troligtvis dröjer innan en författare som Fredriksson, som både är kvinna och anses skriva populärlitteratur, kommer behandlas med respekt inom det litterära området eftersom de värderingar som finns där tycks genomgå en långsam förändring.

4.2.1 Könsanalog reception

Siri Nylander skriver i *Textanalys från könsrollsynpunkt* att kvinnliga författare både i dagskritik och litteraturhistoriska framställningar behandlats på ett mycket speciellt sätt; nämligen genom att ”/.../ böcker av kvinnor ofta behandlas som om de själva var kvinnor.”⁸⁶ En liknande tanke återfinns även hos Ebba Witt-Brattström i hennes avhandling om Moa Martinson. Enligt Witt-Brattström är *könsanalog reception* ett vanligt förfarande vid kritik av kvinnors böcker, en term som Witt-Brattström har hämtat från Mary Ellmans ”sexual analogy”.⁸⁷ Könsanalog reception innebär att man som kritiker förhåller sig till en text skriven av en kvinna som om den vore hennes egen person, vilket leder till att det faktum att författaren är kvinna avspeglas i recensionen. Denna betydelseöverföring gör att den kritiska analysen totalt blockeras och inte sällan istället ersätts av det Witt-Brattström kallar ”herrklubbpladder”. I dagskritiken av Moa Martinsons romaner finns det gott om könsanalogiska inslag enligt Witt-Brattström, och detta oavsett om kritiken är negativ eller positiv. Bland annat associeras det i recensionerna till Moas charm som kvinna och en kritiker som egentligen är negativ till den roman av Martinsson han recenserar skriver ”...avväpnad blir man ändå till sist – av Moas egen charm”.⁸⁸ En annan recensent säger sig bli ”/.../ förälskad på nytt /.../”⁸⁹ i varje bok av Moa Martinson. Parallellt med detta finns det även exempel på att det görs kopplingar mellan det kvinnliga reproduktionsorganet och det

⁸² Hagström 2001, s. 50.

⁸³ Hagström 2001, s. 50.

⁸⁴ Hagström 2001, s. 50.

⁸⁵ Ibid., s. 50-51.

⁸⁶ Nylander 1976, s. 126.

⁸⁷ Witt-Brattström 1988, s. 107.

⁸⁸ Helén, Gunnar. *Eskilstunakuriren* 21.12.44. Citerat från Witt-Brattström 1988, s. 107.

⁸⁹ Ahlgren, Stig. *Aftontidningen* 17.10.44. Citerat från Witt-Brattström 1988, s. 107.

kvinnliga intellektet, vilket leder till direkta anspelningar på Moa Martinsons moderskap och där kommentarer som den följande står att finna: "Lika regelbundet som barnen brukade komma varje år i torp och statarstugorna födes varje höst en välskapt bok i Moa Martinsons torp i Sorunda."⁹⁰ Witt-Brattström menar också att det finns en nedvärderande attityd i recensionerna, där Martinson jämförs med manliga författare som utgör den norm som Martinson själv inte når upp till.⁹¹ Martinson kan enligt kritikerna inte återge verkligheten på samma sätt som de manliga kollegerna – hennes skildringar betraktas som starkt subjektiva och själv reduceras hon till en sårad representant för sitt kön. Recensenterna har svårt för den kvinnligt vinklade mansbilden vilken ses som överklig och som en misshandel av männen. När det gäller Martinsons debutroman *Kvinnor och äppelträd* är reaktionerna häftiga – exempelvis tycker man att romanen, som utgår från ett kvinnoperspektiv, bara skildrar "futiliteter" och att de förekommande barnsängscenerna är äckliga: "Så mycket koncentrerat snusk var det länge sedan någon proletäroman bjöd på."⁹² skriver en av recensenterna. Witt-Brattström tror att dessa reaktioner kan bero på att romanen beskriver erotik mellan man och kvinna på ett nytt sätt och med fokus på vilka konsekvenser sexualiteten har för kvinnan; en aspekt som kritikerna inte är intresserade av. Witt-Brattström försöker finna förklaringar till mottagandet av Martinsons romaner hos psykoanalysen och skriver att:

Den "falliska" kritikens könsanaloga läsart, som vi sett prov på ovan, utgår från föreställningen om en naturlig fruktsamhet i fallet Moa Martinson. Författarskapet karakteriseras med uttryck hämtade från reproduktionens associationsfär; "outgrundlig källa", "urspene", "havande kvinnas köttfrodiga fantasi", "underlivssynpunkt". Om böckerna heter det att de "föds" fram eller "vävs ihop". Inför denna framfantiserade värld känner skribenterna vämjelse, några rapporterar illamående, andra excellerar i avståndstagande adjektiv (futil, grå, usel, unken, snuskig, skvallrig, rörande, ynkelig, ful, dålig). Sammantaget målas bilden upp av en sällsynt opassande snuskig modersskapnad med virriga, naturligt vildvuxna drag. Detta när man ska försöka få en uppfattning av hur författarskapet lästs.⁹³

Witt-Brattström skriver att Martinsons text genom mottagandet blev en så kallad sexte – en könstext som är märkt av författarens kön.⁹⁴ De kritiker som Witt-Brattström refererar till ovan och som hon i citatet kallar falliska är i huvudsak män, men det är inte bara dessa som ägnat sig åt könsanalog läsning av Moa Martinsons romaner. Även den feministiska nyläsningen av Martinson vid slutet av 1970-talet tenderar att använda sig av ett tänkande i manligt versus kvinnligt enligt Witt-Brattström. Nyfeministerna, bland andra Witt-Brattström själv, svarar på nedvärderandet av Martinsons författarskap med ett uppvärderande och denna försvarsinställning resulterar enligt Witt-Brattström i en så kallad sympatisk läsning, där texterna ses som direkta uttryck för diktarens innersta. Mytologiseringen som fanns hos de falliska kritikerna återfinns även hos nyfeministerna, men istället med positiva förtecken – den onda modern byts exempelvis ut mot den goda modern. Böckernas bruksvärde betonas som ett vapen för kvinnokampen. Sexualiteten blir liksom hos de falliska kritikerna ett problem för nyfeministerna, som väljer att förbigå den med tystnad.

Även Sara Hagström tar upp den könsanaloga receptionen i sin undersökning av mottagandet av Marianne Fredrikssons böcker.⁹⁵ Som tidigare nämnts menar Hagström att Fredrikssons författarskap förminskas genom att det i behandlingen av hennes böcker dras paralleller till

⁹⁰ *Ny dag* 7.11.44. Citerat från Witt-Brattström 1988, s. 108.

⁹¹ Witt-Brattström 1988, s. 110-112.

⁹² *Ek. Norrköpings Tidningar* 13.1.33. Citerat från Witt-Brattström 1988, s. 110.

⁹³ Witt-Brattström 1988, s. 111-112.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 112-115.

⁹⁵ Hagström 2001, s. 22.

kvinnokroppen. Detta visar sig bland annat genom att det både i diskussionen kring Fredriksson som författare och hennes verk dras paralleller till kvinnans kropp och moderskapet: ”Jag kan inte låta bli att tänka på Marianne Fredriksson som en omtänksam mor som sitter vid sängkanten och försöker finna lösningar till ens bekymmer.”⁹⁶ skriver en recensent, medan en annan ser en av Fredrikssons böcker som ”/.../ en överbeskyddande mor, som i sin iver att sluta läsaren till sitt bröst och lära dem att allt *egentligen* är gott, av misstag låter sina litterära fettvalkar kväva dem.”⁹⁷ Åsa Beckmans undersökning av kritiken kring Ann Jäderlunds poesi visar också den prov på könsanalog receptionen, även om Beckman själv inte använder det uttrycket.⁹⁸ När en av recensenterna inte finner Jäderlunds dikter så öppna och känsliga som han förväntat sig, behandlar han dem som om de vore en ovillig kvinna, vilket Beckman använder detta citat ur recensionen för att belysa:

Dikterna betyder så lite som möjligt, bäddar tryggt in sig i sina egna motsägelser och släpper ifrån sig ett minimum av belöning åt den som vill löpa linan ut och är beredd att ta Ann Jäderlund på orden. De antyder mening men stänger sedan om sig, de låter sig villigt möbleras med traditionella motiv och symboler men sen smäller de igen dörren. Genom nyckelhålet viskar poeten med flickaktig förtjusning.⁹⁹

Beckman tycker att dessa rader ger associationer till ett manligt inträngande som inte tillåts bli av och att de låter exakt som den mångtusenåriga myten om den svekfulla kvinnan som b både lockar och avvisar samtidigt.

4.3 Stjärnor utan stjärnbilder – kvinnliga författares plats i litteraturhistoriska översiktsverk

I boken *Stjärnor utan stjärnbilder* undersöker Anna Williams kvinnans plats i svenska litteraturhistoriska översiktsverk. Williams vill pröva om mekanismerna kring isärhållandet av könen och synen på mannen som norm kan urskiljas i litteraturhistorieskrivningen.¹⁰⁰ Detta görs genom en både kvantitativ och kvalitativ studie av den kvinnliga fiktionsförfattarens plats i ett antal utvalda svenska litteraturhandböcker under tre perioder i den svenska litteraturhistorien: 1880-tal, 1930-tal och 1960-1980-tal.

Den tid då termen bekännelselitteratur började användas för kvinnligt självbiografiskt skrivande täcks i *Stjärnor utan stjärnbilder* upp i undersökningsperioden 1960-tal till 1980-tal.¹⁰¹ Williams menar att slutsatserna både är nedslående och anslående när det gäller könsperspektivet i litteraturöversikterna under denna period. Jämfört med de tidigare epoker som undersökts konstaterar Williams att ett könsrelaterat förhållningssätt är mer uttalat när det gäller samtidslitteraturen i de moderna litteraturöversikterna än i de äldre. Williams menar att samtidslitteraturen i litteraturhistorien är kluven; att det är litteratur och kvinnolitteratur. Isärhållandet är uppbyggt i handböckernas disposition genom att männen behandlas under allmänna rubriker och kvinnorna under kvinnorubriker. Det manliga blir norm medan det kvinnliga blir särart genom att placeras vid sidan om ”/.../ i egna avsnitt och med definitionerna ’kvinnlig’ och ’kvinnliga’ som särskiljande tecken.”¹⁰² När det gäller andelen

⁹⁶ Bornäs, Cecilia, *SDS* 990923. Citerat från Hagström 2001, s. 22.

⁹⁷ Holmgren, Christina, *SDS* 921105. Citerat från Hagström 2001, s. 22.

⁹⁸ Beckman 1993, s. 26-27.

⁹⁹ Olofsson, Tommy, *SvD*. Citerat från Beckman 1993, s. 26.

¹⁰⁰ Williams 1997, s. 12-26.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 175.

¹⁰² Williams 1997, s. 175.

kvinnliga och manliga författare som behandlas eller kommenteras är litteraturhistoriernas samtidslitteratur mer mansdominerad än någonsin tidigare enligt Williams; kvinnornas andel är bara en fjärdedel när det gäller perioden 1960-1980.¹⁰³ Även i behandlingen av författarna finns det traditionella tudelningstänkandet representerat. Männerna ses som innovatörer och idébärare och har det politiska tolkningsföreträdet, medan kvinnorna ofta knyts till känslor och biografiska omständigheter. Williams skriver: "Kvinnornas litteratur länkas också enligt traditionen till det biografiska och personliga mer än männens. Både kvinnliga och manliga författare skrev självbiografiska romaner under 1970-talet, men kvinnornas beskrivs som 'bekännelselitteratur' och 'kvinnolitteratur' och den självbiografiska karaktären understryks mer än hos t.ex. Göran Tunström, Jan Myrdal och Sven Lindqvist."¹⁰⁴ Det finns knappt inte heller någon diskussion kring litterärt formspråk eller litterär metod när det gäller de kvinnliga författarnas verk. I de fall då könsrollproblematik gestaltas förs inte denna fram i en allmän diskussion om tidens politiska frågor. Kvinnorörelsen ses exempelvis inte som en allmänpolitisk angelägenhet utan som något som bara rörde kvinnorna.

Att det är litteratur skriven av män som varit grunden för uttalanden om den svenska litteraturen i allmänhet är ett mönster som är tydligt under hela 1900-talet, enligt Williams: "Den manliga författaren är norm och den kvinnliga författaren är marginaliserad."¹⁰⁵ De kvinnliga författarnas verk särbedöms från början på grund av att de tillhör det andra könet och kvinnor som kommer in i kanon framställs som enstaka och symboliska exempel, något som lever kvar så sent som in på 1980-talet.¹⁰⁶ Williams menar att metoden att placera in kvinnliga författare under egna specifikt kvinnliga rubriker och genrebenämningar kan ses som ett instrument i en maktfordelningsprocess på ett institutionellt plan. Den litterära institutionen vidmakthåller en patriarkalisk ordning genom isärhållandet och normtänkandet. Kvinnliga författares verk tillmätts inte samma värde som de skrivna av män när de klassificeras under egna avdelningar och kallas för kvinnolitteratur. Detta är enligt Williams ett ideologiskt förhållningssätt som styr kanonbildningen och förmedlar vad som är av litteraturhistoriskt värde till den breda läsekretsen. Enligt Williams har kvinnorna marginaliserats under alla de perioder hon har undersökt. Ett sätt att tolka detta faktum är enligt henne att kvinnliga författare har utgjort ett hot mot den patriarkala dominansen. Om kvinnorna skulle tillmätts samma grad av allmängiltighet som männen skulle hela litteraturhistorien varit tvungen att tolkas om enligt Williams. Därför har kvinnorna fått nöja sig med att inplaceras under kvinnorubriker eller skriva goda folklivsberättelser.

4.4 1970-talets bekännelselitteratur

Detta kapitel tar upp forskningen kring 1970-talets bekännelselitteratur och vi börjar med Maria Mattsons uppsats *Kvinnlig bekännelselitteratur : ett försök att inringa och definiera en litterär genre*, som är den enda undersökning jag har funnit som är gjord i samma tid som 1970-talets bekännelseromaner skrevs. Mattson berättar att hon när hon påbörjade sin undersökning trodde att det skulle finnas en teoribildning att ta del av och en klart definierad och avgränsad litteratur som faller under benämningen bekännelse, men upptäcker att så inte var fallet.¹⁰⁷ Istället finner hon att begreppet används slarvigt, med vaga hänvisningar till Kerstin Thorvall och Erica Jong. Vad som är nytt med denna litteratur får hon inga svar på,

¹⁰³ Williams 1997, s. 152-181.

¹⁰⁴ Williams 1997, s. 181-182.

¹⁰⁵ Williams 1997, s. 183.

¹⁰⁶ Ibid., s. 183-192.

¹⁰⁷ Mattson 1979, s. 1.

inte heller vad som är specifikt kvinnligt. Då hon själv försöker reda ut vad som är så uppseendeväckande med bekännelselitteraturen kommer hon fram till att det som är nytt med genren är att kvinnorna skriver om sina sexualliv. Vidare funderar Mattson på varför man varit så snabb att döpa genren till bekännelse, vilket visserligen inte är någon ny genre, men sällan används när det gäller romaner skrivna av män. Mattson skriver att begreppet ”bekännelse” för tanken till något otillåtet och skamligt och att det tydligen måste vara något skamligt med den kvinnliga sexualiteten eftersom de kvinnliga bekännelserna givit upphov till sådana häftiga reaktioner – till skillnad från hur man reagerar på liknande beskrivningar av mäns sexualitet.

Cristine Sarrimo skriver att epitetet ”bekännelse” skapades av den svenska pressens kritiker i samband med den spektakulära uppmärksamhet som följde vid utgivningen av Kerstin Thorvalls roman *Det mest förbjudna* 1976. Begreppet fick snabbt en nedsättande klang.¹⁰⁸ Genren var traditionell, men fick genom nya självbiografiska verk, som exempelvis *Det mest förbjudna*, en renässans hos kritikerna.¹⁰⁹ Bekännelseromanen könsbestämde som i första hand kvinnlig – detta trots att flera manliga författare skrev liknande böcker och dessutom själva kallade dem för bekännelser. Termen bekännelse användes enligt Sarrimo synonymt med kvinnolitteratur och kvinnobok. Förebilder för detta kvinnliga självbiografiska skrivande var författare som Suzanne Brøgger och Erica Jong med sina romaner *Fräls oss från kärleken* och *Rädd att flyga* som kom ut på svenska 1974 respektive 1975. I den svenska pressen fanns det en skillnad mellan dagspress och övriga tidningar och tidskrifter när det gällde hur man såg på genren. I dagstidningarna skiljde kritikerna bekännelsen från den rena självbiografien, som var en mer accepterad genre, bland annat på grund av att man ansåg att självbiografierna var mer intellektuellt distanserade. Dessutom var bekännelsen mer självutlämnande än självbiografien. Motiv som kritikerna betraktade som typiska bekännelsemotiv var exempelvis kvinnoroller, äktenskap, relationer och framför allt sexualitet. Dessa kritiker lade störst vikt vid bekännelselitteraturens privatlivsteman, medan eventuella politiska diskussioner lades åt sidan. Allmängiltighet sågs som ett estetiskt värderingskriterium och man diskuterade vilken relation skildringen av det privata hade eller borde ha till offentligheten. I andra forum än dagstidningarna menade man att det nya med bekännelselitteraturen var förhållandet mellan liv, litteratur och politik. Till skillnad från dagspressen spelade alltså politiken här en viktig roll och det räckte inte för de bekännande kvinnorna att endast återge självupplevda erfarenheter. Helst skulle det självbiografiska material kvinnorna använde sig av kunna verka som ideologiskt och politiskt frigörande, i enlighet med kvinnorörelsens och tidens ideologikritiska ideal. Sarrimo skriver att mottagandet av dessa romaner och genrebenämningen bekännelse eller kvinnobok gjorde det problematiskt för kvinnor som skrev självbiografiskt vilket gjorde att kvinnliga författare förhöll sig medvetet till synen på bekännelsen.¹¹⁰ En av dessa författare var Sun Axelsson, som i citatet nedan (hämtat från hennes självbiografi *Drömmen om ett liv* 1978) visar sin kritik över sättet att placera in kvinnliga författare i facket bekännelselitteratur.

Nu har man hittat på ett namn på böcker som den här: ”Bekännelselitteratur”, heter det om de är skrivna av kvinnor. Jag tycker att det låter för djävligt, även om man kan kalla det så. Men man kan också kalla det för något annat. Nu får det hela en kvalmig religiös prägel. Män har genom tiderna skrivit böcker om sig själva, men då heter det rätt och slätt ”självbiografi” eller att boken har ”självbiografisk prägel” beroende på hur väl eller illa han har kamouflerat det han vill och behövde ta itu med: sig själv. /.../ Just som jag äntligen kommit mig för med att skriva den här boken (och kanske blir det flera) som skall visa vad

¹⁰⁸ Sarrimo 1997, s. 26-29.

¹⁰⁹ Sarrimo 2000, s. 83-84.

¹¹⁰ Ibid., s. 91.

som ligger inuti ägget, vad som gör att människan blir än si än så; hur det känns att kläckas och växa, ja, just då har redan många, som haft samma behov, oförskyllt klämts in i ”bekännelselitteraturens” trånga biktstol. Där sitta vi nu och pipa såsom möss, en klump. Alla lika. Samma böcker av manliga författare skulle ha kallats något annat, något stramare, som öppnar vidare och väsentligare världsperspektiv. Män föds väsentliga och med de stora problemen redan i blöjan.¹¹¹

Anders Öhman skriver i *Apologier* att det under 1970-talet skedde ett uppsving för självbiografin och att bokmarknaden översvämmades av självbiografiska romaner.¹¹² Att själva den självbiografiska och bekännande genren inte var ny visar Öhman i sin bok, som tar avstamp hos Strindberg men även går tillbaka så långt som till Augustinus och Rousseaus bekännelser. Det unika med 70-talets självbiografiska produktion är istället mängden, vilket enligt Öhman eventuellt kan visa på att även något kvalitativt nytt sker i det svenska kulturlivet under denna period. Öhman funderar över vad som ligger bakom denna våg av självbiografier. Han talar om att den misstänksamhet mot fiktionen och kravet på verklighetsskildringar som varit centralt för 1960-talets dokumentärromaner och rapportböcker på 70-talet kombinerades med det begär att bekänna som, enligt Öhman, ”alltid varit en stark drivkraft bakom litteraturens identitetsskapande funktion.”¹¹³ Med hjälp av den amerikanske kultursociologen Richard Sennetts studie *The Fall of Public Man* diskuterar han även om det fanns andra orsaker till viljan att lämna ut den egna personen i offentligheten.¹¹⁴ I korta drag beskriver Öhman huvudtesen i Sennetts studie som att det under 1900-talet har skett en ökande intimisering av samhället. Den strikta åtskillnad som tidigare fanns mellan privat och offentligt och hur man betedde sig i dessa olika sammanhang har i det moderna samhället ersatts av ett krav på att man ska lära känna människorna man möter och klä av sig de sociala rollerna. Förmågan att agera och bära masker har ifrågasatts och umgängesregler ses som resultat av förställning och falskhet. Öppenhet och sanning behövs för att nå fram till kärnan i den mänskliga kommunikationen. Det är exempelvis i den samtida litteraturens inriktning på avslöjanden och bekännelser som Sennett ser dessa trender. Öhman är inte överens med Sennett på alla punkter. Bland annat tycker han att det finns skillnader när det gäller början och slutet av seklet, medan Sennett menar att intimiseringen karaktäriserar hela 1900-talet. Dock anser Öhman att det finns en hel del tänkvärda aspekter i Sennetts tes, speciellt när det gäller de förändringar man kan spåra inom litteraturens område. Liksom Sarrimo menar Öhman att genombrottet för termen bekännelseroman kom i det ”stundtals mycket upprörda tonläge” som karaktäriserade mottagandet av Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna*, då de flesta kritiker reagerade negativt på att Thorvall utlämnade intima detaljer ur sitt privatliv. Öhman för emellertid inte, som Sarrimo, något resonemang kring huruvida genren är könsbestämd eller inte. Dock kallar han romaner skrivna av kvinnor för bekännelseromaner och Sven Lindqvists romaner *En älskares dagbok* och *En gift mans dagbok*, vilka också nämns i sammanhanget, för ”bekännelseromaner” – alltså inom citationstecken, något som tyder på att han egentligen inte betraktar Lindqvists romaner som riktiga bekännelseromaner.¹¹⁵

När det gäller vilka författare som räknas som författare till 1970-talets bekännelselitteratur råder det viss tvekan. Kerstin Thorvall nämns dock av alla de ovan nämnda textförfattarna och hennes roman *Det mest förbjudna* ses som prototyp för genren. Även Agneta Klingspor och hennes roman *Inte skära bara rispa. Kvinnodagbok 1962-76* (1977) nämns av både Mattson,

¹¹¹ Axelsson, Sun 1978. *Drömmen om ett liv*, s. 215.

¹¹² Öhman 2001, s. 183.

¹¹³ Öhman 2001, s. 183.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 183-187.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 196.

Sarrimo och Öhman. Utöver dessa talar även Sarrimo om Enel Melberg och Kerstin Strandberg som bekännelseförfattare. Om vi går till de litteraturhistoriska översiktsverken finner vi ytterligare tre namn: I *Nordisk Kvinnolitteraturhistoria Band IV* skriver Lena Malmberg om Rönnog Seaberg och Anne-Marie Berglund¹¹⁶ och Birgitta Ahlmo-Nilsson tar upp Sun Axelsson i *Den svenska litteraturen : Medieålderns litteratur*.¹¹⁷ Sarrimo menar dock att Axelsson *inte* tillhörde den grupp som betraktades som bekännare. Citatet ovan från Axelssons *Drömmen om ett liv* tyder dock på att Axelsson själv anser sig ha blivit inräknad bland bekännelseförfattarna.

4.4.2 Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna*

Eftersom Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna* är den roman som betraktas som urmodell för 70-talets bekännelseromaner ska jag här ge en beskrivning av den yttre handlingen i denna.

Romanens huvudperson och berättarjag är Anna. Det är Anna som författar boken och i skrivandet stund är hon i femtioårsåldern. Romanen växlar mellan att beskriva dåtid och nutid och inleds med en beskrivning av hur Annas psykiskt sjuka pappa i ett maniskt tillstånd lovar den elvaåriga Anna en hundvalp till jul. Strax därefter förs pappan bort av Annas mamma för att aldrig mer komma hem. Han har blivit intagen på ett sinnessjukhus och dör en tid senare i hjärtinfarkt. Anna ser det som att hennes mamma har tagit pappan ifrån henne och kan inte förlåta henne för detta. Inte heller kan hon förlåta henne för att hon sedan aldrig fick hundvalpen fadern lovat henne – något hon ofta återkommer till.

Annas mamma får inte veta förrän efter bröllopet att hennes blivande make bär på en psykisk sjukdom som på grund av risken att föra arvet vidare gör att han egentligen inte får gifta sig. Anna blir till på bröllopsnatten, då fadern våldtar modern. Enligt Anna var fadern en varm och sinnlig människa, medan modern är kärv, hård, överbeskyddande och självuppoffrande. Anna får en sträng och glädjelös uppfostran. Hon är ett ganska ensamt barn som är rädd för det mesta och som inte vet mycket om hur saker och ting går till i det verkliga livet. Hon har ständiga skuld känslor inför både Gud och sin mamma. När hon förlorat sin oskuld utan att vare sig varit gift eller förlovad får hon exempelvis en ångestattack för att hon inte har berättat om samlaget för modern:

Redan på tåget kom jag fram till att det skulle bli nödvändigt att berätta det. Jag förstod att ångesten, 'neurastenin' kom sig av att jag visste att mamma inte visste. Jag måste bekänna. Det fanns ingen annan väg. Jag måste tala om för henne att jag hade gjort det och inte ens var förlovad.¹¹⁸

Annas mamma blir helt ifrån sig när hon får veta vad Anna har gjort och menar att detta är det värsta som har hänt henne, men får så småningom vänja sig vid att dottern gör betydligt värre saker än så. Det visar sig nämligen att Anna bara är lycklig och harmonisk när hon får göra saker som är förbjudna. Hon klarar inte av att leva i äktenskap utan är notoriskt otrogen. Mamman och de äkta männen är övertygade om att det är "arvet" som spökar och skickar henne till psykolog efter psykolog, utan resultat. "Det mest förbjudna", som titeln anspelar på, är de olika män hon har sexuella relationer med – de hon är otrogen med under sina äktenskap och de som av andra anledningar är förbjudna under de perioder då hon lever ensam; vänner till hennes söner som hon rymmer med, unga män som hon möter på gatan, män hon träffar

¹¹⁶ Malmberg, Lena 1997. "Att skriva sig fri". Ingår i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* Bd 4, s. 173-177.

¹¹⁷ Ahlmo-Nilsson, Birgitta 1997. "Kvinnokamp och kvinnolitteratur". Ingår i Lönnroth, Lars och Göransson, Sverker, red., *Den svenska litteraturen : Medieålderns litteratur*, s. 167-168.

¹¹⁸ Thorvall, Kerstin 1997 [pocketutgåva, första upplagan 1976]. *Det mest förbjudna*, s. 50.

när hon är på kongresser. Den allra mest förbjudne mannen är en flera år yngre alkoholist, som Anna under ett par års tid försörjer. Både hennes mamma och hennes barn försöker förbjuda henne att träffa honom men utan resultat. Hon bryter visserligen med honom flera gånger, men tar alltid tillbaka honom. Hon tvättar hans kläder, hon köper sprit åt honom fast hon själv är nykterist eftersom han är mer sexuellt intresserad under de perioder han dricker, hon ligger och ylar i olika kvinnors tamburer när han har lämnat henne och gått till andra.

Men varför? Jo. För att jag är tokig i honom, förstås. Och så för att han är den mest förbjudne. Dessutom är han lurvig och varm att krypa intill när man fryser om fötterna och själen. (Pappa. Du var också varm. Men jag fick aldrig ligga naken bredvid dig, tryckt mot din varma mage och tycka om dig.)¹¹⁹

En viktig tidsmarkering i Annas liv är en resa till Kuba som hon gör 1968. Före Kuba är hon rädd för allt, framför allt för att hon inte ska hinna leva innan hon dör. Hon har en ny man och ett nytt litet barn och bor i en vacker villa i en stor trädgård. Människor runtomkring tycker att hon har allt och kan inte förstå varför hon inte är glad. Eftersom hon är livrädd för att flyga och övertygad om att planet ska krascha bestämmer hon sig för att hon aldrig mera ska vara rädd om hon kommer levande fram. Men planet störtar inte och vid ett besök på ett stort mentalsjukhus som Anna och gruppen hon reser med besöker beskriver Anna det som att hon föds. Det spelas musik och dansas och Anna hamnar i trans; hon dansar hämningslöst och männen runtomkring jublar och skriker att hon är vacker. ”Jag hade kommit ut. På ett sinnessjukhus på Kuba kom jag ut i livet och mötte pappa och mig själv och var inte rädd. På ett sinnessjukhus med 4000 patienter blev jag frälst från ondo.”¹²⁰ Efter resan till Kuba är Anna inte längre rädd och det är efter denna tid som hon möter den mest förbjudne och alla andra män; efter Kuba blir det inga fler tillåtna män. I bokens slutskede säger sig Anna ha accepterat att hon inte kan leva utan ”det förbjudna”: ”Jag kan inte bli vanlig och trevlig och normal. Det kommer aldrig bli möjligt för mig att stanna belåten i radhuslycka och barnbarnstickningar. Stygg dotter. Otrogen hustru. Dålig mor. Motvillig farmor. Ur trotsåldern kommer jag aldrig. Det är tragiskt. Men ohjälpligt.”¹²¹ Anna säger att hon till sin dödsdag ska visa sin mamma och alla andra tanter att hon törs göra vad hon vill, att hon är sin pappas dotter och ingen annans.

4.4.3 Mottagandet

Av vad som framkommit ovan började alltså begreppet bekännelselitteratur användas av kritikerna i samband med Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna*. Vi ska här titta närmare på hur pressens mottagande av denna roman, och av Agneta Klingspors *Inte skära bara rispa*, såg ut.

Det som givit Maria Mattsons idén att ägna sin uppsats åt ämnet bekännelselitteratur var de i hennes tycke obalanserade recensionerna och den hårda kritik som den så kallade bekännelselitteraturen råkade ut för.¹²² Mattson berättar att hon i det teoretiska material hon tagit del av fått sina egna iakttagelser beträffande kritikerrecensioner bekräftade; ”I fall efter fall dokumenterades att kvinnolitteratur förvägras den allmängiltiga dignitet man i regel tillskriver manslitteratur, att den av gammal hävd systematiskt nedvärderas.”¹²³ Därför låter Mattson fokus ligga på just mottagandet av bekännelselitteraturen i svensk dagspress och

¹¹⁹ Thorvall 1997, s. 99-100.

¹²⁰ Thorvall 1997, s. 168.

¹²¹ Thorvall 1997, s. 184.

¹²² Mattson 1979, s. 1-4.

¹²³ Mattson 1979, s. 2.

Bokrevy (den skrift biblioteken använde då de skulle besluta vilka böcker som skulle köpas in). De böcker hon inriktar sig på är Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna* och Agneta Klingspors *Inte skära bara rispa*, vars mottagande hon jämför med mottagandet av två böcker skrivna av män; Ulf Lundells *Jack* (1976) och Henrik Tikkanens *Brändövägen 8, Brändö tel 35* (1976), vilka hon anser ha samma bekännelsekaraktär som Thorvalls och Klingspors romaner. Analysen riktar in sig på recensionerna av Thorvalls och Klingspors romaner, medan mottagandet av *Jack* och *Brändövägen 8, Brändö tel 35* tjänar som referensram, för att se vilka skillnader det finns i mottagandet av mäns och kvinnors romaner. Till en början hade Mattson även tänkt undersöka skillnaderna mellan manliga och kvinnliga kritikerbedömningar, eftersom hon föreställt sig att det skulle finnas en större förståelse hos de kvinnliga kritikerna för den kvinnliga bekännelselitteraturen än hos de manliga kollegerna. Detta visade sig dock inte stämma – även de kvinnliga recensenterna gav enligt Mattson uttryck för typiskt manliga värderingar. Därför väljer Mattson att i analysen att tala om alla kritiker som en ”han”, även då det rör sig om en kvinna, som skolats i manligt tänkande. De frågeställningar Mattson strukturerat recensionsmaterialet efter är; hur recensenten kommenterar de sexuella inslagen, vilken grad av allmängiltighet boken tillskrivs, hur den självutlämnande karaktären kommenteras samt i vilken riktning de övergripande värdeomdömena går och vad man i allmänhet har inriktat kritiken på.

I sin analys av recensionsmaterialet kommer Mattson fram till att den manliga kritikerkårens bedömning av kvinnoböckerna framhåller sådant som givit upphov till negativa känslor; att de missar det centrala i verken och att de inte gör någon seriös analys av verken.¹²⁴ Det är främst tre inslag i Thorvalls och Klingspors böcker som enligt Mattson har provocerat fram en försvarsställning hos de recenserande kritikerna: lanseringen av böckerna, självutgivelsen och sexualiteten. När det gäller lanseringen beskriver Mattson detta som ett område som givit ”/.../ upphov till litanior av värdeladdade ord. Man har uttryckt en moralisk indignation utan måtta över att förlagen av kommersiella skäl låtit lura sig av den nya trenden inom kvinnolitteraturen, och att vecko- och kvällstidningspress understött marknadsföringen.”¹²⁵ Mattson håller med om att förlagen gjort stora vinster på bekännelselitteraturen, men menar att den debatten inte hör hemma i recensionssammanhang. Dessutom kommenteras saken inte när det gäller fallet *Jack*, trots att lanseringen av den romanen var hårdare än av *Det mest förbjudna* och *Inte skära bara rispa*. Den slutsats Mattson drar av detta är att recensenterna upplever denna nya kvinnolitteratur som hotfull. Det kan inte räcka med att kritikerna bara tycker att den är undermålig – då hade det inte behövts våldsamma känsloutbrott där ilska och anklagelse över att böckerna blivit tryckta riktas mot förlagen. Det är främst den självutlämnande stilen som kritikerna reagerar mot, och framför allt det faktum att kvinnorna beskriver sina sexualliv. Mattson menar att Kerstin Thorvall, efter att den värsta uppmärksamheten kring *Det mest förbjudna* lagt sig, utsattes för en nedsvärtningskampanj i pressen där hon fick stå som symbol för smutslitteraturen. Mattson skriver att de erotiska avsnitten i kvinnornas böcker har satts under lupp och att analysen av hur sexualiteten fungerar i verket som helhet därmed undgått. Den kvinnliga sexualiteten har i recensionerna antingen förlöjligats eller förvandlats till pornografi. Vidare skriver hon att de nya trenderna inom kvinnolitteraturen är ett uttryck för och ett försök från kvinnornas sida att hitta egna litterära tekniker för att gestalta den egna kvinnoerfarenheten. Tidigare hade kvinnorna skrivit på männens villkor med en teknik som var anpassad efter männens uttrycksbehov. Detta hotar enligt Mattson den litterära institutionen som männen förut haft för sig själva. Att kvinnorna i sina böcker inte längre finner sig i att enbart bekräfta den manliga, falloscentrerade sexualiteten menar Mattson kränker, förvirrar och hotar den manliga kritikerkåren. Mattson

¹²⁴ Mattson 1979, s. 17-22.

¹²⁵ Ibid., s. 18.

talat även om den skillnad i reaktioner hon funnit när det gäller de sexuella inslagen i Thorvalls och Klingspors romaner. Klingspor skildrar en ung kvinnas sexualitet, medan Thorvall berättar om en medelålders kvinnas erotiska äventyr. Enligt Mattson har redogörelse i *Det mest förbjudna* funnits totalt ointressanta i recensionerna, medan meningarna är delade när det gäller *Inte skära bara rispa* – somliga är försonande, hos andra väcks försvarsinstinkten att förlöjliga.

Cristine Sarrimo menar att självbiografen i allmänhet dras med problemet att uppfattas som mer verklighetsrefererande än annan litteratur och att läsare därför gärna ställer författarna till svars för innehållet i sina verk.¹²⁶ Anhöriga kan reagera på det som skrivs och kritikerna ifrågasätter om inte innehållet är för privat för göras offentligt. När det gäller kvinnors självbiografier från 1970-talet, där bekännelselitteraturen är en gren, fanns en iver att hos bland annat kritiker att tolka kvinnornas verk som sanningsenliga skildringar av deras privatliv – något som gav upphov till reducerande och negativa omdömen. ”Att upprätthålla en sådan ’privatiseringssträvan’ och tillskriva dessa författare sanningar om deras könsidentitet och om dem själva är därför vanskligt, inte bara ur ett etiskt, men även ur ett tolkningsmässigt perspektiv.”¹²⁷ skriver Sarrimo. Thorvalls *Det mest förbjudna* betraktades allmänt som ett privat dokument, trots att genrebeteckningen roman finns på omslaget och namnidentifikation mellan författaren, berättarjaget och huvudpersonen saknas.¹²⁸ Kritikerna intog rollen som domare och biktfäder vid läsningen av romanen och Sarrimo menar att reaktionerna var hätska.¹²⁹ *Det mest förbjudna* ansågs vara alldeles för privat och sexuell och den omtalades som en del av den blottarmentalitet som blev allt mer påfallande inom skönlitteraturen ju längre in på 1970-talet man kom. Blottarmentaliteten visade sig genom att ingenting längre var så heligt eller hemligt att det inte kunde friläggas och avslöjas – rädslan för det förljugna och förskönande drev författarna att inte ta hänsyn utan istället exploatera både sig själva och sina närmaste. Att Thorvall använde ett berättartilltal riktat mot sin mamma ansågs av de flesta kritiker vara förkastligt. Det var alldeles för privat att på ett så kritiskt sätt vända sig till sin mor. Boken gick över en osynlig gräns där det blev så privat att läsaren förvandlades till smygtittare; den var så obehaglig att man skämdes å författarens vägnar. Ord som självupptagenhet, exhibitionism, hänsynslöst självutgivande och jagfixering förekommer i recensionerna. Det ansågs att Thorvall borde behållit texten för sig själv och sin psykiater och man var kritisk till att romanen överhuvudtaget hade publicerats. Thorvall ansågs tala alldeles för mycket sanning och hennes roll som författare ifrågasattes därmed. Kritiken var inte bara inriktad på Thorvalls verk, utan även på hennes moral. Att Thorvall talade sanning och dessutom bekände kroppsliga synder gjorde att kritikerna ansåg sig berättigade att agera domare och antingen fria eller fälla. Brøgger och Jong, som sågs som föregångare till de svenska bekännelseromanerna, fick enligt Sarrimo förhållandevis positivt mottagande i svensk press. Exempelvis ansågs de vara skrivna i enlighet med den nya kvinnorörelsens ideologi. Trots att det fanns både innehållsliga och tematiska likheter mellan dessa författares romaner och Kerstin Thorvalls diskuterades dock inte de politiska aspekterna av det självbiografiska materialet hos Thorvall. Enligt Sarrimo var kvinnorörelsen märkvärdigt tyst när Thorvall utsattes för kritik, trots att hennes romaner egentligen borde ha stämt väl ihop med tidens feministiska ideal att offentliggöra det mest privata i medvetandehöjande syfte.¹³⁰ God kvinnolitteratur skulle vid denna tid gestalta kvinnoerfarenheter på ett enkelt och lättfattligt sätt och dessutom gärna ge möjliga alternativ

¹²⁶ Sarrimo 2000, s. 76-77.

¹²⁷ Sarrimo 2000, s. 77.

¹²⁸ Sarrimo 1997, s. 28-29.

¹²⁹ Sarrimo 2000, s. 65-93.

¹³⁰ Ibid., s. 26-29.

till den traditionella kvinnorollen. Feministiska och vänsterinriktade kritiker ifrågasatte även den traditionella författarrollen och menade att författaren skulle vara en arbetande människa som också skrev. Dessa kriterier menar Sarrimo att Thorvall uppfyllde – hon skrev för brödfödan, lättfattligt och kåserande och hon beskrev sina egna erfarenheter. Trots detta var både hon och hennes böcker ändå fel, något Sarrimo tror hade att göra med att Thorvall inte var riktigt rumsren. Hon koncentrerade sig visserligen på relationsproblem, men utan att visa på de samhälleliga dimensioner kvinnans frigörelse hade; hon var inte politiskt aktiv; hon ironiserade ibland över kvinnorörelsen och det politiska engagemanget; hon skrev även i kommersiell veckopress och var lite *för* framgångsrik. Thorvall och hennes bekännelser var helt enkelt fel i tiden både av könsrättiga och ideologiska skäl. Enligt Sarrimo var det ingen som stod upp för Thorvall när hon utsattes för all kritik, med ett undantag; Åsa Moberg skrev en krönika i *Aftonbladet* där hon menade att *Det mest förbjudna* egentligen handlade om samma sak som Ulf Lundells *Jack*, som kom samma år. Den stora skillnaden var att *Jack* var skriven av en man och hade en man som huvudperson, vilket gjorde att böckerna bedömdes med helt olika kriterier: *Jack*, där huvudpersonen är en alkoholiker som behandlar sina sexuella erövringar nedlåtande, blev en generationsroman och ett samtidsdokument. *Det mest förbjudna* som handlar om en femtioårig kvinna som umgås med alkoholiker och visar sexuellt begär väckte däremot ont blod, enligt Moberg. Sarrimo anser att ”Det obehagliga moraliserandet över Thorvalls bekännelseiver var förkastligt.”¹³¹ – speciellt med tanke på att boken inte var uttalat självbiografisk, men menar att det finns en aspekt som man inte får glömma och som saknas i Mobergs resonemang, nämligen värderingsfrågan. Även om många kritiker riktade in sig på Thorvalls bekännande fanns det de som fullföljde sitt kritiska uppdrag; de värderade romanerna och kom fram till att det var tämligen dålig litteratur – att böckerna var slarvigt skrivna, inte psykologiskt trovärdiga och beskrev mer än de gestaltade.

Agneta Klingspors roman *Inte skära bara rispa* fick ett mer positivt bemötande i pressen än *Det mest förbjudna*.¹³² Detta tror Sarrimo kan ha berott på att Klingspor var ung och att det troligtvis inte var lika provocerande att läsa om en ung kvinnas sexuella äventyr som den medelålders Kerstin Thorvalls. Dessutom var Klingspor mer politiskt korrekt i sin roman.¹³³ Även hon utsattes dock för negativ kritik. I recensionerna av *Inte skära bara rispa* figurerar Brögger, Jong och Thorvall som föregångare och negativa exempel inom samma genre och bokens marknadsmässiga framgångar, uttalade socialistiska ideologi och erotiska skildringar ifrågasattes. Bekännelseromanen i allmänhet och *Inte skära bara rispa* i synnerhet ansågs vända sig till läsarnas puritanska sexualskräck och livsrädsla och tillfredsställa dem i deras hämningar. Agneta Klingspor sades ge inblick i kvinnopsyket genom att söka sin identitet via sköten. Enligt kritiken smittade bekännelselitteratur som *Inte skära bara rispa* ner den redan sjuka svenska bokmarknaden och förvillade omdömet på de annars respekterade förläggarna.

4.4.4 Sammanfattning

Jag tar alltså min utgångspunkt i den ovan redovisade genomgången av hur kvinnors litteratur har behandlats i recensions-sammanhang och litteraturhistoriska översiktsverk. Då 1970-talets bekännelselitteratur legat till grund för både mitt ämnesval och mitt urval av böcker har en stor del av inspirationen till uppsatsens problemställning hämtats från behandlingen av denna, vilket tydligast märks i att mina frågeställningar i mångt och mycket korresponderar med Maria Mattsons. Detta betyder dock inte att min undersökning är en regelrätt jämförelse med 1970-talet, utan ska istället ses som att 70-talet utgör en resurs för min uppsats. Viktigt i detta

¹³¹ Sarrimo 1997, s. 28.

¹³² Sarrimo 2000, s. 88-89.

¹³³ Sarrimo 1997, s. 26.

sammanhang är även begreppet könsanalog reception, vilket här diskuteras utifrån främst Ebba Witt-Brattströms användning. Utöver Mattson och Witt-Brattström spelar även Cristine Sarrimo en viktig roll i uppsatsen – en roll som dessutom är dubbel eftersom hon även finns representerad i det empiriska materialet. Även övriga teoretiker har betydelse för min undersökning, då jag speglar resultatet av min empiriska studie mot deras slutsatser.

5 Recensioner av fyra romaner med bekännelsekaraktär

5.1 Romanerna

I detta kapitel följer en redovisning av vad som framkommit vid analysen av recensionerna av de fyra böckerna. Kapitlet är indelat efter de fem delfrågeställningarna och i de fall jag har kunnat urskilja mönster i texterna är respektive frågeställning uppdelad i underrubriker. Det förekommer även vissa jämförelser med främst behandlingen av 1970-talets bekännelselitteratur. För att inte göra texten söndertrasad av noter skrivs dessa när jag hänvisar till recensenterna endast ut vid direkta citat. När jag i övrigt refererar till de olika recensenterna skrivs istället bara deras namn ut i texten, medan läsaren hänvisas till Bilaga 1 för vidare information om vilken tidning recensenten företräder samt publiceringsdatum. I de fall recensenten har recenserat mer än en av böckerna skrivs även året för recensionen ut inom parentes i texten.¹³⁴

Kapitlet inleds nedan med en kort presentation av författarna av de fyra utvalda romanerna samt en beskrivning av böckernas yttre handling.

5.1.1 Unni Drougge

Unni Drougge (1956-) är uppvuxen i Hässleholm, men bosatt Stockholm. Utöver sitt författarskap har Drougge även varit verksam som grafisk formgivare, journalist, TV-redaktör och tidningsutgivare. Hon debuterade 1994 med romanen *Jag, jag, jag!* och har givit ut ett flertal böcker varav *Andra sidan Alex*, som kom ut 1996, är hennes andra.¹³⁵

5.1.2 *Andra sidan Alex*

Andra sidan Alex har det gifta paret Sophie och Alex i centrum och handlingen berättas vartannat kapitel ur hans synvinkel och vartannat ur hennes. Alex och Sophie har tidigare levt gröna-vågen-liv i Skåne, men bor sedan ett antal år tillbaka i Stockholm med sina fyra barn. Tillsammans ger de ut nöjestidningen Fanzino. Äktenskap knakar i fogarna, något som till största delen har sin grund i att Alex är alkoholiserad och dessutom regelbundet misshandlar Sophie. Scener som denna är karaktäristiska för boken:

-Rör mig inte, ditt äckel! skrek hon innan Alex dunkade hennes huvud i skåphörnen några gånger och vred om hennes arm så hon vek sig av smärta och kröp ihop på golvet. Han fortsatte att vrida armen bakåt och hon ylade hämningslöst. Nu hade ungarna vaknat och försökte slå en mur runt sin mamma med sina pyjamasklädda kroppar, men Alex pucklade kallt och metodiskt på Sophies rygg tills Lilli gav upp ett illtjut av fasa. Ånej, nu kände Sophie desperationen komma. Det här var det värsta barnen visste. Det trodde att deras mamma skulle bli dödad, hon förstod det, och hon försökte hålla om dem. Så resignerade hon. Han kunde lika gärna döda henne. Då reste sig Alex och gav Sophie en hård spark mot baksidan av hennes lår. Sen gick han till kylskåpet och öppnade en flaska Maker's Mark som han halsade djupa klunkar ur.¹³⁶

¹³⁴ Följande kritiker har recenserat två av romanerna:

Clemens Altgård, Daniel Sandström, Cristine Sarrimo och Sanna Wikström.

¹³⁵ Alex Online 2005. <http://www.forflex.se.lib.costello.pub.hb.se/alex/index.asp> [050415]

¹³⁶ Drougge 1996, s. 112.

Sophie har börjat tröttna på det slitiga livet med tidningen och tycker dessutom att Alex tar åt sig hela äran för arbetet de utför tillsammans. Alex å sin sida anser sig inte kunna lita på att Sophie tar sitt ansvar för jobbet. När det blir känt att Nirvanasångaren Kurt Cobain har tagit sitt liv ser Alex detta som den stora chansen att sälja många nummer av tidningen. Hos Sophie växer det däremot fram funderingar kring livet och kärleken och sångarens död blir en brytpunkt för henne när det gäller förhållandet med Alex. Hon inser att hennes man både är alkoholist och hustrumisshandlare och hon pendlar mellan att vilja bryta upp och viljan att försöka få tillbaka det de en gång haft. Även Alex inser så småningom att han har alkoholproblem och skriver in sig på ett behandlingshem. Skadorna i äktenskapet går dock inte att reparera och skilsmässan är snart ett faktum. Alex bosätter sig i kontorsbyggnaden till Fanzino och Sophie behåller lägenheten och huvudansvaret för barnen. Relationen dem emellan präglas därefter av en kamp för att förstöra så mycket som möjligt för den andra. En maktkamp som dessutom utspelar sig i massmedia, där främst Sophie uttalar sig om det som hänt. Alex har lyckats sparka ut henne från Fanzino och hon själv försöker sabotera för honom genom att i hemlighet försöka köpa upp hans aktier. Så småningom går dock Fanzino i konkurs utan Sophies medverkan. Hon har då fått jobb som programledare för talkshowen Könsklyften, som ställer kvinnofrågor i fokus – ett ämne som sedan skilsmässan blivit alltmer centralt för henne. Alex träffar snart en ny kvinna, och även Sophie inleder ett nytt förhållande. Alex lämnar dock sin flickvän medan hon fortfarande ligger kvar på sjukhuset efter ett missfall. Samtidigt inser Sophie att hennes nya kärlek har alltför många likheter med Alex och bestämmer sig för att abortera det barn de väntar tillsammans. I romanen florerar en hel del personer från Stockholms medievärld, både med fiktiva och verkliga namn.

5.1.3 Carina Rydberg

Carina Rydberg (1962-) är född och uppvuxen i Stockholm, där hon fortfarande bor. Rydberg har studerat filmvetenskap, psykologi och svenska och debuterade 1987 med romanen *Kallare än Kargil*. Tio år och två böcker senare kom *Den högsta kasten*.¹³⁷

5.1.4 *Den högsta kasten*

Den högsta kasten består av två delar och Carina Rydberg själv är romanens berättarjag och huvudperson. Romanen inleds på krogen PA & Co där Carina tillbringar de flesta av sina kvällar och nätter tillsammans med vänner och bekanta ur Stockholms kändisvärld. Flera av dessa personer nämns vid sina riktiga namn, som exempelvis Abbe Bonnier, Daniel Bergman och advokaten Rolf. Handlingen i denna första del av boken utspelar sig dock inte huvudsakligen i Stockholm utan i Indien, dit Carina rest för att tillbringa ett antal veckor. Berättelsen från Indien kretsar främst kring Carinas upplevelser tillsammans med den indiske regissören Kaizad, som hjälpt henne efter att hon råkat ut för en motorcykelolycka. De båda inleder ett förhållande, men relationen kompliceras av att Kaizad har sällskap med en väninna som Carina inte kommer överens med. Så småningom upptäcker Carina att Kaizad bara är intresserad av henne på grund av att hon är författare. Kombinationen av Carinas författarskap och det faktum att hon är västerlänning gör att hon i hans ögon tillhör ”den högsta kasten”. Det är detta, men även de hierarkier som existerar inom Stockholms kändisvärld som bokens titel anspelar på. Carina känner sig sviken och utnyttjad av Kaizad och när han reser vidare bryts deras kontakt. Kort därefter åker Carina tillbaka till Sverige. Berättelserna från Indien varvas med kapitel bestående av episoder från Carinas barn- och ungdomsår som hon anser att hon bör minnas – ofta berättelser om tillfällen då hon blivit sviken och illa behandlad av människor i sin närhet. När romanens andra del tar sin början är Carina åter tillbaka i

¹³⁷ Alex Online 2005. <http://www.forflex.se.lib.costello.pub.hb.se/alex/index.asp> [050415]

Stockholm. Även denna del kretsar till stor del kring umgänget med en man; denna gång advokaten Rolf. Rolf är en av stamgästerna på PA och det är där han och Carina får kontakt med varandra. Umgänget sträcker sig till kvällar på krogen, då de stöter på varandra utan att ha bestämt det i förväg. Eftersom de båda tillbringar i princip all sin lediga tid på PA blir umgänget ändå intensivt. Carina blir förälskad i Rolf, men han är tvetydig i sina signaler. Människor runt omkring dem tror att de är ett par, men i själva verket händer det aldrig något fysiskt mellan dem mer än en snabb kyss. När Carina råkar i ekonomiska svårigheter och Rolf nekar henne ett lån blir detta en vändpunkt för Carina, som förstår att det aldrig har funnits någon kärlek från Rolfs sida och känner sig lurad. Hon tar kontakt med sin förläggare och bestämmer sig för att skriva en ny bok, trots att hon egentligen inte längre vill skriva. Boken ska handla om det falska kroglivet i Stockholm och inte ha några fingerade namn, varför förlagsjuristen blir inblandad för att kontrollera att materialet är publicerbart. I romanens slutkapitel har Carina även kommit fram till slutarbete av sin bok, som blir just *Den högsta kasten*.

En våldshandling. En hämnd. Skriver de sista raderna nu, flera månader senare, den 20 juni 1996. I förmiddags ringde min förläggare för att önska glad midsommar. Han vet vad jag har att göra under dessa sista dagar. Det har gått nio månader sedan jag påbörjade det här arbetet. *Ja, jag vet att ni vill ha manus före semestern och jag gör mitt bästa, men det är omöjligt, eller i alla fall nästan omöjligt.* Kommer att lägga detta bakom mig nu. För en vecka sedan gick Rolf fram till Stig och sa: ”Det är för jävligt det här Carina skriver om mig men det blir säkert hennes bästa bok.” Jag vet inte vad Stig svarade. Inte heller vet jag varför Rolf efter alla dessa månader, plötsligt och utan uppmaning, började prata om mig med en av mina vänner. Kanske tror han att Stig kan påverka mig. Kanske tror han att om någon kan stoppa mig, så är det Stig Larsson. Men den ende som hade kunnat hindra mig, är Rolf själv.¹³⁸

Romanen är alltså enligt huvudpersonen själv en hämnd, framförallt på Rolf, men även på Kaizad.

5.1.5 Gunilla Linn Persson

Gunilla Linn Persson (1956-) är född i Stockholm, men har bott på ett flertal platser i Sverige och är numera bosatt i Norrtälje. Persson är både författare och dramatiker. Hon romandebuterade 1989 med *Skuggorna bakom oss* och har utöver skönlitteratur för vuxna även skrivit barn- och ungdomsböcker och dramatik för teater och TV. Tillsammans med Lars Bill Lundholm skrev hon exempelvis den populära TV-serien *Skärgårdsdoktorn*. 2001 kom hennes roman *Livstecken*.¹³⁹

5.1.6 Livstecken

1995 fick jag mitt sena missfall. 1996 fick jag min första psykos. 1997 gick jag igenom en ny skilsmässa och fick en ny psykos. Ekonomiskt förlorade jag allt. Huset i havet, båtarna, bilarna; som mamma förlorade jag två av mina fyra barn. Mina styvbarn vände mig ryggen. 1998 hade jag mött en ny man, blivit gravid vid fyrtioett års ålder och valt att föda barnet under alla omständigheter. Det blev en flicka med Downs syndrom. Hon fick gå igenom en svår operation för att överleva. På hösten samma år blev jag misshandlad av min nya man och gick in i en tredje psykos. 1999 hade jag skaffat egen bostad till mig och lilla Mazarin, fått ordning på ekonomin, skaffat kuratorshjälp åt min misshandlande man och trodde att allting skulle vända till det bästa. I september samma år hittade jag honom hängd.¹⁴⁰

¹³⁸ Rydberg 1997, s. 384.

¹³⁹ Alex Online 2005. <http://www.forflex.se.lib.costello.pub.hb.se/alex/index.asp> [050415]

¹⁴⁰ Persson 2001, s. 7.

Kring dessa händelser kretsar större delen av handlingen i *Livstecken*. Författaren själv är romanens huvudperson och boken består av ett stort antal brev till olika personer i Gunillas närhet; modern, mormodern, de före detta männen, barnen, styvbarnen, arbetskollegor, vänner och bekanta. Brev som hon aldrig skickar och som skiftar mellan att beskriva det förgångna – dels episoder som berör händelserna i citatet, men även händelser längre tillbaka i tiden, och nutid. Gunilla beskriver sig som en kvinna som i kärleken till sina män och barn nästan har älskat ihjäl sig. De män som ges mest utrymme i boken är Harald, som Gunilla levde tillsammans med i femton år och John, den siste mannen. Gemensamt har de båda alkoholmissbruket. Med Harald och de fyra barnen (två var hans och två hennes) bodde hon ett antal år på en ö i skärgården. När det inte längre gick att bortse från vad Haralds alkoholmissbruk gjorde med förhållandet skilde de sig och Harald fick det mesta av boendet. En tid senare träffade hon John, som hon var tvungen att lämna efter att han misshandlat henne och dessutom utgjort en fara för deras lilla utvecklingsstörda dotter Mazarin. Strax därefter tar John sitt liv – något som hänt alldeles innan Gunilla påbörjar sitt skrivande. I breven berättar hon både om själva begravningshögtiden och förberedelserna inför denna. I slutet av boken inser Gunilla att alla de brev hon skrivit och lagt på hög ska bli en bok, en brevroman, som inte bara ska nå de berörda utan även andra människor. Hon skriver att boken handlar om mammatankar och kvinnoerfarenheter och är ett sätt att bli av med vreden hon känner mot sina barns fäder, som hon anser ofta ha betett sig mer som små pojkar än som män.

5.1.7 Annika Sundbaum-Melin

Annika Sundbaum-Melin är född och uppvuxen i Småland, men bor numera i Sundbyberg. Sundbaum-Melin arbetar som frilansjournalist och har dessförinnan varit reporter och musiksribent på *Aftonbladet*. *Singel i Sumpen* som utkom 2001 är hennes debutroman.¹⁴¹

5.1.8 *Singel i Sumpen*

Singel i Sumpen handlar med Sundbaum-Melins egna ord om: ”Hur man överlever första året som ensamstående mamma med hjälp av snälla grannar, tre och ett och annat ragg.”¹⁴² Romanen, som är skriven i dagboksform, spänner över tiden april 1999 till och med maj 2000. Huvudperson är Annika själv, som närmar sig fyrtioårsåldern. Handlingen tar sin början när Annikas sambo sedan åtta år; gitarristen Lasse, lämnar henne efter att ha varit otrogen. Kvar i den gemensamma lägenheten blir Annika med tre barn; Elina som är Lasses dotter, Fredrika som är Annikas och Mio som är deras gemensamma son. Lasse flyttar snabbt ihop med den kvinna han under en tid haft ett förhållande med bakom Annikas rygg. I ansträngningarna att få den nya kärleksrelationen att fungera åsidosätter han barnen, som Annika därför får ta det största ansvaret för. Ofta bryter Lasse överenskommelsen om när han ska ha barnen hos sig och en stor del av romanens handling kretsar kring Annikas svårigheter att kombinera sitt arbete på *Aftonbladet Kvinna*, nöjen och umgänge med vänner med rollen som ensamstående mamma:

Lasse som ska ha Mio i två veckor med start på onsdag ringer och säger att det inte går. Sen följer jordens drapa om Karin och blablabla. Tanken var att Mio skulle följa med Lasse och Karin till Östersund, Lasse skulle ta två veckors pappaledighet med Mio. Men nu vill ju inte Karin ha med sonen dit. Inser att Lasse är helt under toffeln (förut var han en olycklig toffel – nu är han en lycklig toffel, haha) och att Karin verkligen kan bidra till att han förlorar

¹⁴¹ Norstedts 2005.

<http://www.norstedts.se/forfattare.asp?CategoryID=141&ArticleID=5526&Forfattare...> [2005-04-26]

¹⁴² Sundbaum-Melin 2001, Framsidetexten.

kontakten med sina barn eftersom han gör exakt som hon säger. Ser min kombinerade jobb- och nöjesresa till Karlshamn denna helg gå upp i rök.¹⁴³

Läsaren får följa Annika i arbetslivet, som bland annat består av testa godaste nubbarna inför midsommar tillsammans med tjejjänget, intervjuva manspaneler, göra reportage från festivaler och delta i plastikoperationer; i vardagslivet tillsammans med barnen; och i nöjeslivet på Stockholms hårdrocksklubbar – där hon festar tillsammans med vännerna de kvällar hon är fri från barnen. Med i bilden finns ett antal personer från Stockholms nöjes- och kändisvärld liksom de olika, ofta yngre män, som Annika träffar på krogen och har kortvariga sexuella relationer med.

Hånglar lite med en medlem i det som en gång var 80-talets största band. På den tiden hade vi inte mycket till övers för varandra. Det har vi nu. Men han talar oavbrutet om sin fru och sina barn så jag lägger ner. En kille i ett band från Östersund hänger efter mig som en igel. Han är jättevacker javisst, men han är bara 22 år och jag har en gräns där tror jag, vill inte hålla på med barnaröv för böveln. /.../ Hamnar slutligen i säng med en man på drygt 40 år som spelar i ett band, har känt till honom i ganska många år, han vet mycket väl vem Lasse är (vilket av nån anledning roar mig som fan). Senare visar det sig att han också är en av dem som springer runt med en strumpa på snoppen i kvinnoprogrammet Silikon. /.../ Men trots att han var för gammal för min lammköttssmak så tog jag honom på rekommendation.¹⁴⁴

Annikas syn på singellivet skiftar; ibland längtar hon efter någon att leva med medan hon andra gånger prisar den självständighet hon uppnått. Ofta talar hon om hur svår situationen är för kvinnor som lever ensamma med sina barn när fäderna inte tar det ansvar de borde. I slutet av boken säger Annika upp sig från sitt arbete på *Aftonbladet* för att ägna sig åt skrivande av *Singel i Sumpen*. Ytterligare en förändring sker genom att hon på en av sina favoritklubbar träffar den betydligt yngre Henrik, som hon inleder ett förhållande med. På bokens baksidetext skriver Sundbaum-Melin att hennes förhoppning är att boken ska kunna ge nytt hopp för ensamstående mammor få dem att skamlöst ta för sig.

5.2 Finns det exempel på könsanalog reception i recensionerna och på vilket sätt visar sig i så fall detta?

Enligt Ebba Witt-Brattström är så kallad könsanalog reception ett vanligt förfarande vid läsning av kvinnors texter. De exempel på könsanalog reception som tas upp i kapitel 4.2.1 visar bland annat att kritiker ”fastnar” i det faktum att författaren är kvinna och låter detta avspeglas i recensionen, bland annat genom att associera till den kvinnliga kroppen och koppla samman skrivakten med de kvinnliga reproduktionsorganen och moderskapet. När det gällde Moa Martinssons böcker berättar Witt-Brattström att det om dessa exempelvis sades att de föddes fram,¹⁴⁵ och även Sara Hagström visar prov på liknande behandling i mottagandet av Marianne Fredrikssons romaner.¹⁴⁶ Denna typ av läsning förekommer även i recensionerna i denna undersökning, om än i begränsad utsträckning. Exempelvis påtalas moderskapet i Inger Dahlmans recension av *Livstecken*, där Dahlman skriver att Gunilla Linn Persson är ”mamma” till sina verk. Förutom den typen av direkta paralleller till moderskapet förekommer det även vid ett par tillfällen åsikter om att författarna borde ägnat mer utrymme i sina romaner åt moderskapet och barnen. Clemens Altgård (1996) tycker exempelvis att

¹⁴³ Sundbaum-Melin 2001, s. 55.

¹⁴⁴ Sundbaum-Melin 2001, s. 134.

¹⁴⁵ Witt-Brattström 1988, s. 107-108.

¹⁴⁶ Hagström 2001, s. 22.

barnen kommer i skymundan i den tillvaro som skildras i *Andra sidan Alex*: ”På något underligt vis kommer också barnen bort i handlingen även om de är hårt drabbade offer i denna berättelse om en kärnfamilj med härdsmalta”¹⁴⁷ skriver Altgård.

Utöver moderskapet finns det även andra exempel på associationer till traditionellt kvinnliga sysselsättningar i recensionerna. Eva Ström drar exempelvis paralleller till textilarbete när hon recenserar *Den högsta kasten* och skriver att Carina Rydberg ”spinner /.../ sin ödestråd när hon i sin roman ler sitt orientaliska leende och förvandlar liv till dikt /.../”.¹⁴⁸ Detta påminner om behandlingen av Moa Martinssons verk, där man enligt Witt-Brattström bland annat sade att böckerna vävdes ihop.¹⁴⁹ Tomas Larsson anknyter i sin recension av *Singel i Sumpan* till matlagning genom att använda sig av ”receptform” för att beskriva boken:

- Man tager tre delar fnittrig Bridget Jones, två delar skvaller och skandal, lika mycket svärmodig Carina Rydberg och några skvättar glittrig Boije av Gennäs. Garnera med bitterhet över frånvarande småbarnspappor, ett par salta stänk feministisk ilska och sockra med ett tjug jättesnygga hådrockspojkar i skinnbrallor. In i ugnen och vips har vi fått – tja, om inte en välgräddad pudding så åtminstone Aftonbladets tidigare hådrocksskribent Annika Sundbaum-Melin och hennes Singel i Sumpan /.../”¹⁵⁰

En annan form av association till just mat förekommer Sanna Wikström (1996), som beskriver *Andra sidan Alex* som ”En marshmallowliknande partsinlaga.”¹⁵¹ som till en början är luftig och välsmakande, men som bara blir mer och mer kletig ju mer man tuggar.

5.2.1 Inbjudande könsanalog reception

Den definition Ebba Witt-Brattström använder sig av för att karaktärisera den könsanalog receptionen är, som tidigare nämnts, att man förhåller sig till en kvinnas text som om den vore hennes egen person. Om vi tittar ordagrant på Witt-Brattströms formulering; ”Det utmärkande för en könsanalog reception är att den förhåller sig till en kvinnas text som om den vore hennes person.”¹⁵² kan vi få ytterligare en dimension av den könsanalog receptionen. Eftersom romanerna bygger på självbiografiskt material inbjuder de på sätt och vis läsaren till att istället för att förhålla sig till själva texten istället rikta sin uppmärksamhet mot författarens egen person. Vid min läsning av recensionerna har jag vid flera tillfällen sett att kritikerna istället för att recensera böckerna glider över till att recensera författarnas själva och deras liv. Detta är inte något som Witt-Brattström tagit fast på i sin avhandling om Moa Martinsson utan är min egen utveckling av begreppet könsanalog reception och som jag här låter kalla ”inbjudande könsanalog reception”, eftersom romanernas självbiografiska karaktär alltså kan inbjuda till denna typ av läsning. Att just det självbiografiska inslaget kan vara något som kan ställa till problem tar även några av kritikerna själva upp i sina recensioner. Pia Bergström Edwards skriver exempelvis: ”Men hur ska man då beskriva och bedöma denna föregivet ’autentiska’ bok utan att recensera Carina Rydberg, vilket hur man nu än gör måste innebära en identiteskränkning?”¹⁵³ När det gäller just *Den högsta kasten* skiljer dock de flesta av kritikerna på texten och författarens liv, medan det när det gäller de övriga romanerna finns flera exempel på att kritikerna, istället för att inrikta sig på texten, recenserar författarnas liv eller vänder sig direkt till författarna med kommentarer om hur deras liv levs.

¹⁴⁷ Clemens Altgård 961015. ”Godbitar för halv världen” *Sydsvenska Dagbladet*.

¹⁴⁸ Eva Ström 970314. ”En sorg för stor för att rymmas i en bok” *Svenska Dagbladet*.

¹⁴⁹ Witt-Brattström 1988, s. 111.

¹⁵⁰ Tomas Larsson 010410. ”En partyinglas våta bekännelser” *Östersunds Posten*.

¹⁵¹ Sanna Wikström 961009. ”Tjoff, liksom” *Gefle Dagblad*.

¹⁵² Witt-Brattström 1988, s 107.

¹⁵³ Pia Bergström Edwards 970306. ”Precis sann” *Aftonbladet*.

Mest uppseendeväckande är detta när det gäller *Andra sidan Alex*, vars självbiografiska drag är dolda på så sätt att karaktärerna bär fiktiva namn. De flesta av recensenterna drar dock fullständiga paralleller mellan paret Sophie och Alex och Unni Drougge och hennes exmake Mats Drougge. Efter att mycket kort ha redogjort för bokens handling skriver exempelvis Lena Kvist: ”Man får förstås inte sätta likhetstecken mellan författaren och bokens jag hur som helst. Men när det gäller Unni Drougge och bokens Sophie är det omöjligt att låta bli.”¹⁵⁴ Därefter ger Kvist en beskrivning av hur det verkliga paret Drougges skilsmässa gick till. På liknande sätt behandlar även Nina Björk och Sanna Wikström (1996) romanen. Wikström går dessutom steget längre genom att hon även analyserar Unni Drougges privatliv och förvånas över att inte så mycket har hänt i detta: ”/.../ jag blir lite förvånad över att inte mycket har hänt. Att hon fortfarande vid 35 års ålder hänger upp sitt liv på att Kurt Cobain har tagit sitt liv.”¹⁵⁵ skriver Wikström. Även Cristine Sarrimo (1996) går likartat tillväga i sin recension av *Andra sidan Alex*, med den skillnaden att hon inte ens nämner vare sig romanens handling eller karaktärernas namn. Istället ägnar hon sig åt att enbart berätta om paret Drougges historia, vilken hon menar varit allmänt känd i media. Sarrimo skriver:

Det fascinerande är att berättelsen om den arma kvinnan som blir utnyttjad av sin misogyne skitstövel till make redan har skrivits av skvallerpressen. Unni Drougge startade tillsammans med sin man den anarkistiska tidningen April som sedermera blev Slitz och nu åter förvandlats till landets grabb- och antifeministtidning nummer ett. Någonstans på vägen till nya Slitz blir det skilsmässa med buller och bång och Unni Drougge är ute ur slitsleken. Från kvällspresskvaller och pratshow till bokutgivning – den nya författartypens vanliga bildningsgång. Det är således vägen till skilsmässan från Slitz och maken som romanen handlar om¹⁵⁶

Liksom Pia Bergström Edwards tar Pelle Andersson upp problematiken kring recenserandet av en självbiografisk roman i sin recension av *Livstecken*. ”Jag ville inte recensera ett liv, bara läsa en bok”¹⁵⁷ skriver han. Enligt Andersson är det stora problemet med boken att den är just självbiografisk, eftersom det ställer frågor kring vad som är på riktigt och vad som är fiktion – samma typ av frågor som han menar ha funnits när det gäller bland andra Thorvalls, Tikkanens, Klingspors, Brøggers och Rydbergs böcker. Trots resonemangen kring detta är det ändå delvis Gunilla Linn Perssons liv Andersson inriktar sig på i recensionen, istället för hennes *Livstecken*. Visserligen skriver han om ”huvudpersonen i boken”¹⁵⁸ och ”romanens Gunilla”¹⁵⁹ men upprörs ändå över saker som gäller karaktären på ett sätt som tyder på att det är den verkliga Gunilla Linn Persson det handlar om. Bland annat vänder sig Andersson till författaren och frågar var hennes egen skuld i att hennes liv blev som det blev finns: ”Du valde männen, du satte dina barn på en ö med en fyllgubbe, du valde en ny alkis åt dina barn och han höll på att ta livet av Mazarin...var är din skuld? Sådana frågor kan man ställa. I alla fall till en romanperson.”¹⁶⁰

¹⁵⁴ Lena Kvist 961009. ”Drougge lockar nyfikna läsare” *Borås Tidning*.

¹⁵⁵ Wikström 961009.

¹⁵⁶ Cristine Sarrimo 961009. ”Soffist ger ut skvaller som roman” *Svenska Dagbladet*.

¹⁵⁷ Andersson, Pelle 010809. ”Ett jävla liv” *Aftonbladet*.

¹⁵⁸ Andersson 010809.

¹⁵⁹ Andersson 010809.

¹⁶⁰ Andersson 010809.

Även Inger Dahlman vänder sig till författaren, på ett mycket direkt sätt och i ett upprört tonläge:

Ja, förlåt mig Gunilla Linn Persson, men fattar du inte att du och mormor agerar ganska likartat? Och att din mamma med det du föraktfullt avfärdar som ett slags hemmafrukoma hade sitt helvete? Livsångesten och maktlösheten ser visserligen annorlunda ut idag, när den accentueras av utbrändhet, men ger ingen rätta att slita sina nära i stycken. Farlig är din brevroman, eftersom den fascinerar med ditt dramatiska och bistra levnadsöde och med sjudande språklig vitalitet.¹⁶¹

Lika upprörd som Dahlman blir av *Livstecken* är Ywonne Sahlberg över Annika Sundbaum-Melins sätt att sköta sina privata angelägenheter. ”Förstår inte människan att ett barn behöver vara nära sin förälder, i stället för att ha en förvuxen tonåring till morsa som ständigt sticker från sin vardag bara för att den är sååå saaatans träååkig.”¹⁶² skriver Sahlberg som säger sig bli ”präktigt beklämd”¹⁶³ över *Singel i Sumpen*.

Det är inte bara upprördhet författarnas privatliv orsakar hos kritikerna, utan även oro. Irmeli Gök är exempelvis orolig för att Annika Sundbaum-Melin ska drabbas av någon obotlig könssjukdom, eftersom killarna hon ligger med aldrig använder kondom. Tomas Larsson funderar över hur Sundbaum-Melins minderåriga barn mår i längden av sin mammas ständiga partnerbyten och hur länge hennes lever ska klara av det stora alkoholintaget, men tillfogar sedan att det är Sundbaum-Melins privatsak. Något som dock verkligen gör honom beklämd (även Larsson använder ordet beklämd) är Sundbaum-Melins sätt att utnyttja sin position som nöjesjournalist på *Aftonbladet* för att ragga killar.

5.3 Tillskrivs romanerna allmängiltig status eller behandlas de som något privat och på vilket sätt visar sig detta?

Anna Williams visar i sin undersökning av litteraturhistoriska översiktsverk att kvinnors litteratur av tradition har länkats till biografiska och personliga omständigheter mer än männens.¹⁶⁴ Detta inte minst under den period som 1970-talets bekännelselitteratur representerar. Åsa Beckman talar om att tidningarnas kultursidor är tydligt präglade av manliga värderingar och att det där förekommer att man när det gäller kvinnligt författare dömer ut vissa teman som alldeles för privata, istället för att se dem som existentiella, vilket man gör när det är män som håller i pennan.¹⁶⁵ Vi ska i det som följer titta på hur de aktuella romanerna behandlas när det gäller detta område – om de tillskrivs allmängiltig status eller om de ämnen de skriver om istället ses som något privat och personligt.

5.3.1 Misslyckade försök att föra fram något allmängiltigt

I flera fall finns det exempel på att kritikerna anser att det finns sådant i texterna som skulle kunna ha allmängiltig dignitet, men att författarna misslyckas med att föra fram dessa dimensioner. Exempelvis skriver Lars Hagström om *Den högsta kasten*: ”Kanske knuten sitter i den grundläggande litterära gestaltungsproblematiken: att få något privat att växa ut till

¹⁶¹ Dahlman, Inger 010809. ”Livstecken – boken som aldrig borde getts ut” *Norrköpings Tidningar*

¹⁶² Ywonne Sahlberg NT 010409. ”Beklämmande och banalt” *Norrköpings Tidningar*.

¹⁶³ Sahlberg 010409.

¹⁶⁴ Williams 1997, s. 181-182.

¹⁶⁵ Beckman 1993, s. 28.

något allmängiltigt och allmänmänskligt.”¹⁶⁶ En liknande kommentar fanns i kritiken av Agneta Klingspor *Inte skära bara rispa*, där en recensent för *Aftonbladet* skrev: ”Dock säger den här förhandspubliciteten en del om svårigheterna att få igenom privata budskap på det sätt Agneta Klingspor vill. Det privata tillåts inte peka mot det allmänna utan bollas tillbaka till just det privata, speciella, isolerade.”¹⁶⁷ Både Lena Kvist och Daniel Sandström (1996) menar att *Andra sidan Alex* handlar om allvarliga och angelägna saker, som missbruk och kvinnomisshandel, men att det inte riktigt går att ta på allvar eftersom beskrivningen och karaktärerna inte är nog övertygande. Om samma roman skriver Clemens Altgård (1996) att det kunde ha blivit ”/.../ en inträngande skildring av hur framgången förvrider personligheten, av ett äktenskap i upplösning och alkoholismens helvete /.../”¹⁶⁸ men att Drougge tyvärr ”plottrar bort”¹⁶⁹ sin historia.

5.3.2 Boken skriven av terapeutiskt syfte

Maria Mattson menar att kritikerna nästan undantagslöst såg Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna* som en rakt igenom privat bok. En recensent för *Svenska Dagbladet* skrev exempelvis följande: ”Jag kan förstå att den (romanen) fyller ett behov på ett privat plan, men borde inte Kerstin Thorvall ha förbehållit det sig själv och sin läkare?”¹⁷⁰ Detta sätt att se på böckerna; som något som av olika anledningar varit nödvändigt för författaren själv att skriva men som däremot inte har något värde för andra, finns representerat även när det gäller böckerna i denna underökning. ”Kanske har boken ett terapeutiskt egenvärde för henne själv, men den är knappast intressant för någon annan.”¹⁷¹ skriver exempelvis Kristina Forsgren om *Singel i Sumpen*. Att författaren har haft ett behov av att ”skriva av sig” är en tanke som även Lars Hagström för fram i sin recension av *Den högsta kasten*. Hagström tror att romanen säkert var nödvändig för Rydberg att skriva ”/.../ personligen – just nu, i hennes liv, terapeutiskt, känslomässigt, litterärt – men någon större roman har det inte blivit.”¹⁷² Med vad han själv kallar ”manligt inskränkt egenmäktighet”¹⁷³ hävdar Hagström att romanens ”förment snaskiga detaljer”¹⁷⁴ inte angår något större antal människor; de handlar i alla fall inte om honom själv eller någon han känner och han tycker inte heller att han lär sig något på dem. Hanna Andersson kallar *Livstecken* för ett överlevnadsprojekt som säkert varit en personlig seger för Gunilla Linn Persson att skriva. Däremot är det tveksamt om det var en lika stor seger att ge ut den: ”Med ’Livstecken’ skriver sig Gunilla Linn Persson igenom en livskris, men det jag undrar över är vad som gör att ett överlevnadsprojekt förvandlas till ett litterärt projekt?”¹⁷⁵ skriver Andersson. Trots detta tror ändå hon att man säkert kan dra lärdom av Gunilla Linn Perssons sätt att hantera de svårigheter hon stött på i livet.

5.3.3 Inriktning på det kvinnliga

När det gäller *Livstecken* är det flera av kritikerna som menar att det finns mycket i romanen som inte bara är av privat natur, utan kan förstås och kännas igen även av andra – men då främst av kvinnor. Inger Dahlman tror att Perssons brev kan väcka igenkännande hos andra

¹⁶⁶ Hagström, Lars 970314 ”Inget för skandaljägare” *Borås Tidning*.

¹⁶⁷ *Aftonbladet* 5/4 –77, Inga-Britt Hansson. Citerat från Mattson 1979, s. 10.

¹⁶⁸ Altgård 961015.

¹⁶⁹ Altgård 961015.

¹⁷⁰ *Svenska Dagbladet* 13/5 –77, Ingmar Björkstén. Citerat från Mattson 1979, s. 9.

¹⁷¹ Forsgren, Kristina 010409. ”Pubertal panik i sumpen” *Gefle Dagblad*.

¹⁷² Hagström 970314.

¹⁷³ Hagström 970314.

¹⁷⁴ Hagström 970314.

¹⁷⁵ Andersson, Hanna 010814. ”Direktsänd livskris” *Sydsvenska Dagbladet*.

desperata kvinnor, men menar att boken är farlig och egentligen aldrig borde ha getts ut. Betydligt mer positivt inställd är Lena Asker: ”Jag tror att många kvinnor kan känna igen sig i mycket av det som Gunilla Linn Persson berättar om. Framför allt de som levt nära alkoholister, men också de många kvinnor som upplever att de ofta inte lever samman med en man utan en liten pojke.”¹⁷⁶ Victoria Jäderling tror att många kommer att lyssna till Perssons berättelse, som enligt henne ger röst åt ett kvinnligt författardilemma. Även Pelle Andersson talar om ett kvinnligt författardilemma i samband med *Livstecken*. Andersson menar att Persson följer en viktigt litterär tradition där kvinnorna är de som har varit modigast. De har hängt ut sig själva och andra människor men har blivit anklagade för att skriva kvinnolitteratur, som betraktats som skräp eller åtminstone en andra klassens litteratur. Detta trots att alla, även män, kan känna igen sig i skildringarna. För att förtydliga detta skriver Andersson:

Ett barn som kastas genom ett rum vill även män skydda. Jag skulle, precis som Gunilla Linn Persson, ta mitt barn i armarna och fly från kvinnan som kastar mitt barn. Om det dessutom var så att denna kvinna söp och levde rövare om natten och väckte mig för att hon ville knulla och vid ett nekande kallade mig för äckel – så skulle jag definitivt skilja mig. Flytta till en annan stad. Med en avgörande skillnad – jag skulle som vuxen man inte behöva vara rädd för mitt eget liv.¹⁷⁷

Även Cristine Sarrimo (2001) lägger fokus på det kvinnliga i *Livstecken* och kallar Gunilla Linn Perssons liv för ett kvinnoöde: ”Bespara oss ditt allaredan alltför bekanta och uttjatade kvinnoöde! Och kan man inte ana att detta uttjatade öde också kan utnyttjas av varje författare som vill skriva ännu en bok fastän uppslagen och inspirationen tryter?”¹⁷⁸ Kvinnoöde, eller kvinnoskildring kallas även *Den högsta kasten*, om vilken Björn Widegren skriver: ”Mot slutet känns verkligen allvaret, när det coola bryts igenom, i de stunderna känns ’Den högsta kasten’ som en mycket betydande kvinnoskildring; som en engagerande och stimulerande läsning.”¹⁷⁹ Den förhoppning Annika Sundbaum-Melins själv uttrycker när det gäller hennes *Singel i Sumpan*; att boken ska ingjuta nytt hopp hos kvinnor och främst då ensamstående mammor, är dock inte något som kritikerna ger mycket för. Anna Hallberg tycker exempelvis att detta anspråk är missriktat och Eva Dandanelle skriver att hon betvivlar att ensamstående mammor skulle bli stärkta av *Singel i Sumpan* – själv har hon bara blivit besviken. Maria Mattson berättar att en liknande skepsis visades mot Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna*. En kritiker för *Arbetet* frågade sig exempelvis om *Det mest förbjudna* inte hade något att säga till de kvinnor som lider av modersfixering och sexuellt frigörelsebehov, men konstaterade att så nog inte var fallet¹⁸⁰ och en recensent för *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* skrev följande om romanen:

Att döma av diverse uttalanden har hon (Kerstin Thorvall) väl tänkt sig att den här boken skall uppfattas som en bekännelseskraft, ett blottläggande av en själs vända och en kropps besatthet, ett mänskligt eller kvinnligt dokument av värde för andra /.../ Det oerhörda som Kerstin Thorvall har att säga är inte oerhört mer än för henne själv.¹⁸¹

Ytterligare ett sätt att föra in romanerna i en kvinnlig sfär ser vi hos Victoria Jäderling som säger sig bli nervös av uppdraget att recensera *Livstecken*. Hon vet nämligen inte i vilken

¹⁷⁶ Asker, Lena 010809. ”Mor andas och skriver” *Nerikes Allehanda*.

¹⁷⁷ Andersson 010809.

¹⁷⁸ Sarrimo, Cristine 010809. ”Persson begåvad på att leva” *Svenska Dagbladet*.

¹⁷⁹ Widegren, Björn 970314. ”Visst kan man skriva så” *Gefle Dagblad*.

¹⁸⁰ Mattson 1979, s. 9.

¹⁸¹ *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 20/5 –77, Gun R. Bengtsson. Citerat från Mattson 1979, s. 11.

kvinnolitterär tradition hon ska placera Gunilla Linn Perssons psykosor – men bestämmer sig slutligen för att hon har mest likheter med Kerstin Thorvall.

5.3.4 Skildring av samhället och samhällsklimatet

Hos somliga kritiker betraktas romanerna som dokument för den tid som skildras och dess samhällsklimat, vilket skulle kunna tyda på att innehållet anses vara av allmängiltigt värde. En av dessa är Åsa Moberg som kallar *Andra sidan Alex* för en ”/.../ generationsroman om misshandlade småbarnsmammor i tjugonde seklets sista årtionde.”¹⁸² Moberg menar att det finns gott om företeelser i romanen som vanligtvis saknas i ung svensk prosa, som exempelvis vardag och arbete. Därför borde den kunna granskas med stort intresse av exempelvis litteratursociologer. Även Cristine Sarrimo (1996) anser att *Andra sidan Alex* är intressant ur studiesyfte; som ett litteratursociologiskt fenomen eller som ett skvallerreportage från Stockholms medievärld. I övrigt tycker dock Sarrimo att boken bara är av värde för dem som är hemma i de kretsar som skildras. Liknande reaktioner väcker *Andra sidan Alex* hos Nina Björk, som skriver: ”Om ett antal år kan möjligtvis ungdomsforskare och sociologer ha glädje av denna nya unga litteratur som lever på en allians mellan skvaller, press, kändisuppgifter och fikionaliseringar – men knappast en romanläsare.”¹⁸³ När det gäller *Den högsta kasten* menar Clemens Altgård (1997) att romanen både som fenomen och innehållsmässigt säger mycket om samhällsklimatet på 90-talet; en mycket dystert och pessimistisk skildring av samtiden, enligt Altgård, som även tycker att boken handlar om ”/.../ alla världens relativitet i en kaotisk tid präglad av starka sociala spänningar.”¹⁸⁴ Dyster är också Maria Bergom Larssons bild av *Singel i Sumpan*: ”Det ekar ödsligt av en ensamhet som är långt större än vad en dejting kan hjälpa. En existentiell ödslighet som hämtad ur Roy Anderssons Sånger från andra våningen.”¹⁸⁵ Bergom Larsson menar att *Singel i Sumpan* ställer avgörande frågor om vad vi vill ha i dagens samhälle, vad vi längtar efter och varför så många är ensamma. Bergom Larsson är helt ensam om att se sådana kvalitéer i *Singel i Sumpan*, som av övriga kritiker inte tillmätts något som helst allmängiltigt värde. Visserligen menar Ywonne Sahlberg att *Singel i Sumpan* kan ses som ett inlägg i den ständigt pågående debatten om det sociala arvet, men till detta krävs ett stort mått av god vilja från läsarens sida enligt Sahlberg.

5.3.5 Kluven inställning

Som vi kan se är det alltså relativt sällan som romanerna utan förbehåll ses som något allmängiltigt. Ytterligare ett par exempel på detta kan vi se hos Ole Hessler och Sanna Wikström (1996) som båda har en kluven inställning till de romaner de kritiserar. Hessler, som recenserar *Livstecken*, frågar sig varför Perssons brev skulle ges ut till allmänheten när de bara verkar vara en hämnd på före detta män, men menar också att boken stundtals kan vara något som inte bara är privat utan även berör andra: ”Men när hämndgudinnan tonar bort och någon står där naken med alla sina frågor för att skriva sig ur tre psykosers mörker, då berör mig denna text /.../ Då lyssnar jag och vill genast svara.”¹⁸⁶ På likartat sätt betraktar Sanna Wikström *Andra sidan Alex*, som hon anser vara en alltför intern skildring som främst kretsar kring Drougges hat till sin före detta man. I de partier som framställs ur Sophies synvinkel glimmar det dock ibland till enligt Wikström, och Drougge lyckas vara både personlig och allmängiltig.

¹⁸² Moberg, Åsa 961203. ”Unni Drougge sedd från andra sidan” *Aftonbladet*.

¹⁸³ Björk, Nina 961009. ”Gatusmart och ytligt kittlande” *Dagens Nyheter*.

¹⁸⁴ Altgård, Clemens 970308. ”Svårigheten att göra skandal” *Sydsvenska Dagbladet*.

¹⁸⁵ Bergom Larsson, Maria 010409. ”Snabba ragg – men sen då?” *Aftonbladet*.

¹⁸⁶ Ole Hessler 010809. ”Ord med hård underskriv” *Dagens Nyheter*.

5.4 Hur kommenteras romanernas utlämnande av författaren själv och människor i dess närhet?

Utlämnandet av både författarens egen person och människor runt omkring är ju något som kännetecknar de aktuella romanerna och som också stått som grund i urvalet av dessa. I recensionerna kan man urskilja flera olika sätt att se på detta fenomen, där både positiva och negativa reaktioner finns representerade. Vi ska börja med att titta på kommentarerna kring utlämnandet av de personer som finns i författarens närhet.

5.4.1 Utlämnandet av personer i författarens närhet

5.4.1.1 Utlämnandet av andra som något positivt

Det är ett fåtal kritiker som anser att det finns något positivt i utlämnandet av andra personer. Björn Widegren, som recenserar *Den högsta kasten*, hör dock till dessa. Widegren menar att det är som om Carina Rydberg hade placerat de verkliga personernas namn inom citattecken i sin text; vilka de är på riktigt spelar egentligen ingen roll eftersom de i romanens form existerar på nya villkor. Tanken på dem som verkliga vid själva skrivandet har dock tillfört Rydbergs berättelse en energi som enligt Widegren ofta saknas i samtidsprosan; på samma sätt som vissa av Jan Myrdals och August Strindbergs texter kommer att fortsätta leva även när de verkliga personerna de handlar om har glömts bort, kommer även *Den högsta kasten* att leva i framtiden – just på grund av att romanens bakgrund finns i verkliga människooöden. En liknande tanke finns hos Eva Ström, som menar att de människor som figurerar i Carina Rydbergs berättelse vävs in i hennes personliga legend och myt, vilket gör att de fikionaliseras. Om man saknar den konstnärliga balansen kan detta sätt att förvandla liv till dikt vara livsfarligt enligt Ström; Rydberg besitter dock denna balans, vilket gör att både hon och de karaktärer hon beskriver avindividualiseras och kliver ut ur boken med bevarad integritet.

5.4.1.2 Utlämnandet av andra som något som kan skada och såra

Det vanligaste sättet bland kritikerna att se på utlämnandet av personer i författarens närhet är dock som något som skada eller såra de berörda. Detta var även vanligt bland 1970-talets kritik av Kerstin Thorvall och Agneta Klingspor romaner och då gällde detta främst författarnas sätt att skriva om sina föräldrar. Man var exempelvis ogillade mot att Thorvall på ett kritiskt sätt vände sig direkt till sin mor i *Det mest förbjudna*¹⁸⁷ och det framfördes starkt negativa åsikter om Klingspors sätt att behandla sina föräldrars privatliv: ”De ’hemligheter’ som förs till togs är i stort sett deras. När bekännelse litteraturen tar den vändningen blir läsningen plågsam.”¹⁸⁸ skrev en recensent för *Göteborgs-Posten* om *Inte skära bara rispa*. När det gäller böckerna i denna undersökning är den negativa kritiken mot denna typ av agerande starkast när det gäller *Livstecken*. ”Gunilla Linn Persson drar sig inte för att skära djupt med skalpellen, hon drar ett snitt genom år av liv, sin verklighet och sina psykoser, det är verkligen en utlämnande text som i sitt totalitetsanspråk även drar ordentliga revor i medmänniskorna.”¹⁸⁹ skriver Eva Wahlström. Victoria Jäderling frågar om man får skriva så här. Hon tycker att Persson stundtals beskriver verkliga människor på ett elakt sätt och jämför henne med Strindberg och Carina Rydberg. Inger Dahlman tycker att Persson ”strimlar sönder”¹⁹⁰ sina anhöriga och även här dras paralleller till Kerstin Thorvall, men även Jan

¹⁸⁷ Sarrimo 2000, s. 65.

¹⁸⁸ *Göteborgs-Posten* 12/4–77, Gunnel Eneby. Citerat från Mattson 1979, s. 12.

¹⁸⁹ Wahlström, Eva 010809. ”Självutlämnande av kvinnan bakom Skärgårdsdoktorn” *Borås Tidning*.

¹⁹⁰ Dahlman 010809.

Myrdal, där Dahlman menar att Gunilla Linn Persson liksom dessa författare försöker finna syndabockar för den egna livsångesten. ”Snålhet, alkoholism, sexuell knäpphet och misslyckanden hos hennes olika partners ställs i klar belysning. Mamman och mormodern skuldbelastas enligt hela den ritual som 40- och 50-talister har gjort till sin /.../”¹⁹¹ skriver Dahlman, som tycker att det är ett missgrepp att Perssons brev har blivit var mans egendom.

Även när det gäller de övriga romanerna finns det exempel på att kritikerna tycker att utlämnandet av andra personer är något som är sårande eller kränkande. Exempelvis tycker Sanna Wikström (1996) att Unni Drougge avrättar sin man i *Andra sidan Alex*: ”Tjoff, liksom. Det är inte listigt, det är bara ett stort sår fyllt med oförrätter.”¹⁹² skriver Wikström. Mats Granberg menar att Unni Drougges skildring av lättidentifierade karaktärer från Stockholms media- och nöjesvärld ibland är ”rent gemen”¹⁹³ och Clemens Altgård (1996) skriver att Unni Drougge ”klär av”¹⁹⁴ åtskilliga personer i sin roman. Om *Singel i Sumpen* skriver Tomas Larsson att somliga elakheter mot andra personer är dräpande, men eftersom minst en advokat tackas i förordet tror han att förlaget har gjort bedömningen att de inte ska riskera att bli stämda för förtal.

5.4.1.3 Utlämnandet av andra som ett sätt att locka läsare

Flera av kritikerna talar om namngivandet av kända personer som ett sätt att locka läsare till böckerna, både från förlagens och författarnas sida. Hanna Gardell tror exempelvis att Norstedts förlag kan ha resonerat på följande sätt när de bestämde sig för att ge ut *Singel i Sumpen*: ”Känd nöjesjournalist viker ut sitt privatliv och bjuder på ett och annat kändisskvaller – och allt har hänt på riktigt. Kanon, sånt säljer.”¹⁹⁵ och Tomas Larsson gissar att det är Sundbaum-Melins förhoppning att ”/.../ kunna öka marknadsvärdet genom sitt frekventa namndroppande.”¹⁹⁶ Likheterna mellan Unni och Mats Drougge och Sophie och huvudkaraktärerna i *Andra sidan Alex* gör att Clemens Altgård (1996) tycker att det luktar skandal lång väg om romanen, kanske till och med skandalsuccé. Altgård tycker att romanen är dåligt bearbetad på det litterära planet, men att det kanske inte har så stor betydelse för Drougge själv eftersom romanen troligtvis ändå kommer få många läsare.”¹⁹⁷ På liknande sätt bedömer även Lena Kvist *Andra sidan Alex*. Kvist menar att det finns många bättre romaner om trasiga äktenskap, men att Drougges bok ändå säkert kommer få många läsare eftersom vi är så nyfikna.

5.4.1.4 Utlämnandet av andra i termer av skvaller och skandal

Ytterligare ett sätt att se på utlämnandet av personer i författarens närhet är i termer av skvaller och skandaler, något som främst framkommer när det gäller *Singel i Sumpen* och *Andra sidan Alex*. Exempelvis betraktar Mats Granberg ”skvallerfaktorn” som oroande hög i *Andra sidan Alex* och Cristine Sarrimo (1996) beskriver Drougges roman som två årgångar av *Svensk Damtidning* eller ett fyrahundrasidigt skvallerreportage. Tomas Larsson tycker att den kändisjakt som han anser att Annika Sundbaum-Melin ägnar sig åt i *Singel i Sumpen* är närmast pinsam: ”/.../ flåsiga upplysningar om vilka i Stockholms inneklickar hon träffar, gullar och hånglar med.”¹⁹⁸ skriver Larsson. Eva Johansson menar dock att förekomsten av

¹⁹¹ Dahlman 010809.

¹⁹² Wikström 961009.

¹⁹³ Granberg, Mats 961010. ”Underhållande uppgörelse med 80-talet” *Norrköpings Tidningar*.

¹⁹⁴ Altgård 961015.

¹⁹⁵ Gardell, Hanna 010409. ”En riktigt poänglös dagbok” *Sydsvenska Dagbladet*.

¹⁹⁶ Larsson 010410.

¹⁹⁷ Altgård 961015.

¹⁹⁸ Larsson, Tomas 010410.

kändisar i *Singel i Sumpan* inte har något som helst skvallervärde och hon undrar vad det då finns för syfte med att överhuvudtaget ha med dem. Johansson tycker att Sundbaum-Melin är som en Linda Skugge utan bett eller en hänsynsfull Carina Rydberg.

Den uppmärksamhet som *Den högsta kasten* skapade före sin utgivning kommenteras av de flesta av kritikerna. Exempelvis skriver Clemens Altgård (1997) följande: ”Flera veckor före första recensionsdag har det i olika medier talats om Carina Rydbergs nya roman – en skandalbok, har det sagts. En bok där kändisar får schavottera, men inte någon nyckelroman, utan en bok där alla har fått behålla sina riktiga namn.”¹⁹⁹ Även när det gäller denna roman talas det alltså om skandaler och skvaller, men på ett sätt som skiljer sig mot resonemanget kring *Singel i Sumpan* och *Andra sidan Alex*. I detta fall menar kritikerna nämligen att den bild som givits av romanen före dess utgivning inte stämmer överens med den verkliga romanen. De flesta av kritikerna tycker inte att utlämnandet av de verkliga personerna är särskilt uppseendeväckande och menar istället att den person Carina Rydberg verkligen lämnar ut är sig själv. Måna Berger tycker att marknadsföringen av romanen har varit missvisande och menar att sensationslystna riskerar att bli besvikna eftersom det finns betydligt smaskigare avslöjanden av kändisars privatliv i kvälls- och veckopressen. Lars Hagström menar liksom Berger att skandaljägare inte ska göra sig besvär när det gäller *Den högsta kasten* eftersom det enda de namngivna kändisarna gör är att äta, dricka och uttala all dagliga repliker. Jonas Thente skriver att det finns ett sensationsmoment i romanen: ”Verkliga personer förekommer med sina riktiga namn. Kändisar. Rubriker.”²⁰⁰ Dock finns det få personer som Thente är mindre intresserad av än Mauro Scocco, Daniel Bergman och de övriga kändisar som florerar i *Den högsta kasten*. Även Åsa Beckman berör sensationsmomentet och skriver att romanen onekligen har många kittlande detaljer: ”/.../ den är hänsynslöst självbiografisk, den handlar om en passionshistoria på Stockholmskrogen PA & Co och nämner kända personer vid namn. Till på köpet ryktas det om att den man som utpekats, en känd advokat, hotar att stämma förlaget.”²⁰¹ skriver Beckman. Beckman tycker att *Den högsta kasten* är en fängslande bok, men av helt andra anledningar än de ovan nämnda: ”Det är en modig roman. Men inte för att hon nämner folk vid namn, utan för att hon uthärdar att framställa sig själv som en förlorare.”²⁰² Därför anser hon att det vore synd om *Den högsta kasten* reducerades till en skandalroman.

5.4.2 Utlämnandet av författarens egen person

Vi går nu över till att titta på hur utlämnandet av författarens egen person kommenteras av kritikerna.

5.4.2.1 Utlämnandet av den egna personen som något modigt

Som nämnts ovan tycker alltså Åsa Beckman att *Den högsta kasten* är en modig roman på grund av att Carina Rydberg vågat visa sina svaga sidor – utlämnandet av den egna personen ses alltså som något positivt av Beckman. Även Måna Berger talar i positiva ordalag om hur Rydberg har öppnat sig själv och skriver att hon genom sin roman har ”/.../ utmanat etablissemangen och blottat strupen för hyenorna.”²⁰³ Detta gör att Berger inte kan göra annat än att beundra Rydbergs mod och uppriktiga hänsynslöshet. Jonas Thente menar att Carina Rydbergs roman – trots alla namngivna kändisar, inte handlar om någon annan så mycket som

¹⁹⁹ Altgård 970308.

²⁰⁰ Thente, Jonas 970314. ”En modig roman : Carina Rydberg är öppen som ett färskt sår” *Göteborgs-Posten*.

²⁰¹ Beckman, Åsa 970301. ”Bortvald som kvinna” *Dagens Nyheter*.

²⁰² Beckman, Åsa 970301.

²⁰³ Berger, Måna 970311. ”Beundransvärd hänsynslöshet” *Nerikes Allehanda*.

om henne själv. Även av honom beskrivs detta som något modigt. ”Det är hon som hänger ut sig, öppen som ett färskt sår. Faktiskt så öppen om alla sina demoner att jag undrar vad hon över huvud taget skulle kunna säga som inte redan blivit sagt.”²⁰⁴ skriver Thente. Metaforer till sår fanns även i kritiken av *Det mest förbjudna*, där en recensent för *Arbetet* skrev att: ”Kerstin Thorvall är en driven skribent och boken känns stundtals som ett öppet operationssår, även om sanningen här och där verkar ensidig, även om hon poserar med sitt självförakt och koketterar med sin ilska.”²⁰⁵ Som vi kan se var tonen betydligt mer negativ mot Thorvall än mot Carina Rydberg i detta sammanhang.

5.4.2.2 Utlämnandet av den egna personen som något negativt

Det är dock inte alla kritiker som är positivt inställda till Carina Rydbergs öppenhet om sig själv och sitt eget liv. Exempelvis tycker Clemens Altgård (1997) att Rydberg har serverat sig själv ”/.../ som en ovanligt kryddstark anrättning.”²⁰⁶ Även när det gäller de övriga romanerna finns det exempel på att utlämnandet av den egna personen ger upphov till negativ kritik. Sanna Wikström (1996) undrar exempelvis varför Unni Drougge överhuvudtaget har bemödat sig med att byta ut de verkliga namnen i *Andra sidan Alex*. Romanen är alltför intern och Wikström tycker att det efter ett tag blir tröttsamt att titta in i alla Unni Drougges dolda ”hål och rum.”²⁰⁷ Inte heller uppskattas Annika Sundbaum-Melins öppenhet om sig själv, vilket följande citat hämtat från Eva Johansson recension av *Singel i Sumpen* visar:

Fläker ut sig själv gör hon dock utan att blinka. Att hon berättar om fettsugning och bröstreduktion är visserligen inte så uppseendeväckande – det har hon ju redan gjort i Aftonbladet. Men hon skonar heller inte sig själv när det handlar om irritation mot barnen, slarv med ekonomin och de närmast tonårsmässiga reaktionerna i förhållande till män. Varför ska vi läsa det här?²⁰⁸

5.4.2.3 Utlämnandet av den egna personen som något oviktigt

Det finns också exempel i recensionerna på att utlämnandet av den egna personen inte är något som kritikerna lägger någon större vikt vid. Om *Livstecken* skriver exempelvis Sanna Wikström (2001) bara att det är en blottad berättelse och Lena Askers enda kommentar är att romanen är mycket mer subjektiv än Gunilla Linn Perssons tidigare berättelser. Även när det gäller *Andra sidan Alex* finns det exempel på att utlämnandet av författarens egen person inte är något som tillmäts någon större betydelse. ”Miljön lär ha sin förebild i verkligheten, men nyckelromanseffekten är lika oundviklig som ointressant.”²⁰⁹ menar Åsa Moberg.

5.4.2.4 Utlämnandet av den egna personen som ett tecken på tidsandan

Ytterligare ett sätt att se på utlämnandet av den egna personen är som ett tecken på tidsandan inom det massmediala och litterära området. Daniel Sandström (1997) ser *Andra sidan Alex* som ett tecken på den utbredda narcissism som kännetecknar tidens mediesituation. Om samma roman skriver Cristine Sarrimo (1996): ”Denna nya känslelitteratur paras med ett nytt slags journalistintimitet; politiker och artister gråter ut i medierna, lutar sina pannor mot den välvillige reportern som intagit biktfaderns roll; skilsmässor, politiska fadäser, begynnande alkoholism – inget är för privat eller trivialt för att kunna tryckas.”²¹⁰ Även Clemens Altgård (1997) talar om hur människor idag frilägger sitt privatliv i offentliga

²⁰⁴ Thente 970314.

²⁰⁵ *Arbetet* 16/9 –76, Barbro Gummeros. Citerat från Mattson 1979, s. 13.

²⁰⁶ Altgård 970308.

²⁰⁷ Wikström 961009.

²⁰⁸ Johansson, Eva 010502. ”Meningslös självförnedring i Norstedts regi” *Svenska Dagbladet*.

²⁰⁹ Moberg 961203.

²¹⁰ Sarrimo 961009.

sammanhang och att detta är så pass vanligt att det krävs en hel del för att en roman som *Den högsta kasten* ska chockera på samma sätt som på 1960- och 70-talen.

5.5 På vad inriktas positiv respektive negativ kritik?

I detta kapitel ska vi titta närmare på vad den positiva respektive negativa kritiken av böckerna inriktas på och vi börjar med den positiva kritiken.

5.5.1 Positiv kritik

Den positiva kritiken är främst inriktad på två faktorer; att romanerna innehåller något som har förmåga att beröra och att romanerna har litterär och/eller språklig kvalitet. Detta gäller dock främst *Den högsta kasten* och *Livstecken*. När det gäller *Andra sidan Alex* finns det bara ett par exempel på att kritiker anser att romanen har dessa fördelar medan *Singel i Sumpen* i stort sätt inte tillmäts någon av dessa kvalitéer. De positiva kommentarer som står att finna när det gäller *Singel i Sumpen* är istället av den arten att kritikerna försöker ge böckerna en chans och *letar* fram något som skulle kunna ses som positivt. Eva Johansson skriver exempelvis: ”Jag försöker tycka om boken. Den vill ju så väl: ge tröst och hopp till alla ensamstående mödrar.”²¹¹ Även Tomas Larsson får kämpa för att finna något positivt att skriva om *Singel i Sumpen*: ”Möjligen är detta bokens positiva inslag, att tjejer kan, att också en överviktig 37-årig blondin har rätt att ragga oavbrutet så länge ingen annan far illa av saken.”²¹² Mest positivt inställd till Annika Sundbaum-Melins roman är Irmeli Göök, som menar att *Singel i Sumpen* på det hela taget är en underhållande bok, som är kryddad med en hel del självironi, även om innehållet efter en stund blir tradigt. Ungefär lika återhållsamma är recensenterna med positiv kritik till *Andra sidan Alex*. Clemens Altgård (1996) menar exempelvis att den sociala satiren i romanen bitvis fungerar och Lena Kvist tycker att Drougge har utvecklats en del sedan debuten, men att hon fortfarande är ändå långt ifrån en skönskrivare.

5.5.1.1 Litterär och språklig kvalitet

Trots de annars fåordiga positiva kommentarerna om *Andra sidan Alex* finns det dock ett par exempel på recensioner där bokens litterära och språkliga kvaliteter lyfts fram. Åsa Moberg, som är den enda kritiker som är odelat positiv till Drougges roman, menar Drougge är en av få svenska 90-talsförfattare som har kännedom om marknaden och pengarna, vilket gör att det finns företeelser i *Andra sidan Alex* som saknas i annan svenska prosa. Dessutom tycker Moberg att Drougges språk väl fångar den tid det skildrar, vilket gör romanen både personlig och trovärdig. Även Sanna Wikström (1996) kommenterar Drougges språk, vilket hon anser stundtals ha en ”tydlig udd”.²¹³ När det gäller *Livstecken* beskriver Pelle Andersson Gunilla Linn Perssons språk som glimrande; som en bruksanvisning skriven av en poet. Inger Dahlman menar att Perssons roman sjuder av en språklig vitalitet²¹⁴ och Sanna Wikström (2001) tycker att *Livstecken* är skickligt beskriven. När det gäller *Den högsta kasten* är flera av kritikerna positiva till Carina Rydbergs förmåga som författare. Exempelvis skriver Jonas Thente att Rydbergs bok är en utmärkt bok av en utmärkt författare och Eva Ström menar att romanen framstår som ett verk av en författarinna som har alla sina uttrycksmedel under

²¹¹ Johansson 010502.

²¹² Larsson 010410.

²¹³ Dahlman 010809.

²¹⁴ Dahlman 010809.

kontroll. Clemens Altgård (1997) beskriver romanen som bitvis både engagerande och välskriven.

5.5.1.2 Förmåga att beröra

Förutom litterära eller språkliga kvalitéer riktar den positiva kritiken, som tidigare nämnts, även in sig på romanernas förmåga att engagera och beröra. Oke Hessler skriver exempelvis att han, trots att han egentligen tycker att *Livstecken* har ett för stort inslag av hämnd på de före detta männen, i alla fall stundtals blir berörd av Gunilla Linn Perssons text. Även Eva Wahlström säger sig bli berörd av *Livstecken*. För Wahlström är detta dock något som hon upplever som både positivt och negativt: ”Texten berör mig med sitt ljus och mörker, men innehållet gör mig, med nödvändighet, mest illa berörd.”²¹⁵ En liknande dubbel känsla infinner sig även hos Inger Dahlman efter att ha läst Perssons bok. Dahlman skriver: ”Nyss avslutade jag läsningen av en bok som gjort mig uppriven, urförbannad och verkligt illa till mods. Allt detta är kriterier på att den är angelägen. Ändå anser jag att den aldrig borde getts ut.”²¹⁶ Cristine Sarrimo (2001) menar att *Livstecken* är en roman som man egentligen varken kan eller får bedöma som bra eller dålig litteratur, men att Persson både är övertygande sin text och begåvad på att leva: ”I kasten mellan det förutsägbara, som återfinns i de flesta bekännelser, och författarens mod som bottnar i ren överlevnadsinstinkt, skapas sammantaget någonting litterärt livskraftigt: en känsla av just liv, av en person som är en begåvning på att leva. Orden blir kött. De övertygar i sin smärta.”²¹⁷ skriver Sarrimo. Pelle Andersson säger sig bli både förlamad och hoppfull av *Livstecken*. Hoppfull eftersom tanken på att Persson gått igenom så många motgångar någorlunda hel visar att han själv borde kunna klara ett och annat litet bekymmer. Även *Den högsta kasten* bedöms av flera av kritikerna som en engagerande skildring. Exempelvis beskriver Åsa Beckman Rydbergs roman som en ”/.../ gripande berättelse om vad det innebär att inte bli bekräftad som riktig kvinna.”²¹⁸ Pia Bergström-Edwards är inne på samma linje och menar att Rydbergs sätt att visa upp sin rädsla och sårbara längtan i kärleken till Rolf gör att boken växer från en sensationskittlande skandalhistoria till en smärtsam kärleksroman som är stark och öppen. Den enda av kritikerna som blivit berörd av *Andra sidan Alex* är dock Åsa Moberg, som menar att Unni Drougge på ett levande sätt har skildrat storstadslivets ensamhet.

5.5.2 Negativ kritik

5.5.2.1 Ifrågasättande av romanernas utgivning

Den allvarligaste negativa kritiken är riktad mot *Singel i Sumpen* och *Livstecken*. När det gäller dessa båda böcker är det nämligen flera av kritikerna som ifrågasätter böckernas utgivning. Hårdast i sin kritik mot *Livstecken* är Inger Dahlman som i sin recension skriver att hon förstår att en skrivande människa som Gunilla Linn Persson ”/.../ författar epistlar av hat och upprivenhet/.../”²¹⁹ till de personer i hennes närhet som inte kan eller vill hjälpa henne, men att det är ett missgrepp att breven har blivit var mans egendom. Dahlman tycker att Persson går alldeles för hårt åt sina anhöriga samtidigt som hon framställer sig själv som en mycket bra person: ”Brevskrivarskan, det vill säga Gunilla Linn Persson själv, framstår som en hårt arbetande, reko mamma som bara öser omtanke, humor, hembakade bullar och god mat över sina barn och styvbarn och som ser och begriper sig på alla ungar och bara älskar,

²¹⁵ Wahlström 010809.

²¹⁶ Dahlman 010809.

²¹⁷ Sarrimo 010809.

²¹⁸ Beckman 970301.

²¹⁹ Dahlman 010809.

älskar, älskar. Jag vill spy!”²²⁰ utbrister Dahlman. Även Pelle Andersson tycker att Persson framställer sig själv i alltför positiv dager medan andra svartmålas och han menar att författarens ”självgodhet” är ett av de stora problemen med romanen: ”Det är inte som hos Peter LeMarc: ’Jag ska gå hel ur det här’ – utan jag har gått hel ur det här och det är jag djävligt stolt över. Se så bra jag är.”²²¹ Andersson kan visserligen förstå att Persson är stolt över att ha klarat sig igenom allt hon drabbats av och att hon vill hänga ut de män som har gjort henne illa, men menar att hämnd gör sig dåligt i både romanform och som självbiografi. Breven borde istället ha postats direkt till ”idioterna”, enligt Andersson. Även Ole Hessler frågar sig varför Perssons brev har lämnats ut till allmänheten och finner detta svar i texten: ”För att nita en och annan försupen skitstövel till exsambo, och över huvud taget ge igen, efter män som svek, på det ena och det andra sättet.” Detta gör att Hessler känner sig en aning kallsinnig inför texten. Hanna Andersson tycker att syftet med utgivningen av *Livstecken* är oklart och hon undrar vad det är som har gjort att det som verkar vara ett överlevnadsprojekt från Gunilla Linn Perssons sida har förvandlats till ett litterärt projekt. Andersson tycker att hon dras in i konflikter som inte hon har med att göra, vilket hon finner obehagligt. Det har även lett till att hon har tappat förtroendet för Gunilla Linn Persson som författare.

Maria Mattson berättar att kritikerna av Thorvalls *Det mest förbjudna* och Klingspors *Inte skära bara rispa* ägnade mycket utrymme i sina recensioner åt förlagspolitiken i samband med utgivningen av böckerna. Exempelvis skrev en kritiker för *Arbetet* följande om *Det mest förbjudna*: ”Jag vill inte ifrågasätta Kerstin Thorvalls ärliga vilja att skildra sig själv i ’det mest förbjudna’, [sic!] men jag vill ifrågasätta förlagets spekulation i en smaskig privat känslopornografi.”²²² När det gäller böckerna i denna undersökning förs denna typ av kritik mot förlaget främst fram i recensionerna av *Singel i Sumpan*. Detta förhållningssätt finns dock även representerat när det gäller *Livstecken* – där den starkt kritiska Inger Dahlman avslutar sin recension med att skriva: ”Den här boken borde aldrig getts ut. Och det borde förlaget begripit även om författaren har förblindats av sin vrede, sin bitterhet och sin förtvivlan.”²²³ När det gäller *Singel i Sumpan* är det flera av recensenterna som ifrågasätter varför Norstedts förlag har låtit ge ut boken. Detta beror främst på att de betraktar *Singel i Sumpan* som en dålig bok, både litterärt och innehållsmässigt sätt. Något som också upprör är författarens/huvudpersonens sätt att leva. Ywonne Sahlberg menar att den enda anledningen att inte förbigå romanen med fullständig tystnad är för att ställa frågan varför ett seriöst förlag som Norstedts har satsat på en dagboksskildring som denna. Enligt Sahlberg är både språket och det som skildras i *Singel i Sumpan* torftigt, tröstlöst och patetiskt, vilket gör läsningen bedrövlig. Sahlberg tycker att det är beklämmande att Annika Sundbaum-Melin smiter ifrån sin tråkiga vardag och betar sig som en förvuxen tonåring istället för att ta ansvar för sina barn. Även Anna Hallberg kritiserar Norstedts för utgivningen av *Singel i Sumpan* och skriver: ”Om det är någon som ska ställas till svars för detta pseudolitterära missfoster till bok så är det snarare Sundbaum-Melins förläggare och redaktör än författarinnan själv, vars missriktade anspråk (att ’ingjuta nytt hopp för ensamstående mammor’) knappast sammanfaller med några litterära sådana.”²²⁴ Hallberg tycker inte att *Singel i Sumpan* är en roman och jämför Sundbaum-Melin med Linda Skugge, där den senare framstår som James Joyce i jämförelsen. Om detta ska betecknas som en debutroman på ett av landets största förlag så sympatiserar Hallberg helhjärtat med dem som beklagar sig över den svenska prosans dåliga tillstånd; hon har aldrig läst en så tråkig underhållningslitteratur och hon drar

²²⁰ Dahlman 010809.

²²¹ Andersson 010809.

²²² *Arbetet* 16/9 –76, Barbro Gummeros. Citerat från Mattson 1979, s. 11.

²²³ Dahlman 010809.

²²⁴ Anna Hallberg 010409. ”Spektakel, inte litteratur” *Göteborgs-Posten*.

paralleller mellan *Singel i Sumpen* och Harlekin-böckerna, där de senare åtminstone innehåller en del osannolikt komiska inslag. Detta för tankarna till 1970-talet, där Maria Mattson berättar att det i samband med en recension av *Inte skära bara rispa* också talades om det dåliga tillståndet när det gällde den svenska litteraturen och där bekännelseförfattarinnor som Agneta Klingspor ansågs bidra till att ytterligare smitta ner den redan sjuka bokmarknaden.²²⁵ Kristina Forsgren skriver att hon trodde att det fanns kriterier som måste uppfyllas för att förlag ska ta sig an ett manus och är av den anledningen förvånad över att *Singel i Sumpen*, som enligt henne saknar minsta tendens till analys och dessutom har ett torftigt språk och en dålig historia, har publicerats. Forsgren hoppas att någon ska ge Annika Sundbaum-Melin ett krävande heltidsjobb så att hon slutar skriva dagbok – en kommentar som har likheter med vad en recensent för *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* skrev om Thorvalls *Det mest förbjudna*: ”Jag tror att Kerstin Thorvall mår bäst av att synda vidare – utan att skriva böcker om det.”²²⁶

Frågan om varför Norsteds givit ut *Singel i Sumpen* är alltså något som delas av flera av kritikerna. En annan aktuell fråga är varför Annika Sundbaum-Melin har skrivit boken. Detta undrar bland andra Tomas Larsson som själv försöker finna ett svar: ”Tja, kanske för de pengar boken kan dra in? För att det numera finns en marknad för skvaller även i bokform? Eller vill hon kanske bara visa exxet att hon minsann kan ragga 25-åringar? Att hon duger på köttmarknaden?”.²²⁷ Även i kritiken av *Det mest förbjudna* fanns det funderingar kring författarens intention med romanen och en kritiker för *Göteborgs-Posten* skrev: ”Varför skriver Kerstin Thorvall en roman som denna? För att ge kvinnan en jämlikare ställning i den litteratur, där Henry Miller länge var förebild, och där kvinnan varit den jagade, inte jägaren, den passiva mottagaren, aldrig den aktiva parten, det opersonliga bytet i stället för en likvärdig i ett par?”²²⁸ Ytterligare en fråga som ställs i samband med *Singel i Sumpen* är vilka skäl det finns till att läsa boken: ”Identifikation och tröst? Motvillig fascination? För att med Annika som ställföreträdare Våga Vara Vulgära?”²²⁹ är de eventuella anledningar Eva Johansson kan finna.

5.5.2.2 Bristande litterär kvalitet

Bristen på litterär kvalitet är alltså en av många anledningar till negativ kritik av *Singel i Sumpen*. Kritik av detta slag är något som återkommer även i recensionerna av de övriga romanerna. Om *Den högsta kasten*, som i övrigt behandlas förhållandevis väl i recensionerna, skriver exempelvis Lars Hagström att boken inte blivit någon större roman. Även Clemens Altgård (1997) betraktar samma bok som ofullgången som roman betraktad, och undrar om den ens försöker vara en roman. Ett liknande resonemang finns kring *Livstecken* där både Eva Wahlström och Ole Hessler är kritiska till bokens lansering som roman. Wahlström menar att bristerna i *Livstecken* framkommer om man läser boken som en roman; det är för mycket patos, för många intrigspår och för hastiga kameraväxlingar och Hessler ger kommentaren: ”/.../ som roman i mer traditionell mening är detta sannerligen inte mycket att hänga i julgranen, om man med *roman* menar ett konstfullt strukturerat och gestaltat stoff av huvudsakligen fiktiv karaktär.”²³⁰ Litterära brister finner recensenterna även i *Andra sidan Alex*. Clemens Altgård (1996) tycker exempelvis att materialet är dåligt bearbetat i litterärt avseende och ordet ytlig förkommer hos flera kritiker, dels som beskrivning av skildringarna

²²⁵ Mattson 1979, s. 14.

²²⁶ *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 23/9 –76, Gun R. Bengtson. Citerat från Mattson 1979, s. 14.

²²⁷ Larsson 010410.

²²⁸ *Göteborgs-Posten*. 3/9 –76. Monica Tunbäck-Hanson. Citerat från Mattson 1979, s. 13-14.

²²⁹ Johansson 010502.

²³⁰ Hessler 010809.

av karaktärerna och som beskrivning av hela romanen. Mats Granberg skriver exempelvis att boken är ytlig och saknar litterär gestaltning, något som även Sanna Wikström (1996) och Nina Björk instämmer i. Björk tycker inte att Unni Drougges roman är snäll mot hennes mänsklighet. Hon upptäcker att hon bryr sig lika lite om hur den misshandlade huvudpersonen mår som hur romanens kändisar är klädda och undrar om det beror på att romanen innehåller något som skulle kunna vara djup, men som bara är yta och därmed gör Björk likgiltigt. Vidare menar Björk att Drougge dessutom är så snabb i sina skisser att ingenting får tid att utvecklas och hitta sitt eget språk. Drougges språk kommenteras även av Daniel Sandström (1996) som finner detta klichéartat. Sandström tycker också att berättandet fastnar i anekdoter om livet som kändis och enligt honom har boken inga litterära ambitioner utan ska istället snarare ses som ”infotainment”, vilket innebär en blandning av upplysning och underhållning.

5.5.2.3 Romanens budskap

En annan orsak till negativ kritik av just *Andra sidan Alex*, men även *Singel i Sumpan*, är det budskap som förmedlas i romanerna. När det gäller *Andra sidan Alex* menar Nina Björk att det finns en dubbelmoral i romanen som visar sig genom att den ”/.../ innanför sina pärmar spyr galla över medievärldens yta, men som på sina pärmar låter samma medievärld triumfera.”²³¹ Björk menar också att även själva texten, trots sitt ytbudskap, lever på ”kändisvärldens kittling”.²³² Även Daniel Sandström (1996) anser detta vara ett problem, trots att han inte använder ordet dubbelmoral. Sandström tycker att det vore bra om någon kan berätta hur det är att vara i en sådan helvetessituation som paret i *Andra sidan Alex* befinner sig i. Problemet är dock enligt Sandström

/.../ att den misär som familjen i boken genomlider rimmar riktigt illa med den storögda fascination som präglar Drougges gestaltning av innelivets scenerier. De pikanta detaljerna om olika kändisars könsumgänge och alkoholvanor, förmodar jag menade som någon form av kritisk skildring av trendlivets futtighet. Men naturligtvis kan man ta ganska lätt på den typen av avståndstagande, särskilt när hela företaget så uppenbart är ett spekulativt försök att vinna uppmärksamhet inom samma område.²³³

Också Hanna Gardell talar i termer av dubbelmoral eller ett dubbelt budskap i sin recension av *Singel i Sumpan*. Gardell tycker att Annika Sundbaum-Melin talar emot sig själv när hon först hävdar kvinnans självständighet och rätt att inte behöva leva genom en man för att sedan börja banta och plastikoperera sig just för att fånga männen: ”Inledningsvis hugger hon som en reptilfeminist efter frånvarande pappor och hävdar kvinnans självständighet. /.../ Några sidor senare klyvs tungan. Hon opererar hakan, bröstet och börjar banta – och konstaterar triumferande att hennes nya jag går hem på krogen.”²³⁴ skriver Gardell. Ulrika Milles säger sig må dåligt av budskapet i *Andra sidan Alex*. Speciellt slutet anser hon vara obehagligt och hon skriver: ”Åtminstone jag får ont i magen. Inte verkar det vara möjligt att vara både ’tandläkare och mamma’ längre, inte om man vill vara älskad.”²³⁵

5.5.2.4 Författartypen

Som vi har sett här är alltså *Singel i Sumpan* och *Andra sidan Alex* de två av de fyra romanerna som det riktas mest negativ kritik mot. Ytterligare en anledning till negativ kritik av dessa romaner finns i den författartyp som några av recensenterna anser att Unni Drougge

²³¹ Björk 961009.

²³² Björk 961009.

²³³ Sandström, Daniel 961009. ”Synnerligen torftig roman” *Smålands-Posten*.

²³⁴ Gardell 010409.

²³⁵ Ulrika Milles 961017. ”Snusk som ger magont” *Göteborgs-Posten*.

och Annika Sundbaum-Melin representerar. Med Unni Drougge i åtanke skriver Cristine Sarrimo (1996) följande:

De senaste åren har vi fått något i Sverige som kallas en ny författartyp. Om någon nu trodde att alla författare sitter ensamma på sin kammare och år efter år kämpar med sina alster för att så småningom passera det stora förlagets nålsöga, så bör den villfarelsen med det snaraste läggas på hyllan. Den romantiska författartypen existerar inte längre. Den har blivit utbytt mot "soffisten", den välsmorde ynglingen eller yngre kvinnan som utan tillstymmelse till självironi sitter i pratprogram efter pratprogram och tycker och tänker om både ditt och datt; allt från aborter till kriminalvård passar plattitydernas mästare och mästareinnor att ha åsikter om. Huvudprincipen är att synas, i TV, annars är man ingen. Förlagen är inte sena att haka på och dela ut skrivuppdrag till dem som för tillfället syns mest. /.../ En representant för denna soffhörnekår är Unni Drougge /.../.²³⁶

När det gäller *Singel i Sumpen* skriver Kristina Forsgren följande: "Ursäkta? Ska det vara så här nu? Att varje människa som nånsin haft en bildbyline i en kvällstidning eller suttit i en tevesoffa ska 'få ge ut en bok'. Då vill jag faktiskt inte vara med längre."²³⁷ och Anna Hallberg menar att Sundbaum-Melins bok bekräftar den "cyniska tesen"²³⁸ att det räcker med några varv i media för att bli publicerad som författare. I sin recension av *Andra sidan Alex* menar dock Åsa Moberg att kritik av detta slag främst riktas mot kvinnliga författare eftersom det finns olika regler för hur författare får uppträda – regler som skiljer sig åt beroende på författarens kön:

Det finns strikta etikettsregler för hur en författare ska uppträda. Som så ofta när det gäller vett och etikett existerar reglerna i olika uppsättningar för män och kvinnor. Omfattande exponering i massmedia brukar inte hållas emot en manlig författare, medan kvinnor får passa sig. Kritiken mot deras utseende och framträdande blir snabbt av det illvilliga och personliga slaget.²³⁹

Eftersom Unni Drougge har brutit mot dessa regler har hon enligt Moberg straffats genom att inte betraktas som en riktig författare och detta även av människor som inte har läst hennes böcker. Moberg tycker att detta är fel och menar istället att Unni Drougge är en mycket medveten författare.

5.5.2.5 Utlämnandet av den egna personen och andra

Ännu en anledning till negativ kritik är förstås utlämnandet av både den egna personen – där man tycker att skildringen blir alltför privat, och utlämnandet av personer i författarens närhet – något som exempelvis ses som sårande. Då detta redan kommenteras utförligt tidigare i uppsatsen väljer jag att inte gå in närmare på saken här utan hänvisar till kapitel 5.4.

5.6 Hur kommenteras de sexuella inslagen i romanerna?

När det gällde 1970-talets bekännelselitteratur berättar Maria Mattson att de sexuella inslagen var en av de största anledningarna till kommentarer hos recensenterna – speciellt i kritiken av Thorvalls *Det mest förbjudna*. När det gäller romanerna i denna studie är det *Singel i Sumpen* och *Andra sidan Alex* som innehåller flest och mest detaljerade sexuella inslag, medan dessa är mindre framträdande i *Den högsta kasten* och *Livstecken*.

²³⁶ Sarrimo 961009.

²³⁷ Forsgren 010409.

²³⁸ Hallberg, Anna 010409.

²³⁹ Moberg 961203.

När det gäller *Livstecken* konstateras det av ett par recensenter att boken innehåller inslag av sex, men detta ger inte upphov till några vidare kommentarer. Även när det gäller *Andra sidan Alex* är kritikerna sparsmakade med kommentarer om de sexuella inslagen, men de kommentarer som finns rör sig främst kring det sätt Drougge har beskrivit de sexuella situationerna. Nina Björk menar exempelvis att Drougge är för snabb i svängarna och inte ger händelserna och språket tid att utvecklas, vilket gör att läsaren inte hinner med och därmed berövas förmågan att förstå bokens kvinnliga karaktär. ”På några meningar förvandlas Sophie från misshandlat vrak till vrålkåt kvinna på alla fyra – och sedan till gråtande bedjerska som söker skydd från den man som nyss har slagit henne. Och ensam står läsaren kvar och försöker förstå denna kvinnas beroende och kamp.”²⁴⁰ skriver Björk. Clemens Altgård (1996) menar att Drougges bok skulle kunna ha blivit en inträngande skildring, men att Drougge misslyckas med sin text. Detsamma gäller de erotiska inslagen, om vilka Altgård skriver: ”Likaså framstår de erotiska inslagen närmast som verfremdungseffekter, i synnerhet som de är schablonmässigt skrivna à la herrtidning.”²⁴¹ Paralleller till porrtidningar drogs även i kritiken av Agneta Klingspors *Inte skära bara rispa*, där man menade att det enda som skilde Klingspors sätt att skriva från Fib/aktuellt och Lektors var att det var en kvinna som hållit i pennan. ”/.../ Är det verkligen ett led i kvinnans kamp för frigörelse att överta männens pornografiska skrivsätt?”²⁴² skrev en kritiker för *Arbetet*.

Den bok där de sexuella inslagen har givits mest utrymme i texten är också den som ger upphov till flest kommentarer hos kritikerna, nämligen *Singel i Sumpan*. Den vanligaste reaktionen hos kritikerna är att de snabbt tröttnar på huvudpersonen Annikas affärer med yngre killar. ”Sida upp och sida ner avhandlas snygga, långhåriga, unga män. Efter ett tag går det inte att hålla reda på alla fyllehängel och fylleligg. Jag blir så trött.”²⁴³ skriver Kristina Forsgren. Hanna Gardell, som tycker att läsningen av *Singel i Sumpan* är som att köra på en spikrak grusväg, där man istället för att få något som bryter av serveras en ”/.../ ändlös uppräknings, en monoton ström av unga nedlagda män. David, Daniel, Dennis, Tarzan, Nicke, Micke, Henrik... namnen flyter ihop och blir till slut omöjliga att hålla isär. Mönstret upprepas som på karbonpapper: supa, festa, ragga, plocka hem lämplig långhårig man /.../”.²⁴⁴ Gardell menar att det inte finns något ”vulgofilter” i *Singel i Sumpan* – och även om detta inte ger henne någon moralpanik är det inte heller särskilt intressant. De upprepade mönstren och det monotona talades det även om i samband med Agneta Klingspors *Inte skära bara rispa* där en kritiker för *Aftonbladet* skrev att det lätt gick att virra bort sig i bokens ”monotona ytskildringar av det ena samlaget efter det andra, den ena karlen efter den andra.”²⁴⁵ Men till skillnad från Gardell menade denna kritiker att det fanns något positivt i detta; att det problem Klingspor ville identifiera fanns i just monotonin, upprepningen, den vilda men förvirrade sexualiteten, den skenbara frigörelsen och de ständiga återfallen. En annan recensent (för *Dagens Nyheter*) menade att Klingspors monotona upptagenhet av kärlekslivet inte var ointressant eftersom den beskrev en utveckling som kan leda fram till systemskapsreformer. Dock beskriver ändå kritikern Klingspors upptagenhet av den egna erotiska historien som grotesk och menar att det: ”Genom hennes (Agneta Klingspors) bok marscherar ett mindre regemente av pojkar, karlar, män, blivande och före detta.”²⁴⁶ Eva

²⁴⁰ Björk 961009.

²⁴¹ Altgård 961015.

²⁴² *Arbetet* 5/4 – 77, Margareta Zetterström. Citerat från Mattson 1979, s. 6-7.

²⁴³ Forsgren 010409.

²⁴⁴ Gardell 010409.

²⁴⁵ *Aftonbladet* 5/4 – 77, Inga-Britt Hansson. Citerat från Mattson 1979, s. 7.

²⁴⁶ *Dagens Nyheter* 5/4 – 77, Lars-Olof Franzén. Citerat från Mattson 1979, s. 7.

Dandanelle beskriver framställningen i *Singel i Sumpan* som dränkt i fylla, sex och frenetiska ansträngningar att stänga vardagen. På ett liknande sätt beskrivs även boken av Maria Bergom Larsson: ”/.../ Singel i Sumpan är en dagbok över första årets kriser när tjejen lämnats ensam med de tre barnen och dränker sorgen med krogbesök och nya killar att knulla runt med, charterresor och ytterligare killar och floder med sprit.”²⁴⁷ Bergom Larsson menar att *Singel i Sumpan* trots den närgångna realismen bara är en monoton läsning som är fylld av veckotidningsschabloner.

Två av recensenterna jämför det sexuella beteendet i *Singel i Sumpan* med ett traditionellt manligt: Kristina Forsgren funderar över om Norstedts förlag har sett Annika Sundbaum-Melin som en representant för ”/.../ den starka, frigjorda kvinnan som tar för sig på samma sätt som män gjort i alla tider.”²⁴⁸ och Tomas Larsson menar att det nog finns en hel del för moralväktare att förfasas över när det gäller alla de långhåriga killar under 25 år som huvudpersonen ”nedlagt”, men att hon strängt taget bara upprepar ett manligt beteende – att ta vad hon vill ha (lammkött). Larsson ser detta som bokens enda möjliga positiva inslag: ”/.../ att tjejer kan, att också en överviktig 37-årig blondin har rätt att ragga oavbrutet så länge ingen annan far illa av saken.”²⁴⁹ Detta påminner om en kommentar i en recension av Thorvalls *Det mest förbjudna*, där recensenten för *Göteborgs-Posten* skrev: ”Vill möjligen Kerstin Thorvall ge kvinnan i den övre medelåldern (eller vad nu en 50-åring kallas) chansen till sex, utan att omvärlden lamenterar över löpande kärringar.”²⁵⁰ Tomas Larsson undrar vidare varför Sundbaum-Melin har detta behov av att berätta offentligt om sina ständiga ragg och att hon helst vill ha sex med killar som skulle kunnat vara hennes söner, men det han säger sig bli verkligt beklämd över är att Sundbaum-Melin öppet skryter med att hon använder sin yrkesroll för att ragga killar. Larsson förfasas över vilken slags journalistik detta är och menar att detta sätt att använda positionen som nöjesjournalist gör att romanen blir sjaskig på ett plan där han inte tror att den är tänkt att chockera. ”Skall man förvånas över att några av dessa killar går sängvägen via Aftonbladets nöjesjournalist i hopp om att bli omskrivna i landets största kvällstidning? Det handlar i så fall snarast om deras privata moral. Men vilken sorts journalistik är detta? Man tar sig för pannan.”²⁵¹ skriver Larsson. En annan intressant kommentar när det gäller Annika Sundbaum-Melings sexliv, så som det framställs i *Singel i Sumpan*, ger Eva Johansson:

Så många män, så lite tid. Speciellt om man är ensamstående mamma med tre barn och ett jobb att sköta. Men Annika Sundbaum-Melin gör vad hon kan. Hon hinner med både ovanstående [en rad olika män, min anmärkning] och en hel del till på det dryga år som vi får följa hennes liv i dagboksform i *Singel i Sumpan*.²⁵²

Återigen förs tankarna till Thorvalls *Det mest förbjudna*, om vilken man i *Expressen* skrev: ”Kjolen åker upp och ner, upp och ner. Säg vad man vill om Kerstin Thorvall, men på latsidan ligger hon icke.”²⁵³

När det gäller *Den högsta kasten* ligger kommentarerna inom det sexuella området inte kring de sexuella inslag som faktiskt finns i Carinas möte med Kaizad i romanens första del, utan i

²⁴⁷ Bergom Larsson 010409.

²⁴⁸ Forsgren 010409.

²⁴⁹ Larsson 010410.

²⁵⁰ *Göteborgs-Posten* 3/9 –76, Monica Tunbäck-Hanson. Citerat från Mattson 1979, s. 5-6.

²⁵¹ Larsson 010410.

²⁵² Johansson 010502.

²⁵³ Jämförelse mellan Ulf Lundells *Jack* och *Det mest förbjudna* i artikel av: Moberg, Åsa, AB 19/10 1976. Citerat från Mattson 1979, s. 20.

de som *inte* finns i relationen mellan Carina och advokaten Rolf. Daniel Sandström (1997) skriver att romanen ger otaliga exempel på själens obotliga ensamhet, men däremot få beskrivningar av köttets lust. Clemens Altgård (1997) menar att det i dagens samhälle, där både kända och okända personer avger förtroenden i offentlighetens vidgade elektroniska rum, ska till verkligt obscena saker för att den rena bekännelsen ska chocka på samma sätt som den gjorde på 60- eller 70-talet. I *Den högsta kasten* menar Altgård att det verkligt chockerande är att bokens Carina avslöjar att hon aldrig låg med Rolf: ”Att inte ha haft sex i en så intim förbindelse har i 90-talets exhibitionistiska klimat egentligen ett högre chockvärde än aldrig så många sidor detaljerade sexskildringar.”²⁵⁴ skriver Altgård.

5.7 Sammanfattande kommentarer

Könsanalog reception i den form Ebba Witt-Brattström beskriver den förekommer endast i begränsad utsträckning i recensionerna i denna undersökning. Däremot finns det flera exempel på det jag med egen definition kallar ”inbjudande könsanalog reception”, dvs att kritikerna istället för att recensera böckerna inriktar sig på författarens egen person. Detta visar sig tydligast när det gäller *Andra sidan Alex*. Man kan även se en parallell mellan kvalitet och ”inbjudande könsanalog reception”, där de böcker som anses vara dåliga i högst grad råkar ut för denna typ av läsning.

När det gäller huruvida romanerna tillskrivs allmängiltig status eller om de behandlas som något privat visar sig en kluvenhet hos flera kritiker. Det finns även exempel på att kritikerna anser att romanerna *kunde* ha haft allmängiltig dignitet men att författarna har misslyckats med att föra fram dessa dimensioner. I de flesta fall ses dock romanerna som privata dokument; exempelvis betraktas de av flera av kritikerna som terapiarbete för författarna själva.

Utlämnandet av personer i författarens närhet ses i de flesta fall som något mycket negativt, i första hand på grund av att det anses kunna skada eller såra de berörda. Flera av kritikerna talar också om utlämnandet av andra i termer av skvaller och skandaler och/eller som ett knep för att locka läsare till boken från både förlagens och författarens sida. Även utlämnandet av den egna personen ses av somliga kritiker som något negativt, men när det gäller *Den högsta kasten* är majoriteten av uttalandena positiva och man talar om Carina Rydbergs utlämnande av sig själv som något modigt. Utlämnandet av den egna personen ses också som ett tecken på tidsandan.

Den positiva kritiken inriktar sig främst på romanernas förmåga att beröra och deras språkliga och litterära kvaliteter. Detta förekommer främst när det gäller *Den högsta kasten* och *Livstecken*. Den starkaste negativa kritiken riktas mot *Singel i Sumpan* och *Livstecken*, där flera kritiker av olika anledningar ifrågasätter böckernas utgivning. I övrigt kritiseras de fyra romanerna negativt på grund av bristande litterär kvalitet, det budskap som förs fram, den författartyp man anser representeras och utlämnandet av den egna personen och andra.

De sexuella inslagen i romanerna kommenteras främst i recensionerna av *Singel i Sumpan*, där den vanligaste reaktionen är att kritikerna snabbt tröttnar på huvudpersonens många sexuella relationer. Det görs även jämförelser mellan det sexuella beteendet i denna roman och ett traditionellt manligt beteende.

²⁵⁴ Altgård 970308.

6 Diskussion

Jag ska i detta kapitel föra en övergripande diskussion kring hur de fyra romanerna har behandlats i recensionerna samt knyta samman detta med delar av den litteratur som utgör uppsatsens teori. Diskussionen förs utifrån de fem delfrågeställningarna.

Som vi har kunnat se i kapitlet ovan finns det mycket i kritikernas behandling av de fyra romanerna i denna undersökning som påminner om mottagandet av de två 1970-talsromanerna *Det mest förbjudna* och *Inte skära bara rispa* – denna undersökning kan således ses som en parallell till den diskussion som fördes på 70-talet. Det har nu gått närmare 30 år sedan Agneta Klingspors och Kerstin Thorvalls böcker kom ut. Båda två har fortsatt sin bana som författare och om vi inriktar oss på den senare kan vi se att det inte bara är Thorvall själv som överlevt och blivit respekterad utan även hennes roman; *Det mest förbjudna* är fortfarande en aktuell bok, som har tryckts i flera nya upplagor. Kritiken mot Thorvall på 70-talet kan alltså inte bara ha berott på att hennes bok hade dålig kvalitet – då skulle den inte ha överlevt. Det måste ha funnits något annat i romanen som kritikerna reagerade mot och som stundtals närmade sig rena smutskastningen av både bok och författare. När det gäller böckerna i denna studie finns problemet att den historiska distansen saknas, vilket gör det svårt att avgöra om böckerna kommer att överleva, eller om den negativa kritiken främst har att göra med böckernas brist på kvalitet – vilken med tiden kan göra att de faller i glömska. Just ämnet litterär kvalitet är något som även det kan vara problematiskt att närma sig – de senaste decenniernas litteraturkritiker har ju raserat gränserna mellan högt och lågt (se kapitel 2.2) och när det gäller kontroversiella romaner som dessa är det naturligtvis extra vanskligt.

Denna uppsats utgår ifrån ett feministiskt perspektiv där bakgrunden ligger i tidigare forskning om hur kvinnliga författare och deras verk har behandlats i främst litteraturkritiken. Det finns självklart andra saker som spelar in i kritikernas behandling av de fyra aktuella romanerna än sådant som kan hänvisas till detta perspektiv, vilket gör att man måste närma sig materialet med viss försiktighet. Exempelvis är jag medveten om att vissa anmärkningar över ordval, som de jag gör under kapitlet om könsanalog reception (5.2), kan förefalla krystade. Naturligtvis måste man fundera på hur mycket man utifrån ett feministiskt perspektiv kan tolka in i ordvändningar av typen ”spinner en tråd” och vad som bara är det naturliga språkbruket. Detta återkommer jag till närmare nedan.

6.1 Finns det exempel på könsanalog reception av romanerna och på vilket sätt visar sig i så fall detta?

De exempel på könsanalog reception som lyfts fram hos exempelvis Ebba Witt-Brattström gällande Moa Martinssons romaner eller hos Sara Hagström i samband med Marianne Fredrikssons författarskap, har jag alltså bara i begränsad utsträckning kunnat finna i recensionerna av de fyra romanerna. Paralleller dras visserligen till moderskapet hos ett par av recensenterna, men det gör inte att jag i undersökning av dessa recensioner helt kan instämma i vad exempelvis Hagström kommer fram till gällande Marianne Fredrikssons romaner; exempelvis att författarinnans kropp tycks stå i vägen för recensenterna.²⁵⁵

²⁵⁵ Hagström 2001, s. 41-42.

Däremot finns det överensstämmelser mellan recensionerna i denna undersökning och mottagandet av Marianne Fredrikssons böcker när det gäller beskrivningar av romanerna genom receptets form. Hagström talar nämligen om att detta förfarande även förekommer i de recensioner hon har undersökt:

Den kvinnliga författaren skriver således inte in sig i samhället med sina texter, utan in i det privata rummet (köket) – där får hennes idéer plats. Detta är tydligt i framförallt kritikernas förhållningssätt till Fredriksson. Hennes romaner karakteriseras på skilda ställen med ord hämtade från hemmet och köket; att räkna upp beskrivande ord i receptets form är inte främmande för kritikerna.²⁵⁶

Man får emellertid här, vilket betonas i inledningen av detta kapitel, vara försiktig med vilka slutsatser man kan dra utifrån ett feministiskt perspektiv. Kanske är detta bara det naturliga språkbruket – metaforer som används både för kvinnors och mäns texter? Samtidigt utgår min läsning från att kvinnligt och manligt kan vara markörer i språket; Pil Dahlerup visar ju exempelvis i sin undersökning av recensioner av Cecil Bødkers diktsamlingar att samma recensent använder helt olika språkbruk beroende på vilket kön han tror att poeten har.²⁵⁷ Både köket och även textilindustrin, som det också dras paralleller till i recensionerna, är ju onekligen traditionellt typiskt kvinnliga områden och jag tror att det kan finnas en möjlighet att recensenter omedvetet uttrycker sig genom exempelvis metaforer som ”spinner en tråd” eller använder sig av receptform för att beskriva böcker när de vet att det är en kvinna som har hållit i pennan.

När det gäller det jag definierar som ”inbjudande könsanalog reception” kan man urskilja en medvetenhet hos kritikerna själva om att recenserandet av en roman med självbiografiska inslag kan vara problematiskt – en medvetenhet som dock inte finns hos alla recensenter. Cristine Sarrimo tar upp denna typ av problematik när det gäller självbiografier i allmänhet och 1970-talets kvinnliga självbiografiska skrivande i synnerhet i både *När det personliga blev politiskt* och i texten ”Samtida bekännelsevång”. I den senare skriver Sarrimo följande om behandlingen av *Det mest förbjudna*: ”Det obehagliga moraliserandet över Thorvalls bekännelseiver var förkastligt. Romanerna lästes som direkta avtryck av författarinnans liv, utan att kritikerna visade någon som helst förståelse för att böckerna kallades ’romaner’.”²⁵⁸ Man kan inte undgå att ställa frågan varför Sarrimo själv, i sin recension av *Andra sidan Alex*, begår samma ”misstag” som hon här beskyller 70-talets kritiker för? I ”Samtida bekännelsevång” skriver Sarrimo att det finns en skillnad mellan *Det mest förbjudna* och *Andra sidan Alex*; nämligen den att Drougge redan har bekänt på förhand i medierna innan hennes bok kom ut och att man därigenom, trots de fiktiva namnen, vet att hennes historia handlar om det egna livet.²⁵⁹ Är det på grund av detta – att Drougge och hennes historia är känd sedan tidigare, som Sarrimo, och flera kritiker med henne, anser att det rätta sättet att närma sig Drougges text är att göra det via hennes liv istället för via romanen?

Man kan även i recensionerna se en parallell mellan kvalitet och den ”inbjudande könsanalog receptionen”. *Den högsta kasten*, som är den av romanerna som tillmätts störst litterär kvalitet av kritikerna och råkar ut för minst negativ kritik, drabbas inte heller av den ”inbjudande könsanalog receptionen” – detta trots att Rydberg själv gått ut i medierna före bokens utgivning och talat om dess ”sanningshalt”. När det gäller *Andra sidan Alex* och *Singel i Sumpan*, som däremot ses som dålig litteratur av de flesta av kritikerna, inriktas också mycket

²⁵⁶ Hagström 2001, s. 42.

²⁵⁷ Dahlerup 1972, s. 37-45.

²⁵⁸ Sarrimo 1997, s. 28-29.

²⁵⁹ Sarrimo 1997, s. 30-32.

av utrymmet i recensionerna åt författarnas privatliv istället för deras texter. Detta gör att man kan misstänka att det finns en attityd hos kritikerna att inte behöva visa så mycket respekt vare sig för text eller författare om man tycker att boken man recenserar är dålig. Om så är fallet är det extra uppseendeväckande att dessa romaner, som betraktas som dåliga, ändå ger upphov till så starka känslor. Ordet ”beklämd” används ju exempelvis av flera kritiker i recensionerna av *Singel i Sumpan* och ofta är det just det sätt författaren lever sitt liv på, inte svagheter i själva texten, som skapar denna känsla. Det är även intressant med det i recensions-sammanhang något ovanliga greppet att vända sig direkt till författaren med anmärkningar – inte på hur texten är skriven, utan på hur författaren skött de privata angelägenheterna, som förekommer i recensionerna. Frågan är om den upprördhet som föranlett dessa kommentarer funnits om recensenterna inte känt till att romanerna bygger på självbiografiskt stoff eller om de istället varit helt och hållet fiktiva?

Eftersom min undersökning endast utgår från litteratur skriven av kvinnor ska det i detta sammanhang betonas att det inte är helt säkert om det jag här – genom en utvidgning av begreppet könsanalog reception – benämner som ”inbjudande könsanalog reception” är en fråga om kön eller om det är något som ligger i genrens natur. Anna Williams visar dock i sin undersökning att det åtminstone i de litteraturhistoriska översiktsverken funnits en benägenhet att understryka den självbiografiska karaktären mer när det gäller kvinnors självbiografier än mäns²⁶⁰ – något som styrker tanken att detta även kan gälla i recensions-sammanhang. En jämförelse vad gäller den ”inbjudande könsanalog reception” mellan självbiografiskt baserad litteratur skriven av både kvinnor och män skulle kanske kunna vara ett förslag till ämne för vidare forskning.

6.2 Tillskrivs romanerna allmängiltig status eller behandlas de som något privat och på vilket sätt visar sig detta?

Vid undersökningen av recensionerna har det visat sig att de fyra romanerna inte tillmäts något större allmängiltigt värde, utan i recensionerna i allmänhet oftast ses som privata skildringar. Det finns också flera exempel på att kritikerna för in romanerna i en kvinnlig sfär, där man talar om berättelserna som kvinnoöden eller kvinnoskildringar – både i positiva och negativa ordalag. Enligt Anna Williams är det ett vanligt förfarande i litteraturhistoriska översiktsverk att placera in litteratur skriven av män under allmänna rubriker, medan kvinnornas litteratur hamnar under speciella kvinnorubriker, där ord som kvinnlig används som särskiljande tecken.²⁶¹ Även i recensionerna visar det sig finnas ett behov att särbehandla romanerna på detta sätt, samtidigt som det också finns en medvetenhet hos vissa kritiker om problemet. Man får dock inte glömma bort att författarna själva kan bidra till denna särbehandling; Gunilla Linn Persson placerar exempelvis på sätt och vis själv in sin roman i den kvinnliga sfären genom att skriva att den handlar om kvinno- och mammatankar. Även Annika Sundbaum-Melin rör sig inom det kvinnliga området när hon i baksidetexten till *Singel i Sumpan* riktar sig till just kvinnor och dessutom en speciell grupp kvinnor – de ensamstående mödrarna. Detta gör det naturligtvis lättare att som läsare betrakta romanen som något som rör just kvinnor.

Ett annat sätt att se på romanerna, och där de också nästan helt och hållet lyfts in i den privata sfären, är att se dem som terapi eller överlevnadsprojekt för författaren själv. Hårdast i sina

²⁶⁰ Williams 1997, s. 181-182.

²⁶¹ Williams 1997, s. 175.

uttalanden inom detta område är Lars Hagström, som effektivt förminskar Carina Rydbergs upplevelser och hennes roman genom att med ”manligt inskränkt egenmäktighet” slå fast att *Den högsta kasten* säkert varit nödvändig för Rydberg själv att skriva, men att romanen inte handlar vare sig om honom själv eller någon han känner och att det inte heller finns något som han kan lära sig av den. Enligt Åsa Beckman har män inte behövt lära sig att läsa könsöverskridande eftersom den litterära traditionen alltid varit starkt mansdominerad. Detta kan göra att män generellt sätt kan ha svårt att känna igen sig i kvinnors texter, eftersom de saknar koderna till kvinnornas språk.²⁶² Här visar Hagström själv att det faktum att han är man påverkar hans läsning av romanen. Samtidigt gör han en reflexiv markering av att han är medveten om detta – troligtvis för att gardera sig mot att bli anklagad för att vara manschauvinistisk.

Det kan tyckas naturligt att man ser till det privata mer än till det allmängiltiga när det gäller böcker av detta slag, där bakgrunden ju ligger i personliga omständigheter. Både Åsa Beckman och Anna Williams talar ju dock om att det privata lyfts fram starkare när det gäller kvinnors böcker än mäns, vilket talar för att så skulle kunna vara fallet även i recensionerna i denna undersökning. Det finns förstås flera faktorer än denna som spelar in när det gäller recensenternas syn på böckerna som i första hand privata än denna. Exempelvis finns det ju åsikter om att romanerna inte endast skildrar en alltför privat värld utan också en alltför specifik, som exempelvis kändisvärlden, vilket gör svårigheterna att känna igen sig eller finna intresse i det skrivna ännu större. Flera kritiker talar ju också om att böckerna har potential att kunna föra fram något allmängiltigt, men att författarna av en eller annan anledning (bristande litterär förmåga exempelvis) misslyckas med detta projekt. När det gäller tendensen att se och lyfta fram vissa ämnen som typiskt kvinnliga förefaller detta ske per automatik och av gammal vana från recensenternas, men kanske även från författarnas, sida. Med tanke på den manliga dominans som funnits inom litteraturens såväl som samhällets övriga områden är detta inte så konstigt. Kanske kan det också på grund av just den manliga dominansen finnas ett behov att hitta någon form av ”skyddat rum” för de kvinnliga erfarenheterna och tankarna som kan leda till att det kvinnliga sätts i centrum – även om detta i förlängningen kan slå tillbaka på kvinnorna genom att leda till en cementering av könsklyftorna.

6.3 Hur kommenteras romanernas utlämnande av författaren själv och människor i dess närhet?

När det gäller det utlämnande draget i romanerna – både av den egna personen och av andra, beskrivs ju detta oftast i negativa ordalag av kritikerna. Undantaget är Carina Rydbergs *Den högsta kasten*, där reaktionerna från flera håll är de motsatta. Det förekommer också, speciellt i samband med *Livstecken*, att utlämnandet av andra personer orsakar en ambivalens hos kritikerna; samtidigt som de kan tycka att boken de recenserar är bra har öppenheten om andra en bortstötande effekt. Ett annat sätt att se på utlämnandet av andra som kan betraktas som mer nedvärderande, är när kritikerna ser det som ett sätt att locka läsare till boken och ibland även framför åsikter om att det nog inte spelar någon roll för författaren själv om boken betraktas som bra eller dålig så länge den blir läst av många.

Om vi gör en jämförelse när det gäller synen på utlämnandet av den egna personen och andra mellan 1970-talets bekännelseromaner och böckerna i denna undersökning kan vi se att perspektiven på sätt och vis har skiftat plats: Även Agneta Klingspor och Kerstin Thorvall

²⁶² Beckman 1993, s. 27.

kritiserades för att de lämnade ut andra – sina föräldrar, men det var främst utlämnandet av det egna privatlivet som uppmärksammades. Öppenheten om den egna personen ger upphov till starka känslor även i denna undersökning, men samtidigt som flera av kritikerna är negativt inställda till detta kan det också ses som något positivt, vilket kritiken av *Den högsta kasten* visar. Här är det istället utlämnandet av personer i författarens närhet som kritikerna reagerar mest över. Att självutgivelsen inte ger upphov till lika mycket uppmärksamhet nu som den gjorde kring 1970-talets bekännelseromaner kan ha sin förklaring i att vi på senare tid (även om böckerna i denna undersökning tidsmässigt ligger något före dokusåpans stora genombrott) har vant oss vid få ta del av andra personers privatliv i en mängd olika sammanhang, något även vissa kritiker påpekar.

Att kritikerna är betydligt mer positivt inställda till utlämnandet av den egna personen och andra i *Den högsta kasten* jämfört med de övriga romanerna kan bero på att boken kvalitetsmässigt ses som bättre – vilket kan leda till att kritikerna har en högre toleransnivå när det gäller innehållet. Om man däremot tycker att boken är dålig kanske man också reagerar starkare på det mesta. *Singel i Sumpen* bedöms ju av i princip alla kritiker som en dålig bok och när den *dessutom* går över gränsen vad gäller hur mycket som sägs om den egna personen och om andra blir kritiken stark, ofta dessutom förlöjligande. En annan orsak till den milda synen på utlämnandet i *Den högsta kasten* kan vara debatten som fanns *före* bokens utgivning. Flera av kritikerna talar om att marknadsföringen av romanen varit missvisande, vilket tyder på att de hade en bild av och även förväntningar på hur romanen skulle vara – förväntningar som inte införlivats. Om inget alls hade sagts om romanen före dess utgivning hade kanske mottagandet också sett annorlunda ut. Nu förefaller flera av kritikerna anse att utlämnandet av andra inte var så märkvärdigt som de hade trott att det skulle vara och att den Rydberg i själva verket har lämnat ut är sig själv. Detta har också lett till att man talar om romanen i termer av skvaller och skandal på ett motsatt sätt om man jämför med reaktionerna på *Singel i Sumpen* och *Andra sidan Alex*; kritikerna förväntade sig en skandalroman av ett slag som de aldrig tidigare hade läst, men fick något helt annat.

Synen i recensionerna på utlämnandet av andra och den egna personen kan alltså, som jag ser det, i viss mån vara tydliga uttryck för den rådande samhällsandan och mediesituationen: Att lämna ut sig själv är inte längre fullt lika uppseendeväckande som det varit på grund av att det numera är så pass vanligt förekommande i en mängd mediala sammanhang. Att lämna ut andra personer förefaller dock fortfarande inte vara accepterat, även om också det på sätt och vis kan anses vara något som tillhör tidsandan och även i vissa sammanhang (exempelvis i den ”skvallerpress” som somliga kritiker drar paralleller till), betraktas som mer eller mindre godtagbart. Dock är fallet tydligen inte så när det gäller ”skvaller” eller utlämnande i bokform.

6.4 På vad inriktas positiv respektive negativ kritik?

Som vi sett är det ovanligt med odelat positiv kritik av romanerna, men den roman som får mest av denna vara är alltså *Den högsta kasten*. Mot *Livstecken* riktas det också hel del positiv kritik, men som nämnts tidigare kan man se en ambivalens hos kritikerna när det gäller Perssons roman; kritikerna blir ofta både positivt och illa berörda samtidigt.

Den negativa kritiken slår hårdast mot *Singel i Sumpen* och *Livstecken* vilket tydligast visar sig genom kritiken mot och ifrågasättandet av förlagens agerande i samband med utgivningen.

Detta förekom ju även i kritiken av *Det mest förbjudna* och *Inte skära bara rispa* på 1970-talet och Maria Mattson för följande diskussion kring fenomenet:

Den andra invändningen gäller vilket forumman [sic! forum man] skall använda sig av om man vill diskutera förlagsvärldens tvivelaktiga hanteringar. Är inte det en debatt som hör hemma någon annan stans än i recensioner? Vad får en läsare för uppfattning om Klingspors verk när man som SvD:s skribent brister ut i en 15 spaltcm lång aggression [sic!] över hela bekännelsegenren, och sedan ägnar ytterligare 5 spaltcm åt att ironisera över Klingspors adliga börd, innan man kommer fram till att man faktiskt har en positiv upplevelse av hennes bok? Det torde inte vara någon ovanlig föreställning att recensioner är avsedda för att anmäla verk, inte för att föra en allmänkulturell debatt som i högsta grad verkar störande på läsarens uppfattning om verket. Och om det är kutym att för in sådana aspekter i recensioner, varför har då ingen enda kritiker gjort samma sak i fallet "Jack"? Varken Thorvalls eller Klingspors lansering kommer ens i närheten av den Lundell kan räkna sig tillgodo.²⁶³

Mattson kan tyckas ha en poäng i detta resonemang och det är intressant att se att utgivningen av böckerna även i recensionerna i denna undersökning i så hög grad är ett ämne för diskussion. Det är också intressant att se exempel på att ansvaret för utgivningen av romanerna förs över på förlagen på grund av att man anser att författarna själva inte är tillräkneliga, exempelvis på grund av att de inte anses ha några litterära ambitioner.

En annan källa till negativ kritik är ju det budskap som förmedlas i romanerna, där somliga recensenter kräver att författarna ska vara mer konsekventa. Hanna Gardell anmärker ju exempelvis på Sundbaum-Melins sätt att klaga på föreställningen om att kvinnorna inte skulle kunna klara sig utan män samtidigt som hon plastikopererar sig för att gå hem hos desamma. Detta kan tolkas som att Gardell anser att Sundbaum-Melin borde visa upp en tydligare feministisk medvetenhet i sin bok. En liknande faktor tror Cristine Sarrimo kan ha varit en av orsakerna till att Thorvall kritiserades så hårt för *Det mest förbjudna* på 1970-talet, trots att boken egentligen borde ha stämt väl överens med tidens krav på litteraturen: Thorvall koncentrerade sig på relationsproblemen men utan att visa på de samhällseliga dimensioner som kvinnans frigörelse hade.²⁶⁴

Mycket av den positiva/negativa kritiken av romanerna kan betraktas som allmänna och vanligt förekommande värdeomdömen i alla litterära sammanhang, som exempelvis diskussioner kring god/dålig litterär kvalitet. Jag vill ändå mena att det finns något i kritiken som tyder på en så stark upprördhet att den inte bara kan böttna i att man tycker att böckerna är dåliga rent litterärt sätt. Mellan raderna kan man läsa att kritikerna av olika anledningar känner sig provocerade av texterna. När det gäller *Singel i Sumpen* visar sig detta exempelvis genom reaktioner på en "okvinnlig" ansvarslöshet gentemot barnen och ett frisläppt sexuellt leverne och i samband med *Livstecken* bland annat genom att huvudpersonen inte bara kritiserar och lämnar ut andra utan även framställer sig själv som en lyckad person och oblygt berättar om alla svårigheter hon klarat av att gå igenom. Saker som dessa har provokativ effekt och gör att det inte räcker att avfärda böckerna som dålig litteratur utan leder till att man även i upprörda ordalag riktar kritik mot förlagen, för långa resonemang om den nya författartypen e t c.

²⁶³ Mattson 1979, s. 19.

²⁶⁴ Sarrimo 1997, s. 26-29.

6.5 Hur kommenteras de sexuella inslagen i romanerna?

Maria Mattson berättar att de sexuella skildringarna i Kerstin Thorvalls *Det mest förbjudna* och Agneta Klingspors *Inte skära bara rispa* var en av de saker kritikerna reagerade mest på i recensionerna.²⁶⁵ När det gäller de fyra romanerna i denna undersökning lägger kritikerna, fransatt kritiken av *Singel i Sumpen*, inte någon större vikt vid de sexuella inslagen. Att Carina Rydberg i *Den högsta kasten* under sin resa till Indien har en sexuell relation med en man hon knappt känner kommenteras exempelvis inte alls. Inte heller de mycket utlämnande berättelserna i *Livstecken* om hur Gunilla Linn Perssons män behandlat henne sexuellt. Man skulle alltså kunna sluta sig till att det har hänt en del vad gäller synen på kvinnans sexualitet sedan 1970-talet. I en jämförelse mellan *Den högsta kasten* och *Singel i Sumpen* kan man dock se att det även idag finns sådant som inte är accepterat att skriva om när det gäller kvinnor och sex. Visserligen säger sig de flesta kritikerna mest bli uttröttade av Sundbaum-Melins många sexuella relationer – flera av dem är också ivriga med att påpeka att de själva inte drabbas av någon moralpanik. Det faktum att de sexuella inslagen ändå kommenteras i så pass hög grad tyder på att det finns något i dem som väcker starka känslor. Carina Rydbergs sexuella relation i Indien nämns ju däremot inte alls. Förklaringen till detta kan kanske finnas i den stora skillnad som finns i Sundbaum-Melins och Rydbergs livssituation: Rydberg är ensamstående och har inte ansvar för någon annan än sig själv, medan Sundbaum-Melin har små barn hemma som den tonåriga styvdottern får ta hand om medan hon själv är ute på krogen och träffar män. Dessutom närmar hon sig 40-årsåldern och männen hon har sex med är betydligt yngre än henne själv. Vi kan i recensionerna se en avspeglning av vilken syn det finns i samhället på kvinnans sexualitet: Att som ensamstående kvinna ha kortvariga sexuella relationer med män är inte längre något man höjer nämnvärt på ögonbrynen över, men att ha det med killar som är så unga att de nästan skulle kunna vara ens söner är inte lika accepterat – speciellt inte om man istället borde vara hemma och ta hand om sina småbarn. Vi kan här se likheter med hur man kommenterade de sexuella inslagen i *Inte skära bara rispa* och *Det mest förbjudna*: Cristine Sarrimo berättar att Klingspor, som skildrade en ung kvinnas sexualitet, inte råkade ut för fullt lika hätska kommentarer som Thorvall – där det rörde sig om en medelålders kvinna som (liksom Sundbaum-Melin) hade sexuella relationer med yngre män.²⁶⁶

Ett annat exempel på något som inte anses vara accepterat när det gäller de sexuella inslagen i *Singel i Sumpen* kan vi se hos Tomas Larsson, som upprörs av Sundbaum-Melin utnyttjar sin position som journalist för att ragga killar. Att Larsson reagerar över detta är kanske inte så märkligt – mer anmärkningsvärt är den tydliga skillnad som Larsson menar finns i Sundbaum-Melins beteende och de aktuella männens. Att Sundbaum-Melin utnyttjar sin yrkesposition för att få sex är enligt Larsson förkastligt, men att det finns män som å sin sida utnyttjar Sundbaum-Melin för att få en chans att bli omskrivna i *Aftonbladet* är inte så mycket att förvånas över. Man kan inte låta bli att undra varför det ena utnyttjandet ses som så mycket värre än det andra. Är det så att Larsson anser att Sundbaum-Melin här tar ett för långt kliv in i den manliga sfären? Åsa Beckman talar i samband med sin undersökning av recensionerna av Ann Jäderlunds diktsamling att hon fann en föreställning hos kritikerna om hur kvinnlig lyrik borde se ut – något som hos en av kritikerna väckte aggression och ilska när dikterna inte var så öppna och känsliga som han förväntat sig.²⁶⁷ En föreställning om att texten borde se ut på ett visst sätt visar sig även i recensionerna av *Andra sidan Alex*, där Clemens Altgård

²⁶⁵ Mattson 1979, s. 5.

²⁶⁶ Sarrimo 2000, s. 88-89.

²⁶⁷ Beckman 1993, s. 27.

(1996) drar paralleller mellan Drougges skildringar av erotiska scener och porrtidningarnas – något som kan tolkas som Altgård anser att Drougge beskriver erotiska situationer på ett alltför ”manligt” sätt. Liksom Altgård talar även Nina Björk om att Unni Drougge har misslyckats med att beskriva de sexuella inslagen, något som tyder på att det kan finnas föreställningar både hos kvinnor och män om hur sexualiteten ska beskrivas när författaren är kvinna.

Den kritik och de kommentarer som riktas mot Sundbaum-Melin och Drougge när det gäller det sexuella området skulle kunna ha sin bakgrund i den mer allmänna åsikten som många kritiker framför om dessa böckers dåliga kvalitet. Som diskuterats ovan finns det dock mycket som talar för att det finns något annat bakom denna kritik, som exempelvis att dessa författare inte håller sig inom den kvinnliga planhalvan i sina sexuella beskrivningar och eskapader. Cheri Register talar ju om att kvinnliga författares verk bedöms efter hur pass kvinnligt författaren betar sig²⁶⁸ – något denna kritik skulle kunna vara ett exempel på. Även om gränserna har förflyttats en hel del sedan 70-talet och Thorvalls tid så finns det uppenbarligen fortfarande sådant som har förmåga att, om än inte chockera, så åtminstone ha en fränstötande effekt när det gäller ämnet kvinnors sexualitet.

6.6 Avslutande kommentarer

Som nämns i inledningen till detta kapitel finns det alltså flera andra faktorer som spelar in i mottagandet av de fyra romanerna än sådant som kan hänföras till ett feministiskt perspektiv. En aktuell fråga i detta sammanhang är sålunda vad i kritiken som kan betraktas som könsspecifikt och vad som istället skulle kunna vara genrespecifikt; en fråga som jag redan väckt i samband med den ”inbjudande könsanaloga receptionen”, men som naturligtvis gäller hela ämnet. En del av kritiken är också i hög grad av allmänt slag – som exempelvis diskussionen kring god/dålig kvalitet. Tidsandan och den mediala situationen är även det något som somligt av kritiken kan hänföras till. Samhället har förändrats mycket på de trettio år som gått sedan 1970-talets bekännelselitteratur såg dagens ljus och med en titt i backspeglarna på mitt uppsatsarbete tror jag att min studie skulle kunnat vinna på om mina teoretiska utgångspunkter hade kompletterats med exempelvis en teori om mediasamhället. Emellertid finns det mycket i recensionerna som stämmer överens både med vad tidigare forskning visar när det gäller behandlingen av kvinnors litteratur och mottagandet av 1970-talets bekännelselitteratur och som därmed kan hänföras till mitt feministiska perspektiv. Med tanke på den förändring kritikerkåren har genomgått sedan 70-talet är dessa likheter på ett sätt förvånande; jag hade trott att den feministiska medvetenhet som finns hos dagens kritikerkår skulle avspeglas mer än den gör i recensionerna. Som framgått i uppsatsens tidigare del har kritiken en betydelsefull roll att spela i den litterära processen. Kritikerna i denna undersökning bär sålunda ett stort ansvar för vilken bild som förmedlas vidare till både läsarna och den framtida historieskrivningen vad gäller denna typ av litteratur – en bild som jag till viss mån tror har påverkats av författarnas kön.

Maria Mattson menar att det fanns tre faktorer i Klingspors och Thorvalls böcker som provocerade fram en försvarsställning hos de recenserande kritikerna; lanseringen av böckerna, självutgivelsen och sexualiteten.²⁶⁹ För att återknyta till uppsatsens huvudfråga kan man sammanfatta uppsatsens resultat med att dessa tre faktorer, i något modifierad version, står i fokus även i nutidens kritik av denna typ av böcker. Utlämnandet av den egna personen

²⁶⁸ Register 1976, s. 142.

²⁶⁹ Mattson 1979, s. 18-22.

väcker visserligen inte fullt lika starka känslor som förr – däremot kritiseras utlämnandet av andra starkt. Det förefaller även ha skett vissa förändringar i synen på kvinnans sexualitet – kritiken av *Singel i Sumpen* visar dock tydligt att det fortfarande finns sådant som inte anses vara accepterat att skriva om när det gäller kvinnor och sex. Kritiken mot förlagen är emellertid massiv även i denna undersöknings recensioner och den tyder på att det finns något hos böckerna utöver dålig kvalitet som väcker mycket starka känslor. I övrigt är den ”inbjudande könsanalog receptionen” ett starkt inslag i recensionerna liksom den parallell man kan se mellan litterär kvalitet/brist på litterär kvalitet och olika former av negativ kritik.

Avslutningsvis hoppas jag att denna uppsats har bidragit till en ökad förståelse kring det specifika problemområde jag har valt och om inte alltid givit svar så åtminstone nya frågor kring en kontroversiell genre – en genre som den ofta starka kritiken till trots verkar fortsätta leva.

7 Sammanfattning

Det finns genom historien ett flertal exempel på att kvinnors litteratur har särbehandlats. Ett av dessa, som jag ser det, är den litteratur som på 1970-talet kom att benämnas som bekännelselitteratur och där det mest uppmärksammade exemplet är Kerstin Thorvalls roman *Det mest förbjudna* (1976). Det som kännetecknade denna litteratur var att den var skriven av kvinnor, byggde på självbiografiskt material, var utlämnande både när det gällde den egna personen och andra och hade sexualiteten som ett framträdande tema. Hos kritikerna väckte den starka reaktioner och själva begreppet bekännelselitteratur fick snabbt en nedsättande klang. Med detta som bakgrund ägnas denna uppsats åt fyra romaner skrivna på 1990- och 2000-tal vilka har flera beröringspunkter med 70-talets så kallade bekännelselitteratur. Romanerna som valts ut är *Andra sidan Alex* (1996) av Unni Drougge, *Den högsta kasten* (1997) av Carina Rydberg, *Livstecken* (2001) av Gunilla Linn Persson och *Singel i Sumpan* (2001) av Annika Sundbaum-Melin. För att framhålla sambandet mellan dessa böcker och 70-talets bekännelseromaner, men samtidigt göra en markering av att själva begreppet bekännelselitteratur generellt sätt inte används som beskrivning av dem, definierar jag dem här som *romaner med bekännelsekaraktär*. Syftet med uppsatsen är att utifrån ett feministiskt perspektiv undersöka hur dessa romaner mottas i svensk dagspress. Detta sker genom att följande delfrågor ställs vid analysen av ett utvalt antal recensioner av böckerna:

- Finns det exempel på könsanalog reception i recensionerna och på vilket sätt visar sig i så fall detta?
- Tillskrivs romanerna allmängiltig status eller behandlas de som något privat och på vilket sätt visar sig detta?
- Hur kommenteras romanernas utlämnande av författaren själv och människor i dess närhet?
- På vad inriktas positiv respektive negativ kritik?
- Hur kommenteras de sexuella inslagen i romanerna?

Det empiriska materialet består av 36 recensioner av de fyra romanerna (nio per bok) ur svensk dagspress. Min undersökningsmetod utgörs av en helhetsanalys där en närläsning av recensionerna sker utifrån de fem delfrågeställningarna. I förarbetet till analysen har två nya begrepp introducerats. Dels det ovan nämnda *romaner med bekännelsekaraktär*, men även begreppet *inbjudande könsanalog reception*. Dessa är en utveckling av två begrepp som funnits sedan tidigare men som ansetts otillräckliga i denna studie; *bekännelselitteratur* och *könsanalog reception*. Begreppet *inbjudande könsanalog reception* har varit behjälpligt för att kunna definiera den i flera recensioner återkommande metoden att som kritiker låta koncentrationen ligga vid författarens liv istället för att inrikta sig på själva romanen.

Uppsatsens teoretiska avsnitt utgörs av två olika forskningsområden. Ett generellt; forskning om behandlingen av kvinnors litteratur i litteraturkritik och i litteraturhistoriska översiktsverk och ett specifikt; forskning om 1970-talets bekännelselitteratur.

Resultatredovisningen är uppdelad efter de fem delfrågeställningarna. I korta drag visar sig följande vid analysen av de 36 recensionerna: Könsanalog reception förekommer endast i begränsad utsträckning i recensionerna, medan det däremot finns flera exempel på ”inbjudande könsanalog reception”. Man kan också urskilja en parallell mellan ”inbjudande könsanalog reception” och kvalitet. Romanerna tillskrivs sällan utan förbehåll allmängiltig status utan ses istället främst som privata skildringar; bland annat betraktas de som något som

skrivits som terapi för författarna själva och det förekommer åsikter om att författarna borde behållit texterna för sig själva. Utlämnandet av personer i författarens närhet ses i hög grad som något negativt. Detta främst på grund av att de berörda anses kunna skadas eller såras av publiciteten. Det talas också om utlämnandet av andra i termer av skvaller och skandaler samt som ett sätt att locka läsare till böckerna. Utlämnandet av den egna personen ses både som något negativt och positivt – i det senare fallet beskrivs självutlämnandet ofta som något modigt och detta gäller främst *Den högsta kasten*. Det talas också om utlämnandet av den egna personen som ett tecken på tidsandan. Den positiva kritiken inriktas huvudsakligen på romanernas förmåga att beröra och deras språkliga och litterära kvaliteter. Den starkaste negativa kritiken riktas mot *Singel i Sumpen* och *Livstecken*, där flera kritiker av olika anledningar ifrågasätter böckernas utgivning. De sexuella inslagen i romanerna kommenteras främst i recensionerna av *Singel i Sumpen*. Den vanligaste reaktionen är att kritikerna tycker att det blir tröttsamt med huvudpersonens många sexuella relationer. Det görs även jämförelser mellan det sexuella beteendet i romanen och ett traditionellt manligt beteende. Utöver redovisning av analysens resultat dras det i detta kapitel även paralleller till tidigare forskning kring behandlingen av kvinnors litteratur och främst då 1970-talets bekännelselitteratur.

I diskussionskapitlet förs avslutningsvis en övergripande diskussion kring uppsatsens resultat där sammankoppling sker med delar av den forskning som utgör uppsatsens teori. Bland annat diskuteras huruvida recensenterna omedvetet använder sig av ett visst språkbruk på grund av att författarna är kvinnor; att böckernas kvalitet påverkar kritikernas sätt att behandla romanerna; att romanerna förs in i en kvinnlig sfär av recensenterna; att böckerna betraktas som något privat i högre grad än som något allmängiltigt; att självutgivelsen inte ger upphov till lika starka reaktioner som på 1970-talet och att reaktionerna på de sexuella inslagen tyder på att det fortfarande finns sådant som inte är accepterat att skriva om när det gäller kvinnor och sexualitet. Det slås också fast att det finns många likheter mellan kritikernas behandling av romanerna i denna undersökning och mottagandet av 1970-talets bekännelselitteratur.

8 Litteraturförteckning

Elektroniska källor

Alex Online (2005).

<http://www.forflex.se.lib.costello.pub.hb.se/alex/index.asp> [2005-04-15]

Bibliotekstjänst (2004). Presentation av Artikelsök.

<http://www.btj.se/prodguide/databaser/artikelsok/index.html> [2004-05-14]

Norstedts(2005). Författarpresentation.

<http://www.norstedts.se/forfattare.asp?CategoryID=141&ArticleID=5526&Forfattarl...>
[2005-04-26]

Tryckta källor och litteratur

Aagård, Martin (970302). ”Salongens förakt för svaghet”. *Dagens Nyheter*. S. B02 (A6). (Presstext)

Ahlmo-Nilsson, Birgitta (1997). ”Kvinnokamp och kvinnolitteratur”. Ingår i Lönnroth, Lars och Göransson, Sverker, red. *Den svenska litteraturen : Medieålderns litteratur*. Bd. 6. Stockholm : Bonniers. S. 167-168.

Axelsson, Sun (1978). *Drömmen om ett liv*. Stockholm: Bonniers.

Beckman, Åsa (1993). ”Analys av kulturartiklar”. Ingår i Öjersson, Birgitta. *Att läsa perverst : Könet som faktor i redaktionsarbetet*. Stockholm : JMK. S. 25-29.

Bekännelselitteratur (1990). Ingår i *Nationalencyklopedin*. Bd. 2. Höganäs : Bra Böcker. S. 380.

Bergendahl, Berit (010731). ”Jag väntar mig inga applåder”. *Göteborgs-Posten*. S. 34-35 (Sommar/Gränslöst). (Mediearkivet)

Bergman, Ylva (961028). ”– Drougge är ett mediaoffer”. *Aftonbladet*. S. 20 (Kvinna). (Mediearkivet)

Boethius, Gunilla (011023). ”Ni skriver för naket, kvinnor”. *Tara*. S. 12. (Presstext)

Dahlerup, Pil (1972). ”Omedvetna attityder hos en recensent“. Ingår i Westman Berg, Karin, red. *Könsdiskriminering förr och nu*. Stockholm: Prisma. S. 37-45.

Ericsson, Ethel G (010710). ”Konsten att sluta tala ut”. *Moderna Tider*. S. 26. (Mediearkivet)

Forser, Tomas (2002). *Kritik av kritiken*. Gråbo: Anthropos.

Furuland, Lars (1997). "Litteraturen och samhället : Om litteratursociologin och dess forskningsfält". Ingår i Furuland, Lars och Svedjedal, Johan, red. *Litteratursociologi : Texter om litteratur och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. S. 16-49.

Hagström, Sara (2001). *Kvinnlig författare och popularitet – en svår kombination : Analys av värderingsmönstret i behandlingen av Marianne Fredrikssons författarskap i litteraturkritik och i litteraturhistoriska verk*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen Bibliotekshögskolan. Borås: Högskolan i Borås.

Hansson, Gunnar (1975). *Litteraturen och mottagarna*. Lund: Gleerup. (Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen; 143)

Hansson, Gunnar (1995). *Den möjliga litteraturhistorien*. Stockholm: Carlssons.

Holme, Idar Magne och Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik : Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Jordahl, Anneli (970302). "Här är mitt liv". *Dagens Nyheter*. S. D03 (A6). (Presstext)

Karlsson, Samuel (970413). "Årets bokbråk – på tre minuter". *Aftonbladet*. S. 12-13 (Söndag). (Mediearkivet)

"Kulturens blottare och deras tittare" (020422). *Pressens Mediaservice*. S. 1. (Mediearkivet)

Larsson, Lisbeth (1998). "Feministisk litteraturkritik i förvandling". Ingår i Bergsten, Staffan, red. *Litteraturvetenskap : En inledning*. Lund: Studentlitteratur.

Lekander, Nina (970401). "Och det var intressant". *Expressen*. S. 05 (S1). (Presstext)

Malmberg, Lena (1997). "Att skriva sig fri". Ingår i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. Bd. 4. Höganäs: Bra Böcker. S. 173-181.

Mattson, Maria (1979). *Kvinnlig bekännelselitteratur : Ett försök att inringa och definiera en litterära genre*. Göteborg: Göteborgs universitet. (Uppsats vid litteraturvetenskapligt proseminarium vid Göteborgs universitet)

Memoarer (1994). Ingår i *Nationalencyklopedin*. Bd. 13. Höganäs: Bra Böcker. S. 233.

Nyckelroman (1994). Ingår i *Nationalencyklopedin*. Bd. 14. Höganäs: Bra Böcker. S. 321.

Nylander, Siri (1976). "Kvinnoperspektiv på litteraturen". Ingår i Westman Berg, Karin, red. *Textanalys från könsrollssynpunkt*. Stockholm: Prisma. S. 115-136. (Prismaserien)

Pia (011223). "Här har du mitt privatliv". *Göteborgs-Posten*. S. 25 (Världens gång). (Mediearkivet).

Register, Cheri (1976). "Feministisk litteraturkritik i USA". Ingår i Westman Berg, Karin, red. *Textanalys från könsrollssynpunkt*. Stockholm: Prisma. S. 137-163. (Prismaserien)

Rydén, Per (1987). *Domedagar : svensk litteraturkritik efter 1880*. Lund : Press & Litteratur. (Skrifter utgivna av Avd. för pressforskning)

Sarrimo, Cristine (1997). "Samtida bekännelsevång". Ingår i *Litteraturens ställning* [Lundensiska synpunkter]. Stockholm: Carlssons. S. 24-33.

Sarrimo, Cristine (2000). *När det personliga blev politiskt : 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*. Eslöv: Symposion.

Thorvall, Kerstin (1997) [pocketutgåva, första utgåva 1976]. *Det mest förbjudna*. Stockholm: MånPocket.

Waern, Carina (971103). "Lears döttrar på parnassen" *Dagens Nyheter*. S. B02 (A6). (Presstext)

Vallgren, Christina (010321). "I min värld finns det inga goda pappor". *Aftonbladet*. S. 40-41 (Kvinna). (Mediearkivet)

Westman Berg, Karin (1976). "Litteraturvetenskap och könsrollsvärderingar ". Ingår i Westman Berg, Karin, red. *Textanalys från könsrollssynpunkt*. Stockholm: Prisma. S. 91-114. (Prismaserien)

Williams, Anna (1997). *Stjärnor utan stjärnbilder : Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*. Hedemora: Gidlund. (Skrifter utgivna av avdelningen för litteratursociologi; 35)

Witt-Brattström, Ebba (1988). *Moa Martinsson : Skrift och drift i trettioalet*. Stockholm: Norstedts.

Yrliid, Rolf (1973). *Litteraturrecensionens anatomi : Dagskritikens utformning och dagskritikens värdekriterier vid bedömningen av Pär Lagerkvist*. Lund: Gleerup. (Litteratur, teater, film; 4)

Öhman, Anders (2001) *Apologier : En linje i den svenska romanen från August Strindberg till Agnes von Krusenstjerna*. Eslöv: Symposion.

Empiriskt material

Altgård, Clemens (961015) "Godbitar för halv världen". *Sydsvenska Dagbladet*.

Altgård, Clemens (970308). "Svårigheten att göra skandal". *Sydsvenska Dagbladet*.

Andersson, Hanna (010814). "Direktsänd livskris". *Sydsvenska Dagbladet*.

Andersson, Pelle (010809). "Ett jävla liv". *Aftonbladet*. S. 4 (Kultur). (Mediearkivet)

Asker, Lena (010809). "Mor andas och skriver". *Nerikes Allehanda*. S. 16 (Kultur). (Mediearkivet)

Beckman, Åsa (970301). "Bortvald som kvinna". *Dagens Nyheter*.

Berger, Måna (970311). "Beundransvärd hänsynslöshet". *Nerikes Allehanda*.

Bergom Larsson, Maria (010409). "Snabba ragg – men sen då?". *Aftonbladet*. S. 5 (Kultur). (Mediearkivet)

Bergström-Edwards, Pia (970306). "Precis sann". *Aftonbladet*.

Björk, Nina (961009). "Gatusmart och ytligt kittlande". *Dagens Nyheter*.

Dahlman, Inger (010809). "Livstecken – boken som aldrig borde getts ut". *Norrköpings Tidningar*.

Dandanelle, Eva (010409). "Trist rapport från förorten". *Smålands-Posten*.

Drougge, Unni (1996). *Andra sidan Alex*. Stockholm: Forum.

Forsgren, Kristina (010409). "Pubertal panik i sumpan". *Gefle Dagblad*.

Gardell, Hanna (010409). "En riktigt poänglös dagbok". *Sydsvenska Dagbladet*.

Granberg, Mats (961010). "Underhållande uppgörelse med 80-talet". *Norrköpings Tidningar*.

Göök, Irmeli (010409). "Självutlämnande om livet som singelmamma". *Nerikes Allehanda*. S. 12 (Kultur). (Mediearkivet)

Hagström, Lars (970314). "Inget för skandaljägare". *Borås Tidning*.

Hallberg, Anna (010409). "Spektakel, inte litteratur". *Göteborgs-Posten*. S. 41 (Kultur). (Mediearkivet)

Hessler, Ole (010809). "Ord med hård underskriv". *Dagens Nyheter*.

Johansson, Eva (010502). "Meningslös självförnedring i Norstedts regi". *Svenska Dagbladet*. S. 56 (Kultur). (Mediearkivet)

Jäderling, Viktoria (010809). "Fritt ur ett krossat hjärta". *Göteborgs-Posten*. S. 40 (Kultur). (Mediearkivet)

Kvist, Lena (961009). "Drougge lockar nyfikna läsare". *Borås Tidning*.

Larsson, Tomas (010410). "En partyinglas våta bekännelser". *Östersunds-Posten*. S. 9. (Mediearkivet)

Milles, Ulrika (961017). "Snusk som ger magont". *Göteborgs-Posten*.

Moberg, Åsa (961203). "Unni Drougge sedd från andra sidan". *Aftonbladet*.

Persson, Gunilla Linn (2001). *Livstecken*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Rydberg, Carina (1997). *Den högsta kasten*. Stockholm: Bonniers.
- Sahlberg, Ywonne (010409). "Beklämmande och banalt". *Norrköpings Tidningar*.
- Sandström, Daniel (961009). "Synnerligen torftig roman". *Smålands-Posten*.
- Sandström, Daniel (970310). "Kärleken som svek". *Smålands-Posten*.
- Sarrimo, Cristine (961009). "Soffist ger ut skvaller som roman". *Svenska Dagbladet*. S. 44 (Kultur). (Mediearkivet)
- Sarrimo, Cristine (010809). "Person begåvad på att leva". *Svenska Dagbladet*. S. 56 (Kultur). (Mediearkivet)
- Ström, Eva (970314). "En sorg för stor för att rymmas i en bok". *Svenska Dagbladet*. S. 26 (Kultur). (Mediearkivet)
- Sundbaum Melin, Annika (2001). *Singel i Sumpan*. Stockholm: Norstedts.
- Thente, Jonas (970314). "En modig roman : Carina Rydberg är öppen som ett färskt sår". *Göteborgs-Posten*. S. 44 (Kultur). (Mediearkivet)
- Wahlström, Eva (010809). "Självtlämnande av kvinnan bakom Skärgårdsdoktorn". *Borås Tidning*. S. 14. (Mediearkivet)
- Widegren, Björn (970314). "Visst kan man skriva så". *Gefle Dagblad*.
- Wikström, Sanna (961009). "Tjoff, liksom". *Gefle Dagblad*.
- Wikström, Sanna (010814). "Om att stå pall, hoppas, gå under och resa sig igen". *Gefle Dagblad*.

Bilaga 1

Recensionerna

Andra sidan Alex

Altgård, Clemens "Godbitar för halv världen" *SDS* 961015
Björk, Nina "Gatusmart och ytligt kittlande" *DN* 961009
Granberg, Mats "Underhållande uppgörelse med 80-talet" *NT* 961010
Kvist, Lena "Drougge lockar nyfikna läsare" *BT* 961009
Milles, Ulrika "Snusk som ger magont" *G-P* 961017
Moberg, Åsa "Unni Drougge sedd från andra sidan" *AB* 961203
Sandström, Daniel "Synnerligen torftig roman" *SP* 961009
Sarrimo, Cristine "Soffist ger ut skvaller som roman" *SvD* 961009
Wikström, Sanna "Tjoff, liksom" *GD* 961009

Den högsta kasten

Altgård, Clemens "Svårigheten att göra skandal" *SDS* 970308
Beckman, Åsa "Bortvald som kvinna" *DN* 970301
Berger, Måna "Beundransvärd hänsynslöshet" *NA* 970311
Bergström-Edwards, Pia "Precis sann" *AB* 970306
Hagström, Lars "Inget för skandaljägare" *BT* 970314
Sandström, Daniel "Kärleken som svek" *SP* 970310
Ström, Eva "En sorg för stor för att rymmas i en bok" *SvD* 970314
Thente, Jonas "En modig roman : Carina Rydberg är öppen som ett färskt sår"
G-P 970314
Widegren, Björn "Visst kan man skriva så" *GD* 970314

Livstecken

Andersson, Hanna "Direktsänd livskris" *SDS* 010814
Andersson, Pelle "Ett jävla liv" *AB* 010809
Asker, Lena "Mor andas och skriver" *NA* 010809
Dahlman, Inger "Livstecken – boken som aldrig borde getts ut" *NT* 010809
Hessler, Ole "Ord med hård underskriv" *DN* 010809
Jäderling, Viktoria "Fritt ur ett krossat hjärta" *G-P* 010809
Sarrimo, Cristine "Person begåvad på att leva" *SvD* 010809
Wahlström, Eva "Självtlämnande av kvinnan bakom Skärgårdsdoktorn" *BT* 010809
Wikström, Sanna "Om att stå pall, hoppas, gå under och resa sig igen" *GD* 010814

Singel i Sumpen

Bergom Larsson, Maria "Snabba ragg – men sen då?" *AB* 010409
Dandanelle, Eva "Trist rapport från förorten" *SP* 010409
Forsgren, Kristina "Pubertal panik i sumpen" *GD* 010409
Gardell, Hanna "En riktigt poänglös dagbok" *SDS* 010409
Göök, Irmeli "Självtlämnande om livet som singelmamma" *NA* 010409
Hallberg, Anna "Spektakel, inte litteratur" *G-P* 010409
Johansson, Eva "Meningslös självförnedring i Norstedts regi" *SvD* 010502
Larsson, Tomas "En partyinglas våta bekännelser" *ÖP* 010410
Sahlberg, Ywonne "Beklämmande och banalt" *NT* 010409

Bilaga 2

Tabellen nedan är en förteckning över hur recensionerna är fördelade över de olika tidningarna och böckerna. Den visar också fördelningen över manliga och kvinnliga recensenter där *k* står för kvinna och *m* står för man.

	<i>Andra sidan Alex</i>	<i>Den högsta kasten</i>	<i>Livstecken</i>	<i>Singel i Sumpan</i>
<i>Svenska Dagbladet</i>	k	k	k	k
<i>Dagens Nyheter</i>	k	k	m	-
<i>Aftonbladet</i>	k	k	m	k
<i>Göteborgs-Posten</i>	k	m	k	k
<i>Sydsvenska Dagbladet</i>	m	m	k	k
<i>Gefle Dagblad</i>	k	m	k	k
<i>Borås Tidning</i>	k	m	k	-
<i>Nerikes Allehanda</i>	-	k	k	k
<i>Smålands-Posten</i>	m	m	-	k
<i>Norrköpings Tidningar</i>	m	-	k	k
<i>Östersunds Posten</i>	-	-	-	m